

Svenngårdska hembygdssamlingen

Delvis dokumenterad i ett 25-tal pärmar
Innehållsförteckningar och bearbetning - UKF:s pärmar Sv1-6

Bakgrund

- Svenngårdska samlingen [doneras](#) till Upplands-Bro kommun 1970
- Kulturnämnden/Biblioteket upprättar en innehållsförteckning
- Svenngårds hembygdssamlingen som grund för studier i kommunens historia
- [Hembygdsprojektet 1977-1980](#)
- Kulturhistoriska kartan 1980-1982
- Hembygdsboken skapas 1982-1984
- Upplands-Bro Kulturhistoriska Forskningsinstitut bearbetar materialet från 1987

Svenngårds samling - ett försök till beskrivning

- Boksamlingen - Svenngårdska rummet i Kungsängens bibliotek
- Kartsamlingen - Hembygdsgården i Kungsängen
- Arkivalier - inbundna, lösa, osorterade - Biblioteket
- Svenngårds sammanställning av gårdshandlingar
ett 25-tal pärmar i Svenngårdska rummet - sammanfattningar hos UKF

UKF:s innehållsförteckning/bearbetning/sammanställning/sammandrag	sidor
Pärm Sv1 - Svenngårds pärmar	p5-p6-p7-p8 Gårdshandlingar 131
- Pärm Sv2 - Svenngårds pärmar	p9-p10-p11-p12-p13-p21 Gårdshandlingar 111
- Pärm Sv3 - Svenngårds pärmar	p14-p15-p16-p17-p20 Gårdshandlingar 138
- Pärm Sv4 - Svenngårds pärmar	p2-p1-p18-p24-p31 Domstolprotokoll 159
- Pärm Sv5 - Svenngårds pärmar	
- Pärm Sv6 - Svenngårds pärmar	p22-p23 Biografier, Diverse 122

Anvisningar - manövrering - sökning - utskrift

Några anvisningar om hur du kan använda programmet

Öppna fliken **Bokmärken** i vänstra kanten.

Där finner du **Innehållsförteckningar och länkar till övriga filer i programmet**

Bokmärken med ett "+-tecken" framför har underavdelningar.

Välj lämplig förstoring: **Sidbredd / Helsida**

Blå pilarna   föregående/nästa sida - *fysisk ordning* (inte nödvändigtvis föregående *visade* sida)

Det finns också pilar till *första* och *sista* sidan

Gröna pilar   *bläddra* mellan tidigare visade sidor **eller** Webbläsarens pilar längst upp på skärmen

Ctrl+Shift+N   skriv önskat *sidnummer*

Bokmärken   klicka på önskad *namngiven* sida

PDF-programmet har en **sökmotor (Kikaren upptill på sidan) eller Ctrl + F**

Gäller textmaterialet i använd fil = UKF:s pärm: Sv1, Sv2, Sv3 .....

(*när Bredband blir vanligare kan allt läggas i en och samma fil*)

Du uppmanas skriva det ord du vill söka på, varvid en del av den mening ordet står i visas.

Klicka på den mening som verkar vara användbar och aktuell sida visas med sökordet markerat.

Markera om du vill ha viss begränsning av sökmöjligheten.

Utan någon av de 4 valmöjligheterna finner programmet alla kombinationer med ditt sökord

Utskrift: Viktigt att ange vilka sidor du vill ha utskrivna. Annars skrivs alla sidor ut

UKF:s pärm Sv1 – Svenngårds gårdshandlingar Pärm 5-8

Renskrift/sammandrag av Gudrun Sandén år 1996

Handlingarna ligger i fysisk ordning

Register till innehållet i Pärm Sv1 gällande

Tibble – Tuna – Almarestäket - Almarestäkets reduktionshandlingar – Aspvik – Berga.

Fritextsökning fil textfil8.dbf fil: Pärm Sv1 Svenngård P5-8.doc i UKF:s databas

*****

Register till handlingar om Tibble

- i pärm "Tibble -Tuna - Uppsylta" i Svenngårdska samlingen.

Tibble

Erik Åslanders minne av Tibble krog och Claessons stuga samt planritning av boningshus vid Hagnäs.

Pergamentsbrev i Riksarkivet 1385, kvitto på jord i Tibble.

1387 byter Karl Magnusson jord med Uppsala Domkyrka.

Förklaring på markland.

1387 ärkebiskop Henrikus lämnar avlatsbrev.

Herman Svenngårds beskrivning av Tibble med början från 1600-talet till mitten av sjuttonhundratalet.

Gästgiverirörelsen.

Äldre namn på Tibble och fornminnen, det äldsta beviset. Fram till 1700.

Anteckningar på Bro häradsrätts tingsplatser.

Tingen under 1730-talet. Tingsbyggnaden i Tibble beslutas.

Anteckningar om gästgiveriet i Tibble och en del ägarlängder.

Beskrivning av Tibble by fram till 1862.

Gästgiverirörelsen.

Lagfarter för Tibble från 1633 till 1935.

1700 Brev till Kongl Maj:ts Råd angående pantbrev.

1701 Besiktningshandlingar angående Tibble.

1706 Delning efter Häradsdom.

1707 Protest mot delningen.

1595 Ur Domkapitlets protokoll angående Erik Johansson, som ursäktade sig att han fört buller i kyrkan.

1560 Ur Gustaf I:s Registratur att hans Olsson får behålla sin gård i Tibble.

1605 Förläningsbrev från Hertig Karl till Johan Skytte att han får hemman i Tibble.

Ur Domböcker för Bro Härad.

1689 Lantmäterihandling.

Anteckning om karta.

Ur Domböcker för Bro Härad.

Stockholms-Näs hembygdsförenings medlemsblad nr 2, april 1950.

Ur Kammarkollegie handlingar angående skattläggning av Tibblehemmanet.

1700 Förpantningsbrev.

1701 Besiktningsprotokoll.

1722 Ur Kammarkollegiets protokoll angående gästgivare Brantbergs klagan, att han blivit uppsagd.

1728 Gästgivaregården. Uppsats av Herman Svenngård.

1729 Ur Domboken angående gästgivarens äktenskap.

1743 Sommaringet i Tibble gästgivargård

1701 Ur Domboken.

Urklipp ur Enköpingsposten den 24 dec 1954 om en engelsk resenärs besvär på gästgivargården i Tibble.

1867 Posthemmanet.

1947 Ur berättelse av Alfred Hedström.

*****

Register till handlingar om Tuna - Uppsylta

- i pärmen "Tibble - Tuna - Uppsylta" ur Svenngårdska samlingen

Tuna

Ägarlängd 1571-1830.

1697 reducerades Tuna.

1764 Storskiftes beskrivning.

Gravfält.

Vadstena klostets jordebok.

Ur Uppländska häradsdomböcker från 1500-talet.

Ur Bro Härads domböcker.

Beskrivning av Tuna av Erik Kadow från 1542-1685.

Geometrisk beskrivning över Tuna by, Asker, Kummelby, Hamra och Kellsvik.

Ur Domboken.

Storskifte för Tuna by.

1829 Klockare Anders Appलगren stämmer Hans Palm i Tuna.

*****

Uppsylta.

1666-1682. Ur Bro härads domböcker.

*****

Register till handlingar om Almare- Stäket.

- i pärm "Almarestäket" Svenngårdska samlingen

*****

Almarestäket

Bergs akademiska avhandling från 1750 om Almare-Stäket.

1345 Pergamentsbrev Lödöse.

Uppsats troligen skriven av Herman Svenngård. 1600-tals karta över Almare-Stäket.

Ur 1794 års jordebok.

Beskrivning av vattenförhållandena runt Stäket.

Ur Claudi Örnhjälms Historiae Sveorum Gohotumq Ecclesiasticor.

1469 Brev, som finns i Riksarkivets regesta.

1440 Lagmansdom angående Almare-Stäket Anteckningar ur medeltida källor om Almarestäk.

1303-1517. Anteckningar ur medeltida källor om Almarestäket.

Intyg från greve Björnstierna av den 21 mars 1946.

Förteckning över fotostatkopierade och avskrivna handlingar från medeltiden rörande Almare stäket.

Ur Gustaf I: s Registratur del 12 s 41.

Styffe: Henning Gadds brev 6/12 1501.

Styffe: Bidrag till Skandinaviens historia.

Wilhelm Boys levnad - antecedentia.

Wilhelm Boy, underlag för artikel i medlemsbladet nr 6 1959.

Troligen 1629 Klagoskrift från samtliga ämbetsmän, som bor vid Stäketfläcken.

1629 Brev från Gustaf Adolf till de borgare, som vill bosätta sig på Fläcken vid Stäket.

1593 Brev från Carl ang Gyllenstiernas gård Stäket.

Ur Domboken 1646.

1612 Brev från Gustaf Adolf ang förläning av Stäkets Ladugård till Jöran Gyllenstierna. Brev från Georg Gyllenstierna till Reduktionskommitten.

Brev från Kongl Reduktionskollegie.

1663 Brev från Hedvig Eleonora m fl.

Brev till Presidenten och Kommissarierna i Nya Reduktionskommitten.

1565 Redovisning av Stäkets Ladugård, åkrar, ängar, hagar och fisket.

1680-talet. Brev till Presidenten och samtliga i Kommissionen.

Brev till Presidenten och Kommissarierna i Nya Reduktions Verket.

Brev till Presidenten och deputerade vid Reduktionskommitten från Christina Cronström. Brev till Presidenten och Kommissarierna i Reduktionsverket.

Brev till Konungen med inventeringen av Stäkets gård.

1681 Värdering av Stäkets gård.

1663 Anna Skyttes bytesräkning.

1681 Landshövdingens debet.

1683 Intyg att Anna Skytte inlöst Konungs Ladugården Stäket.

Brev till Presidenten och Kommissarier.

1683 Framställning till Presidenten och kommissarier i Reductionsverket.

1683 Brev till Presidenten och Kommissarierna i Reductionskommitten.

Utdrag ur Häradsprotokoll rörande ärenden vid Stäket.

1642-1755. Diverse upplysningar om växten stormåran.

(2 Ralmare.doc 96-02-06 15.58)

Ur Domboken 1830.

Utdrag ur medlemsbladet angående Trolle.

1835 Dödad varglo.

Bild på ritning och rumsindelning vid Stäkets krog. Nordiska Museet.

Handlingar angående anläggning av ångkvarn vid Almare Stäket 1848-1858.

Ödmjukt memorial ang en anläggning av en mjölkvarn.

1859 Till Kongl Maj:t och Rikets Kammarkollegium.

1858 Utslag av Kongl Befallningshavare i Uppsala.

1858 10 21

1858 Till Kongl Maj:ts Befallningshavare i Uppsala.

1858 08 18

1858 08 16

1858 09 03

Utdrag ur 1825 års Jordebok för Näs socken.

1850 14 20 ångkvarnen.

Svar på Lantingshausens besvärskrivelse.

1849	03	22 ångkvarnen
1849	03	20
1849	03	16
1849	03	08
1849	03	07
1848	12	28
1849	01	29
1848	08	31

1825 Kvarnar.

Fotografier av Stäkets vädersåg och kvarnstugan.

Handskriften Promemoria av Oscar Montelius

*****

Register till pärm Reduktionshandlingar - Stäket.

Ur Svenngårdska samlingen

1565 Redovisning av gården Stäket, dess sådd hösten 1563 och våren 1564. Längd över bönder som fått tillgift på utlagor.

1663 Brev från Hedvig Eleonora till Anna Skytte.

1678 Brev från Kongl Reduktionskommittén angående Stäket.

1681 Brev till Reduktionskommittén från Georg Gyllenstierna, Ingeborg Gyllenstierna och Maria Gyllenstierna.

1683 Brev från Christina Cronström till Reduktionskommitténs medlemmar. 1683 Brev från Fabian Wrede till Reduktionskommissionen.

1683 Brev till Reduktionskommittén från Georg Gyllenstierna och Ingeborg Gyllenstierna.

1683 Till Reduktionskommittén från Ingeborg Gyllenstierna. 1680-talet Brev till Konungen från Maria och Ingeborg Gyllenstierna. Kort relation angående Stäkets Gårds beskaffenhet.

1680-talet Brev till Reduktionskommittén från sal Jöran Gyllenstiernas Sterbhus vägnar, Lars Helgersson.

1680-talet Brev från Christina Cronström till Reduktionskommittén. 1680-talet Brev från Georg Gyllenstierna till Reduktionskommittén.

*****

Register till handlingar om Aspvik

- i pärm "Aspvik - Berga" i Svenngårdska samlingen

1794 års jordebok.

Fischerström. Nunnorna i Skokloster byggde kvarn i Aspviksströmmen.

Håtunaleken.

Aspvik 1303 och 1307.

Beskrivning av Aspvik framtaget av Svenska Arkivbyrån.

Ägarlängd från 1614.

Ur domboksprotokoll 1638-1696.

Donationsbrev till Måns Pedersson från Erik XIV.

Inbjudningsbrev till Axel Oxenstierna från Christina Mörner.

Fornlämningar.

Aspviks krog av Herman Svenngård.

Rannsakning å Aspviks 4 kronohemman och specialuträkningar av räntan på en kvarn.

Berättelse från Aspvik av Herman Svenngård.

Skrivelse från landshövding Funk ang Aspviks krogs nedläggande.

Skrivelse från T G Rudbeck till Kungl Kollegiet.

Skrivelse från Landshövding Funk till Kongl Kammar Kollegiet.

Tre skrivelser från Lantingshausen till Landshövdingen.

Vägmätning Tibble krog - Aspviks krog.

Skrivelse från Johan Funk.

Protokoll ang vägmätningen.

En gammal ortsbos berättelse.

Platsen för Aspviks byggnad av ingenjör Åslander.

Köningska graven

Register till handlingar om Berga
- i pärm "Aspvik - Berga" i Svenngårdska samlingen

Berga 1535, 1567.

Personer knutna till Berga.

Berga by - artikel av Herman Svenngård för Medlemsbladet.

Ur Bro Härads Dombok 1602 - 1696.

T G Rudbeck begär lantmäteriförrättning 1780.

Wachslager anhåller att få Berga geometrice avmätt.

1782 redovisas rannsakingen av Berga.

Angående Berga bys brand 1844 av Sven Beckman.

Svenngårdska samlingen Pärm Tibble

Sammanfattning av Gudrun Sandén 1996

Lapp med handritad plan. Erik Åslanders minne av **Tibble krog** gjord 1958.

Lapp med planritning av **Claessons stuga** gjord 1957.

Lapp med planritning av grund av boningshus ? och grund av uthus vid Hagnäs, Tibble.

1385-06-09 Pergamentsbrev i Riksarkivet.

Nyköping den 9 juni. 1385

Henricus, ärkebiskop i Uppsala, ger Karolus Magnusson och Magnus Kasi kvitto på ett halvt markland jord i Tibble, Näs socken, Bro härad. De har överlåtit jorden till Uppsala domkyrka, som ersättning för deras hustrurs mödernearv i Mosunda. Numera avlidne Nicholaus Ambiörnsson vid Uppsala Domkyrka fick jorden. Beseglat av Herr Andreas domprost och Karolus ärkedjåkne i Uppsala. (Sigill finns kvar men större delen av innehållet är utplånat.

1387.

Karl Magnusson lämnar jord i Tibble Näs socken till Uppsala domkyrka mot jord i Mosunda. Det är del i jord, som riddaren Niclas Ambiörnsson vid Domkyrkan fått vid skifte med Magnussons hustrus arv efter sin moder Ingeborg.

Markland är en benämning, som i landskapslagarna anger ett jordområde av viss storlek. Används enbart om åker. Storleken på ett ängsområde anges däremot med det antal lass hö ängen gav. Markland var sannolikt ett område för vilket 1 mark silver gavs i skatt.

Då produktionsförmågan var olika på olika områden, kan ett markland ha varit lika stort överallt.

Liksom 1 mark i vikt och mynt innehöll 8 ören, 1 öre = 3 örtugar och 1 örtug = 8 penningar så var 1 markland = 8 öresland = 24 örtugsländ = 192 penningland.

I Sverige liksom i Danmark var jord värt 24 gånger så mycket som den avrad en landbo betalade. Ett örtugsländ skulle ha varit värt 1 mark silver, vilket är det pris Upplandslagen bestämmer. Genom myntförsämringen blev senare jorden bara värd 16 örtugar silver.

1387-03-20. Håtuna Kyrka den 20 mars 1387.

Henricus, ärkebiskop i Uppsala beviljar 40 dagars avlat för dem, som på vissa fastedagar besöker den till Jungfru Maria och Johannes Döparens ära uppförda klosterkyrkan i Sko. (På sigillet en bild av en biskop och under en sköld med två spetsar).

1389-07-17. Almarestäket den 17 juli 1389.

Aeffricha Aeffrichsson på Kopparberg upplåter åt Riddaren Sten Bosson sin färdenejord i .....
In castro Almarestäk.

1390-02-20. Sigtuna den 20 febr 1390.

Ingeborg Björnsdotter skänker med samtycke av sin man Haluersta till Vadstena kloster jord i Loddersta i Kalmar socken Håbo hundare. Underskrivet av Ingeborg samt Sten Bosson och Tord Bonde.

1390-04-28. Västerås den 28 april 1390.

Symon Körning och hans hustru Luci Fastafsdotter säger till Sten Bosson för 150 mark gängse pengar sitt stenhus i Västerås. Det ligger på näset från Lybichogården i allmänningen från gatan till annan belägen tomt. Gerecha Gumpelman har ägt det.

Svenngårds text - med blyerts: "Älvsborgs lösen för Tibble"

Tibble, Tygböle eller Tjibeella är en mycket gammal plats. Att platsen sedan gammalt varit bebodd framgår av gjorda fynd. Vid utgrävningar av nya vägen togs en del gravar bort. Där hittades en vacker spjutspets av brons, några broscher, pärlor och krukfragment. Svenngård säger att i hans undersökningar

har han hittat belägg från 1600-talets början.

Boskapslängderna från Stockholms-Näs var till för att kyrkoherden och sexmännen skulle kunna ta ut skatt till kronan. Sexmännen kallades även rotemästare och var en slags polismyndighet för kyrkotukt och ordning i socknen. De uppbar böterna för sorl och sömn i kyrkan, dryckenskap vid gästabud, sedlighetsbrott o dy. De valdes på sockenstämman eller turvis efter matlagen. När boskapslängden för 1624 skulle sammanställas, inventerade kyrkoherde Andreas Olai, som kom till socknen 1585, tillsammans med sina sexmän. De var Lars Hjordansson i Sylta, Marcus i Frölunda, Staffan i Ålsta, Erland i Kyrkbyn, Olof i Tuna, Nils i Kölsvik. De gick från gård till gård och besiktigade och räknade boskapen.

Enligt jordeboken hade Tibble i gamla tider 2 eller 3 åboar. I början av 1620-talet fanns det 3.

I mantalslängd från 1628 betalade Anders i Tibble 5 daler, Johan i Tibble 4 daler och Jöran i Tibble 4 daler i handkvarntull till kronan. 1625 bestämdes att för spannmål, som fördes till kvarnen för att malas, skulle man betala tull. 1627 hade man upptäckt att det var svårt att veta hur mycket säd, som ändå maldes hemma på handkvarn och införde en tull även på handkvarnar. Denna tull gällde för allmogen och prästerskapet.

Mot slutet av Karl IX:s regering utbröt krig mot Danmark. Sverige förlorade då Kalmar. Gustaf II Adolf fortsatte kriget, men lyckades inte nå något bra resultat. Danskarna tog Älvsborg och trängde fram ända till Stockholms skärgård. Vid fredsförhandlingarna i Knäred 1613 begärde danskarna 1 million riksdaler i lösen för Älvsborgs fästning. Till denna fantastiska summa bidrog Jacob i Tibble och Anders i Tibble med vardera 6 daler.

Under 1500-talet var skattebönderna den största gruppen. De betalade skatt till kronan för den jord de ägde.

Adelns jord var utarrenderad. Brukarna kallades frälsebönder och betalade oftast ingen skatt till kronan. Däremot betalade de avgift till adeln, som ägde jorden.

I Tibble fanns 1624 hos de tre bönderna 34 kor.

Tibble bestod av 14 örtugland, arv och eget. Det var Gustav Vasas egen jord, som donerats 20 dec 1633 (1633-12-20) till Göran Gyllenstierna.

Den 12 maj 1675 får assessor Johan Palmström lagfart på Tibble Västergård.

1675-10-24.

Den 24 okt 1675 klagade Göran Gyllenstiernas fullmäktige, underfogden på Stockholms Slott, att frälsehemmanet, som Per Michelsson bebor är minst, men mest besvärat av skjutsning. Postbonden Jöns Olofsson klagade också att han måste göra lika mycket skjutsning som de andra. Alla som han härbärgerar måste han skjutsa, eftersom gästgivarna inte vill låta dem låna hästar. Vid undersökning visade det sig att hans hemman inte var större än Pers och att domaren Bengt Johansson i Tibble hade större ägor än någon av de andra. Rätten beslöt att remittera ärendet till Landshövdingen med begäran att han skulle göra en rättvis fördelning av skjutsandet.

1685-10.

I okt 1685 hade Anders Torstensson utfärdat frihetsbrev för ett frälsehemman i Tibble.

Samma år hölls ting i Tibble domargård.

1685-10

I okt 1688 meddelar Georg Gyllenstierna att hans far och fastrar Maria och Ingeborg givit farbrodern Johan Gyllenstierna ett stort förskott. Till säkerhet fick han en inteckning i Tibble Skattehemman nr 1. Petter Arosanders karta och beskrivning av Tibble:

- 1 skattehemman, Olof Bark
- 1 skattehemman, gästgivaren Johan Persson
- 1 kronohemman, änkan hustru Kerstin

Den 3 sept 1706 gjordes ägodelning på grund av en häradssdom. Närvarande:

- för kronohemmanet, befallningsman Petter Stening
- för eget skatte, bokhållare Lars Wising
- För gästgivargården infann sig bara kaplan Lars Nibling, som förmyndare för omyndiga barn och protesterade mot förrättningen.

- Kommissarie Bark ägde 1689 Wisings hemman.

Gästgiveriet i Tibble

Gästgiverirörelsen vid Tibble är mycket gammal. Dock vet man inte när den startade. I domböckerna finns många uppgifter om vad som genom åren tilldragit sig där. Även tingsprotokoll berättar om vad som hänt.

Jöran Mårtensson i Syltatorpet anklagar Erik Jeremiasson i Tibbletorpet för att han dräpt hans son, Samuel Jöransson. Erik erkände och ångrade sig. De hade varit på vedhuggningsöl hos Peder Andersson, när Samuel lagt sig i en förlikningssak med Henrik Olofsson i Ängstorpet. Samuel hade dragit ned Erik under bordet och då tog Erik sin täljkniv och högg honom under vänstra örat och i bröstet. Han blev sedan utkörd. Samuel låg till sängs och kallade Erik till sig och bad honom skaffa läkare. Erik gjorde så med stora kostnader och skaffade en barberare från Stockholm. Gästgivaren och tolvmannen Per Andersson i Tibble och Henrik Olofsson i Ängstorpet vittnade att detta var sant och att Samuel förlät Erik gärningen om han överlevde. Skulle han dö sköt han saken i Guds och överhetens händer. Den dödes fader Jöran Mårtensson tillfrågades om han stod efter Eriks liv, men sade att han inte gjorde det.

Saken hänsköts till häradsnämnden, som menade att Erik Jeremiasson inte gjort detta av lust, utan för att freda sig, då Samuel var känd som en ond och arg person. Då inte heller fadern yrkade på dödsstraff fick det räcka med böter.

Länsman Anders Johansson i Frölunda klagar över att han blivit utskälld av Erik Eriksson i Sylta. Eriksson nekade, men länsmans vittnen, hustru Maria Perdotter i Sylta och hustru Maria Hansdotter i Frölunda sade, att Eriksson skällt länsman för skälm, rövskägg och länsmanshynda. Han fick böta 40 mark.

1668-03-04.

Gästgivaren Per Andersson begär att få slippa gästgiveriet. Det tar all hans tid och när Spånga inte längre har gästgivare, måste han skjutsa ända till Stockholm. De som skulle hjälpa honom är gamla och ger ingen hjälp. Han kommer att bli helt ruinerad av detta. Rätten och häradsnämnden visste att hans klagomål var riktiga, men de ville inte släppa gästgiveriet, som var nyttigt för orten. Det fanns ingen annan, som kunde ta över. Per uppmanades att fortsätta och begära entledigande hos Landshövdingen.

1669-06-12. Gästgivaren och tolvmannen Per Andersson beklagade sig inför Rätten att han inte kunde fortsätta med gästgiveriet längre. De som skulle hjälpa honom blir allt färre och oförmögnare. Dessutom ökar antalet vägförare genom att två vägar, både från Västerås och Salaberget komma förbi. Han måste köra dem 3 mil till Stockholm. Detta berodde på att Spånga gästgiveri upphört. Han fick ingen extra frihet för sitt besvär utom skjutspengarna. Han ansåg sig bli helt ruinerad och bad att få slippa gästgiveriet.

Häradsrätten visste att Per Andersson hade mycket besvär med folk, hästar och fordenskap. Han måste skjutsa ända till Stockholm utan ombyte av hästar, vilket medför undergång och ruin för honom. Någon hjälp får han inte. Rätten kunde inte lova honom att lägga ned gästgiveriet, utan hänvisade till Landshövdingen, som hade att besluta, hur man på bästa sätt skulle kunna avlasta gästgivaren, så att han efter gästgivareförordningen skulle kunna uppehålla sin tjänst.

1670-01. I jan 1670 blev Per Andersson i Tibble enhälligt antagen till domare efter framlidne domare Bengt Grelsson i Tranbygge.

Per Andersson och Per Michaelsson, som var nämndeman, var betydande män i Näs på sin tid. Olof Eriksson i Berga berättade, att han hört kaplanen i Näs, Johan Schelenius, kalla dem Näs- och Tibblekungar. Då de uppfattade orden, som skällsord, anklagade de kaplanen i sockenstämman. När han fick höra vem, som fört detta vidare, sade han till Olof Eriksson: -Du ljög som en hynda. Sockenmännen protesterade mot uttrycket och kaplanen dömdes till 3 marks böter.

Domare Per Andersson dog i slutet av 1673 eller början av 1674.

I mars 1677 började man se sig om efter en efterträdare till gästgivaren. Detta var inte lätt, då alla kände till besvärigheterna. Först bestämdes att gästgiveriet skulle vara kvar på Tibble eftersom det var bekvämast. Per Michelsson och Jöns Olofsson skulle en vecka var sköta gästgiveriet, med hjälp av länsmannen, som skulle bestå hästar. Redan efter ett år kom klagomål från Gran i Kalmar, att de inte fick

byta i Tibble, utan måste fortsätta ända till Barkarby, ibland ända till Stockholm. Den nya gästgivaren i Tibble svarade att han skjutsade, så mycket han hann, men fick ingen hjälp.

Eftersom Per Michelsson var nämndeman, tog han redan 1679 upp ärendet och klagade över de besvär han var utsatt för. Rätten sade ånyo, att de visste om besvärerna, men inte kunde släppa gästgiveriet från Tibble, som ansågs för den lämpligaste platsen. Dock skulle han få hjälp av frälsebonden Jöns Eriksson i Sylta, till dess någon åbo kom till Tibble.

1679 blir postbonden Jöns Olofsson i Tibble utsedd till tolvmän och året därpå avlägger han sin domared inför häradsrätten.

1680 kom landsgevaldigern Petter Bruun med en fångtransport från Spånga. Han ville byta hästar i Tibble. Samtidigt hade krigshären sin genommarsch med uppehåll i Tibble. Hären var förmodligen på hemmarsch efter Karl XI:s krig, som avslutades 1680. Bruun måste fortsätta till Finsta i Bro, där en häst blev stulen.

Den 8 nov 1680 nämns att domaren Bengt Johansson i Tibble är herredagsman och förhindrad att delta i nämnden på grund av riksdagen i Stockholm. Samma dag tillsades allmogen av befallningsman Gert Joensson att vid straff och högsta plikt hålla hästar efter förordningen vid gästgivargården i Tibble.

När domare Bengt Johansson kommer hem från riksdagen förordnar befallningsman Gert Joensson, att gästgiveriet delas av

Bengt och Per Michelsson, som äger mark i Tibble by.

Den 2 juni 1683 besiktigar domare Bengt Johansson, tolvmännen Per Michelsson och Jöns Olofsson i Tibble ett hygge, där Ekhammar mot förbud tagit 40 lass ved till tegelbruket. På greve Anders Torstenssons vägnar vill lagman Petter Rigman förbjuda att ved huggs till annat än husbehov. Den redan mot förbud huggna veden till tegelbruket skall beläggas med kvarstad tills saken är avgjord.

1685 vid förhandlingar i Tibble domargård lät kronobefallningsman Mårten Litz genom brev förstå, att Landshövdingen på Konungens befallningen vill framföra Hans Maj:ts vilja, att en byggning vid Tibble gästgivargård av allmogen i Bro måtte uppsättas. Den skall vara som den Håbo härad satt upp vid Grans by. Allmogen framhåller att Tibble är skattehemman och tidigare har byggnaderna uppförts för skattefrihet. De önskar bli befriade från detta tunga för häradets ringhets skull. De kunde inte annat än följa Konungens vilja och beslutades att virke skulle framföras och att ge 6 öre från varje helt mantal.

1685 hade, korpral Höök vid Upplands Infanteri Regimente och Kaptan Ekelunds Kompani, överfallit befallningsman Paul Jönsson vid Lennartsnäs med skällord på tinget, som hölls i Kyrkbyn. Sedan hade han slagit honom med en snusdosa vid gästgivargården. Detta hade bevittnats av tolvman Johan Andersson. Dessutom hade han kastat omkull profossen Måns Persson Lustig. Rätten dömde honom till 40 mark för tingsfrid, 6 mark för skällsord och 6 mark för såret.

1696 anmälde länsman Paul Jönsson att korpralen Isak Ekerot överfallit med skällord och kastat ett tennstop efter hans hustru i Tibble gästgivargård.

Han visade stopet, som var helt hopklämt. Länsmannen hade flera vittnen. Ekerot protesterade, att han inte fått stämningen i tid. Dessutom försvarade han sig med att länsmanhustrun lockat honom till otidigheter genom att först ha skymfat honom. Saken uppskötts till nästa ting.

1726-01-10. Den 10 jan 1726 står i lagfartsprotokollen att Elias, Petter och Jan Romberg, som tidigare kallat sig Wingar, sålt sin arvsrätt i Tibble till gästgivaren, rustmästare Jacob Törn för 600 dlr kopparmynt. Törn var närmaste arvingen och uppbud erhöles. När andra uppbudet begärdes den 27 sept 1726 beviljades det inte på grund av protester av kaptan Elias Nibbling. Den 29 maj 1731 fick han fasta på 9 öresland i Tibble efter avhandling med de tre Vingarna, som nu kallar sig Romberg.

I aug 1733 sålde kaptan Petter Nibbling och hans hustru Elisabeth Blankenhagen gästgiverihemmanet i Tibble, 9 öresland, till rustmästare Jacob Törn och hans hustru Brita Tillberg för 5000 dlr kopparmynt.

1736-02-06. Den 6 febr 1736 sålde Törn och Tillberg gästgiverihemmanet i Tibble 18 öresland, till kammarrevisionsskrivaren Adam Carlsson Schüts för 12000 daler kopparmynt.

1738-09-28. Den 28 sept 1738 överläts köpet av Schütz och hans hustru Maria Bono till inspektorskan Christina Margareta Lundahl.

Den 9 maj 1726 visade Adam Schütz på inspektor Lundahls efterleverskas vägnar ett köpebrev utgivet av hennes far, inspektor Axel Budry. Kvartersmästare Gabriel Wising och hans hustru Margareta Fortelia

samt brodern Axel Wising, med Johan Schays samtycke sålde deras skattehemman i Tibble, som de ärvt av sina föräldrar, för 9000 daler kopparmynt.

Den 16 maj 1729 transporterade Anton Budry köpet på sin måg, inspektor Anders Lundahl för samma summa som han själv givit. Lundahls änka får nu lagfart på hemmanet.

Den 26 febr 1741 sålde inspektorskan Christina Margareta Boudrie, Lundahl änka, samt mågen Petter Otter och hans hustru Elsa Chritina Lundahl skatterättigheten av postgården i Tibble till handelsman Gottfrid Brandel för 8700 daler kopparmynt.

I juli 1741 hade inspektorskan sålt Tibble gästgivarhemman, 18 öres land, till bokhållare Johan Bulich för 15000 daler kopparmynt. I summan ingick en del inventarier.

I okt 1742 sålde kamreraren i Rikens Ständers Banco Israel Starbeck och hans hustru Eva Lampa till bokhållare Bulich ett helt skattehemman i Tibble för 7000 daler kopparmynt.

I febr 1743 sålde Bulich till löjtnant Hollsten sina skattehemman i Tibble för 24000 daler kopparmynt.

En ukrainsk militär, kosacköversten Stanislaus Woyrowski säger sig gemensamt med löjtnant Tomas Hollsten köpt två hemman av bokhållare Bylich. Det ena var gästgiveri. Salubrevet hade blivit utställt endast på Hollsten. Han transporterar sin hälft i gästgivargården för 6500 daler och 3250 daler för det andra halva skattehemmanet.

Woynarowski var systerson till den inte okände kosackhövdingen Mazepa. Han hade lånat ut pengar åt kung Karl, vilket först hans änka fick tillbaka.

Omkring 1750 köpte Carl Wilhelm Iserhielm till Torsätra och Tranbygge 2 hemman i Tibble, gästgivargården på 18 1/2 öresland och ett annat hemman på 14 1/6 öresland för 20000 daler av löjtnant Tomas Hollsten. Dessutom köpte han Postgården, 15 1/3 öresland för 14000 daler av bokhållare Bulich och hans hustru Anna Dorothea Dahlgren.

1757 sålde hovjunkar Iserhielm hemmanen till Josias Carl Cederhielm till Lindholmen och Segersjö. Det gällde 3 hemman på tillsammans 47 5/6 öresland för 90000 daler kopparmynt. Josias Caarl Cederhielm var kammarherre och kommerseråd och gift med Catharina Margareta Tigerhielm. 1766 sålde han gårdarna till Johan Albrekt von Lantingshausen, friherre, general och överståthållare. Köpesumman var 120000 dlr.

Överståthållaren var gift med Anna Sofia von Fersen. Deras son Albrekt von Lantingshausen, greve och överkammarherre, ärvde hemmanen, som ingick i fideikomiss inom Lantingshausenska familjen. Han var gift med Johanna von Stockenström och deras son Erik Albrekt von Lantingshausen, ägare till Sundbyvik, Österby och Tibble fideikomiss dog ogift 1856. Fideikommisset övergick till hans syster Johanna Carolina von Lantingshausen, gift med friherre Nils von Höpken och Överste Albrekt Magnus Haij.

6 överkorsade sidor med Svenngårds handstil och rubriken Tibble.

En bland de äldsta byarna i denna socken torde vara Tibble. Redan namnet synes ge en antydning därom. De äldsta skrivsätten, fornsvenskan, Tybbele, Thygbele, Thykbele komma av ett äldre byk-böle, i betydelsen byk = tjock och bol = gård. Man talar om klockarebol, klockarebord, prästbol, alltså den tätt bebyggda gården. (Jmf uttrycket "den tjocka skogen" eller "den stora gården".

De många gravfälten runt om Tibble tyder också på äldre bebyggelse. Detta gravsätt försvann ju vid kristendomens införande i Sverige, vilket skedde omkring 1000-talet e Kristus.

Vid mitten av bronsåldern, alltså omkr 1400 före Kr låg det område, där Tibble nu ligger, under vatten. Vattennivån var omkring 14 m högre än nu.

Det äldsta skriftliga bevis för Tibble bys existens, har vi i ett pergamentbrev i Riksarkivet, daterat den 9 juni 1385. Där heter det att ärkebiskop Henrik i Uppsala ger Karl Magnusson och Magnus Kasi kvitto på ett i "Thigbile" i Näs socken av Bro härad beläget halvt markland jord, som dessa herrar överlätit på Uppsala Domkyrka, som ersättning för deras hustrurs modernearv i Mosunda. Det hade blivit anslaget till det prebende som Nils Abjörnsson instiftat vid Uppsala domkyrka.

Omnämde Magnus Olofsson Kasi och riksrådet och riddaren Karl Magnusson (Örnfot) voro gifta med två systrar Bengta och Kristina Bengtsdotter Oxenstierna, vilkas morfar sannolikt var ovannämnde Nils Abjörnsson till Salsta och Ängsö.

I ett brev 1387 uppges det att Karl Magnusson till Uppsala domkyrka lämnade 2 öresland jord i Västra landet i Tybille i Näs socken.

I Upplands handlingar för åren 1535-1549 förekommer en skattebonde Ulf (eller Olof) Larsson, som innehavare av cirka 2 markland jord i Tibble Västergård. Byn synes under denna tid ha bestått av tre

gårdar, Nämligen Tibble Väster - Mellan - och Östergård.

Tibble har även varit tingställe ibland, när häradstinget av någon anledning behövde röra på sig. Ett namn som man finner tillsammans med Tibble Västergård eller Postgård är bokhållare sedermera kamrer Lars Wising (1699) och kvartersmästare Gabriel Wising och hans broder Axel Wising. De sistnämnda, troligen söner till Lars Wising, sålde skattehemmanet Tibble 1726 till en inspektor Anders Buddrie.

Ovannämnde Lars Wising har bevarat sitt namn i Näs församlings historia, genom att det finns ingjutet i lillklockan i klockstapeln. Där står bl a "Herr Lars Wising vill man också billigt prisa, genom vars försorg de medlen indrevne". Ordet billig fick först på 1800-talet betydelsen prisbillig. Den tidigare betydelsen var rättmätig, skälig, jmf nuvarande rätt och billigt.

Men framför allt var Tibble gästgivargård, en för äldre tider viktig institution. Det gällde för gästgivaren att enligt Gästgivareordningen se till att resande av alla kategorier fick mat och husrum och vidarebefordran till nästa gästgiveri. Bönderna i orten vore skyldiga att hålla skjutshästar och hjälp till gästgivaren.

Någon dag i början av 1700 hade bonden Måns Nilsson i Ålsta en stridighet inför tinget med gästgivaren i Tibble, Adam Persson, angående en arbetsvagn, nyuppsatt och oskodd, som gästgivaren tagit för resande folk, men som sedan hade förkommit. Nu ville bonden ha betalt för vagnen. Gästgivaren svarade, att den dagen varit Måns Nilssons hålldag och han fått ut både hästar och vagn åt en, som rest till Grans Krog och då han på sin hålldag enligt häradsfogen Mårten Litz underskrivna hållista bort ha inställt sig med hästar och vagnar, så gästgivaren kan inte stå till svars för att vagnen kom bort. För övrigt vet han vem som tog bort vagnen. Det var kornetten under Adelsfanan, Jöns Hall. (Adelsfanan kallades från Gustaf I:s dagar de ryttartrupper, som uppsattes av adel på grund av dess rusttjänst. Kornett betecknar ursprungligen det standar, som fördes av varje kavallerikompani, men fick sedermera överflyttad betydelse att gälla den yngste officeren vid kompaniet, som skulle föra standaret, ungefär fänrik.)

Gästgivaren hade hört av madame Grubb hos fru Maria Haegerstierna, att Hall var i Stockholm och gästade på "Halvmånen", säkerligen en krog i Stockholm. Domaren Hans Staffansson i Berga sade, att vid Olofsmässotid var madame Grubb i Stockholm. Hon hade bett honom säga åt Måns Nilsson och gästgivaren Adam Persson, att kornetten Hall, som tagit vagnen var i Stockholm. Måns Nilsson svarade, att han talt med Jöns Hall, men han hade inte tillstått att han tagit vagnen. Han hade sagt, att det fanns många "Hallar". Måns Nilsson sade, att han fått ut hästar och vagn, men inte fått sin vagn efter den resande till Gran och anser att gästgivaren skall skaffa fram den. Han nekade inte till att det varit hans hålldag och att han fått betalt för skjutsen.

Rätten ansåg emellertid, att gästgivaren inte varit vållande till att hans vagn förkommit och frikände därför gästgivaren Adam Persson.

För att visa, hur bönderna och gästgivarna hade det, kan följande relateras. Gästgivaren Adam Persson klagade på frälsebonden Måns Nilsson i Ålsta, för oriktigt håll vid gästgivargården för det andra hemmanet i Ålsta, som han brukar. Han uppvisade kronobefallningsman Mårten Litz hållista, där Måns Nilsson varje lördag skulle hålla 4 hästar, vilket han inte gjort. Han hade hållit bara 2. Måns Nilsson förklarar, att för det ena hemmanet håller han 2 hästar, men för det andra kan han inte hålla några hästar, eftersom det ligger öde och tillhör fru Elisabeth Funk. Han berättade, att han hos Landshövding Hoghusen besvärat sig över detta. Landshövdingen hade remitterat ärendet till kronobefallningsman Mårten Litz, att han skulle inkomma med sin berättelse. Han visade en kopia av resolutionen, men sedan har Landshövdingen inte gjort mera åt saken. Rätten kunde inte befatta sig med ärendet. Kronobefallningsman Petter Stening meddelade, att han gav gästgivaren frihet att uttaga 4 hästar hos Måns Nilsson efter den gamla listan till dess svar kommit från Landshövdingen.

Sedan anklagade gästgivaren i Tibble klockareänkan hustru Maria Perdotter vid Näs Kyrka för olovligt krögeri med öl och brännvin. Vid hösttinget 1701 fastställdes vid 20 marks vite, att ingen fick sälja det ringaste öl eller brännvin. Likadant på vintertinget 1703 förbjöds vid 40 markers vite för alla Tibbles grannar.

Anteckningar på Bro häradsrätts tingplatser, grundade på rättens reoverade domböcker i Riksarkivet.

1600 hölls tinget i Bro Klockarestuga

1602 " " " " "

1612 hölls tinget i Bro sockenstuga

1638-59 tingsstället ej angivet
 1660 hölls tinget vid Tibble gård
 1662-65 tingställe ej angivet
 1666 hölls ting vid Bro gård
 1667-71 tingställe ej angivet
 1672 tinget hölls i Näs sockenstuga
 1673-76 tingsställe ej angivet
 1677 hölls tinget i Näs sockenstuga
 1678-80 tingsställe ej angivet
 1681 hölls tinget i Bro prästgård
 1682 hölls tinget i Önestad i Bro socken
 1683 hölls tinget i Skyrstad i Bro socken
 1685 hölls tinget i Tibble domargård
 1686 hölls tinget i Skyrsta i Bro socken
 1688-89 hölls tinget i Bro härads stuga
 1690 hölls tinget i Tibble gästgivargård
 1691 hölls tinget i vanlig tingstad
 1693 hölls tinget i Bro sockenstuga
 1695 hölls tinget i vanlig tingstad i Bro socken
 1697 hölls tinget i Tibble gästgivargård
 1698 hölls tinget på vanligt ställe vid Bro kyrka
 1699 hölls tinget i Bro sockenstuga
 1700 tingsställe ej angivet
 1708 hölls tinget i Bro sockenstuga
 1712 hölls tinget i Tibble postgård
 1720 hölls tinget vid Askers gård
 1720 hölls tinget vid Bro sockenstuga
 1726 tingsställe ej angivet
 1730 hölls tinget vid Bro kyrka
 1735-37 hölls tinget vid Bro kyrka

1737-02-25 Laga vinterting i Bro prästgård

Den 25 febr 1737 förrättades laga vinterting med Bro Allmoge, i Bro prästgård, i närvaro av kronolänsman Anders Sundberg och häradsnämnden.

Kongl Kammarkollegium har funnit för gott att Landshövdingen Brauner skulle söka ställa häradets innevånare till freds för den kostnad de gjort på gästgiveribyggnader i Tibble gästgivargård. Landshövdingens förslag är, att en förening mellan innevånarna och Tibble skattehemmansägare kanslisten Schütz skall dela kostnaderna, då häradet efter lag är skyldig att upprätta en tingsbyggnad och jordägaren är förbunden att förse gästgivaregården med gästbyggnad. Landshövdingen har genom skrivelse meddelat att detta ärende skall behandlas under tinget. Schütz har förbundet sig att bygga 2 kamrar och förstuga om häradet kostar på salen med 2 kamrar. Nu inställde sig en myckenhet allmoge och även adelns betjänter och ståndspersoner. Schütz utlåtelse upplästes. Sedan frågade Rätten häradsborna om de inte borde utse fullmäktige i detta ärende. De ville så och avträdde. Efter en stund kom de tillbaka och förklarade att de ville vara närvarande allesamman.

Därefter upplästes grevinnan Eleonora Wachtmeisters skrivelse, där hon önskar att frälsehemmanen under Sundby och Granhammar säterier inte måtte bli mer besvärade av tingsbygget än lagen kräver. En del allmoge sade i början att de ville kosta på tingsbyggnaden vid gästgivargården om de fick igen sina utlagde pengar, som skall vara 11 daler 23:1 kopparmynt. En del ville träda in i föreningen endast om de kunde få ett drägligt ackord och slippa underhållet på huset.

Schütz yttrade att han gått till Landshövdingen för att häradsborna skulle komma så lindrigt undan som möjligt. Han ville ändå utfästa sig att mot de 4 knutar häradet betalat för mycket förfärdiga salen och 2 kamrar med inner- och utetak, om de bekostade de andra två kamrarna. Han skulle bygga den mot en kostnad av 300 daler. Häradsborna samtyckte till detta om Schütz stod för underhållet. De som ännu inte betalat sin del uppmanades att göra detta, så att man kunde avräkna den summan. De var nöjda och även Schütz förklarade sig nöjd och lovade att på de villkoren stätta byggnaden i stånd.

Protokollet skulle tillställas Landshövdingen, men även häradsborna önskade en kopia till deras säkerhet.

1738 hölls tinget vid Bro Prästgård

1739 hölls tinget vid (Bro?) Tibble gästgivargård ???

Av ovan framgår att tingen hållits på olika platser i häradet till 1739. Detta år blev den kombinerade tings och gästgivargården i Tibble klar och därefter hölls tingen där.

Ting har hållits i Tibble redan 1660 och det är möjligt att de hölls där tidigare, fastän inga uppgifter finns att få.

Det har funnits en äldre tingsbyggnad, som när nya byggnaden uppfördes på 1730-talet värderades till 84 daler.

Uppgifterna är samlade av Anders Olsson, arkivforskare, och daterade 2 okt 1956.

Anteckningar om gästgiveriet i Tibble i Näs socken.

Det är en känd sak, att resande på medeltiden med våld tilltvungade sig det de behövde under färden. Det påstås att allmogen var ovillig att härbärgera dem.

I Alsnö stadga förbjöds våldsgästning och förordnades att varje by skulle tillsätta en rättare, som hade att tillse att resande mot betalning fick rum och mat. Erik XIV föreskrev 1560 att tavernor skulle finnas utefter allmänna vägar och 1584 utfärdades en taxa på kostnaderna, som de resande hade att erlägga.

Först i mitten på 1600-talet blev gästgiveriväsendet någorlunda ordnat och den första gästgiveriförordningen kom 1636.

I en gästgivargård skulle finnas en våning för adeln, en våning för annat hederligt folk och en våning för gement sällskap.

I Upplands länsräkenskaper från 1600-talet finns stora luckor, beroende på branden i Stockholms slott, där statens arkiv förvarades. Av den anledningen är uppgifterna om gästgiveriet i Tibble mycket sporadiska.

1617 äger Erik Jöransson mark i Tibble. Inga uppgifter om gästgiveri.

1621 äger Anders i Tibble. Inget om gästgiveri.

1633 Förmyndarregeringen förlämnar två ängar på Stäksön med fiske och skog och en gård i Tibble jämte en del torp i Järfälla socken till Jöran Gyllenstierna.

1638 två gästgivare har fritt, en vid Edsbacken i Sollentuna och den andra vid Tibble i Näs socken 1 skattehemman och 1 kronohemman.

1665 1 hemman i Tibble, Peder Andersson, kronan behållit.

1666 1 hemman i Tibble, Peder Andersson, kronan behållit, gästgivare.

1666 Gästgivaren och tolvmannen Per Andersson i Tibble och Näs socken tilltalar en person från Stockholm för våld mot Anderssons dräng.

1680 Gästgivaren i Tibble sade sig endast kunna skjutsa på en väg till Stockholm.

1686 1 hemman skatte i Tibble som Jöran Gyllenstierna haft under förpantning är nu återkallat och anslagit till gästgiveri.

Uppgifterna framtagna av Anders Olsson, arkivforskare. Daterat den 2 okt 1956.

Lapp med följande uppgift:

1794 års jordebok. Extra silverknekten och gästgivaren Petter Holmström Persson.

Två handskrivna blad med boskapslängd för Tibble by från 1620-1637 med ägarnas förnamn.

Tibble by.

(uppsats troligen skriven av Svenngård- bör också finnas i Medlemsbladet)

Det som gjort Tibble känt är gästgivargården.

Namnet Tibble finns på ett trettiotal ställen i Sverige både som socken, by och gårdsnamn. De flesta i Uppland, Södermanland och Västmanland.

Enligt Svensk Etymologisk Ordbok kommer namnet av fornsvenskans *pyk-böle*. *Pyk* betyder tjock, tät och *böle* kommer av *bol-nybygge*. Namnet skulle alltså betyda den tätt bebyggda byn eller stora gården.

Naninet har stavats på många sätt 1385 Thigbile, 1387 Tybille, 1535 Tybble, 1540 Tijbijll, 1541 Tijbijllae, 1549 Tibille, 1550 Tijbbble, 1551 Tijbylle, 1553 Tybyle, 1556 Tobbele, 1567 Tybella, 1583 Tijbella, 1604 Thibbele.

När stora vägen fick ny dragnings hittade man en del gravar. De innehöll en spjutspets av brons, några broscher, pärlor, krukfragment och nitnaglar efter båtar.

Ett gravfält finns c:a 440 m NÖ om Tibble och SÖ om vägen Tibble-Norrboda i SÖ slutningen av ett berg. Det består av 8 stensättningar och högar. Två är skadade av vägbygget.

Det tidigaste belägget på Tibble by är ett pergamentbrev, daterat den 9 juni 1385 i Nyköping. Där ger ärkebiskop Henrik i Uppsala Karl Magnusson och Magnus Kasi kvitto på en i Thigbile i Näs socken belägen jord. De har överlåtit den till Uppsala Domkyrka som ersättning för sina hustrurs modernearv i Mosunda. Underskrivet av Herr Andreas och Karl i Uppsala.

I brev från år 1387 anges att Karl Magnusson lämnade jord i västra Tybille till Uppsala Domkyrka i byte mot jord i Mosunda. Det har blivit givet till riddaren Nils Åbjörnsson vid Domkyrkans grundlagda prebende.

Detta skedde i slutet av konung Albrecht av Mecklenburgs regering i Sverige och då Bo Jonsson Grip praktiskt taget regerade över hela Sverige. Han ägde Bro socken, Lossa, Säbyholm, Ullevi och Önsta samt Tranbygge.

I en del av Upplands äldre handlingar kallas en del bönder i Tibble by för kyrkolandbönder. Detta kan bero på överlåtelse av jord till Uppsala Domkyrka. Kyrkolandbor kallas de som arrenderar kyrkojord och deras namn var Olaf Nielsson 1540-49 och bonden Sven 1546-49. Detta var troligen under en kort tid, då Gustaf I snart drog in jorden till staten. 1535-49 nämns skattebonden Ulf (Olaf) Larsson som innehavare av jord i Tibble Västergård. Byn tycks ha bestått av 3 gårdar Väster- Mellan- och Östergården. Efter Olof Larsson kom troligen hans son, Hans Olofsson åtminstone till 1557. Handlingar till 1567 saknas.

Efter Hans kom Staffan, som synes haft hemmanet till 1601, vilken av gårdarna kan man inte säga. På en av gårdarna satt skattebonden Erik Jonsson 1540-49. Han efterträddes 1550 av Jordan Olsson. Mot slutet av 1500-talet tar Erik Jordansson över. Han omnämns som länsman 1602 och 1610 som sexman.

Omkring 1600 hette bonden troligen på Västra gården, Jacob. Vid hösttinget 1602 blev han vald till tolvman (nämndeman). Han finns kvar 1622. 1602 anklagade han Henrik i Lillsylta för att han skällt Jacobs far för jordatjuv. Henrik fick böta 3 mark för "läppaglid".

Samma år meddelade länsman Erik Jordansson i Tibble, att hans jordebrev förkommit i faderns tid. Det hade gått till så, att Hans Olsson och Jordan Olsson bodde båda i Västra gården i Tibble. Hans flyttade till Mörby i Skå socken. Jordan gifte sig med Britta från Östra gården i Tibble. Bröderna skulle hjälpas åt att lösa in Östra gården åt Jordan under det att Hans skulle bli kvar på Västra gården. Att det förhöll sig så vittnade Jan Hansson i Mörby, son till Hans Olsson och kusin till Erik. Han skulle få ett nytt brev på hemmanet och om det förkomna brevet skulle komma fram skulle det vara ogiltigt.

Den 20/12 1633 donerades av Arv och Eget-godsen 14 örtugland till Göran Gyllenstierna på Stäket, men reducerades till kronan 4 juli 1696.

Tinget höll till på olika ställen, oftast i Bro sockenstuga, men även i sockenstugorna i Näs och Ryd. Ibland var man hos olika personer i socknen t ex Skälsta, Bro prästgård, Önsta, Skysta, Finsta och en gång på Örakers länsmansgård. Under 1600 och 1700-talen hölls ting 7 gånger i Tibble och en gång i Tibble Domargård.

Elsa Persdotter från Stockholm anklagade Erik Erikssons hustru i Tibble att hon skulle givit henne förgift och mercurium (arsenik). Erik Eriksson bekände att mercurium låg i fönstret och att Elsa tagit det och stoppat i munnen. Eriks hustru hade ropat: - Akta dig, vad gör du, är du galen, ät inte upp det. Erik menade, att Elsa borde plikta för den beskyllning, hon påbördat hans hustru. Elsa åberopade vittnen, som inte var närvarande, varför hon ålades att skaffa fram vittnena till nästa ting. Hon anklagade även nu Eriks hustru för förgift, men då hon inte kunde bevisa något, blev hon dömd att böta 3 mark.

När man läser gamla tingsprotokoll får man lätt uppfattningen, att folk var rädda för varandra. Per Andersson i Tibble begär kungligt hägn och försvar mot sin granne Erik Erikson, som skäller honom och hans hustru för allt ont. Erik säger att något sådant inte kan bevisas om honom, utan att han i sin tur blir skäld för tjuv och skälm. Han vill att vite skall sättas emellan dem. Rätten satte 40 dlr silvermynt för den som förolämpar den andra.

1666 anklagade Erik Larsson, brännvinsbrännare från Stockholm, att Erik Eriksson i Tibble skulle förolämpat honom med anledning av någon skuld. 1659 lånade Erik Larsson ut 50 riksdaler till Erik Eriksson och skulle få hö stället till hösten. Erik Eriksson verkar ha varit svår att ha att göra med. När Larsson på hösten inte fått något hö, skaffar han genom Landshövdingen mandatorial till länsman, så att utmätning kunde ske. Då togs en fåle och en ko. Per Andersson i Tibble bad att Erik Eriksson skulle få behålla kon för sina små barns skull. Så skedde och Erik Larsson efterlät betalningen till nyåret. Då han inte heller nu fick betalt, for Larssons hustru till Per Andersson i Tibble och denne skaffade fram kon. När hon leddes mot Stockholm, kom Erik Eriksson i fatt och var ovetvig och högg av repet, slog kon och tog henne tillbaks till Tibble. Rätten dömde honom till 3 marks böter och gråtande bad han Per Andersson att få behålla kon. Han gick dock med på att släppa henne.

1675 fick assessor Johan Palmström lagfart på Tibble Västergård och 1685 innehade greve Anders Torstensson frälsehemmanet i Tibble, troligen menas kronohemmanet eller det som kallas Östra gården.

1701 var det stridigheter om fiskevattnet, som tillhörde Tibble. Bokhållare Lars Wising, som ägde Västra gården d v s Postgården och gästgivaren Adam Persson i Mellangården klagade inför Rätten, att några grannar skrämmer bort fisken. Då det är mot lag att skada annans fiske, blev böter på 40 mark förelagt den, som utan lov fiskar på Tibbles fiskevatten. Samma vite gäller den som utan lov hugger skog på Tibbles ägor. Förbuden skulle kungöras i sockenstugan.

1706 bestod Tibble by av kronohemmanet Östra gården, 14 1/3 öresland jord och brukades av tolvman Erik Hindriksson. Skattehemmanet Mellangården, som var gästgivargård bestod av 18 1/6 öresland hade en omyndig ägare. Förmyndare var komminister Laurentius Nibbling, född i Övernibble i Håtuna och komminister på Riddarholmen i Stockholm. Västra gården eller Postgården ägdes av Lars Wising och bestod av 15 1/3 öresland jord.

1726 sålde kvartersmästaren Gabriel Wising och hans bros Axel till inspektör Anders Budry sitt ärvda skattehemman, Postgården för 9000 Dlr kopparmynt.

1750 samlades alla gårdarna på en hand, då hovjunkare Carl Wilhelm Iserhielm till Torsätra och Tranbygge köpte.

1757 sålde han hemmanen på tillsammans 47 5/6 öresland till Kammarherre Josias Carl Cederhielm till Lindholmen och Segersjö. 1766 sålde han till överståthållare Jacob Albrekt von Lantingshausen. Det var han som lyckades få Aspviks krog att upphöra. Tibble hörde i många år till denna släkt och ingick i dess fideikommiss. 1856 ärvdes fideikommisset av Johanna Carolina von Lantingshausen, som var gift med friherre Nils von Höpken Han fick Kungl Maj:ts tillstånd att anta namnet von Lantingshausen och kallade sig von Lantingshausen von Höpken. Den fideikommissrätt han innehade överfördes den 3/1 1862 till Bogesunds säteri. Samma år såldes Tibble 1-3, 3 mantal till greve Claes Robert Sparre af Söfdeborg.

Gästgiverirörelsen.

Magnus Ladulås utfärdade 1285 från Alsnö en stadga, som förbjöd fri eller våldsgästning. Bönderna var skyldiga att härbärgera och förplåga kungliga personer och deras utskickade, när de var på resor. Denna skyldighet utnyttjades även av andra, varför bönderna klagade. Samtidigt med förbudet kom en stadga, där man var skyldig att inrätta gästgiverier vid de stora byarna och landsvägarna i landet. De kallades tavernor och sköttes av en rättare, som skulle visa de vägfärande var i byn, de kunde få husrum och förplågnad och foder till hästarna. Detta fick bönderna ta betalt för. En mark fläsk eller smör kostade 3 penningar, för öl och bröd gällde samma pris som senaste torsdag i närmaste stad. Ett fång hö kostade 4 penningar och en spann korn skulle vara 2 penningar dyrare än i närmaste köpstad.

Skjutsningsskyldigheten ålades allmogen först av Erik XIV 1560-1567 och från den tiden är gästgiveriet förbundet med skjutsandet.

1636 erhöll en gästgivare 6 års frihet från grundränta och inkvartering och senare fick han rätt att erhålla hjälp av häradet att bygga hus för verksamheten. Trots detta var gästgiveriet främst på grund av skjutskyldigheten förenad med många olägenheter. Redan 1571 skrev allmogen till riksdagen och klagade. Det gällde bönderna från Järfälla och Spånga, som skulle ta över skjutsningen från Tibble till Stockholm. Eftersom de bodde långt från vägen, vägrade de att ta över en skjuts, som inte var beordrad av en tolvman. Därför fick hästarna från Näs och Bro fortsätta ända till Stockholm och blev snart fördärvade.

1612 gick det så långt, att bonden Bengt Hansson i Råby erbjöd Kungl Maj:t, att byta sitt hemman på 20 öresland mot ett hälften så stort i Uppeby, Hacksta socken i Trögds härad för att få lindring. Om inte Kungl Maj:t gick med på bytet anhöll han, att få byta med någon adelsman och ett frälsehemman.

Trots förordningarna fortsatte tydligen våldgästningen. Det kom ideligen nya förordningar. Myndigheterna var inte främmande för de besvär resande kunde ha genom att de inte blev mottagna av gästgivarna. 1636 kom en förordning att gästgivarna vid de största vägarna skulle kunna härbärgera vägfärande och ta vård om deras hästar. Det skulle finnas husrum med sängkläder och husgeråd, gott stall, vagnar, kärror, hö, halm och havre. Skulle det komma för mycket folk på en gång, var närmaste granne skyldig att taga hand om en del. Enligt samma förordning hade ingen rätt att inom en mils avstånd sälja öl, vin eller brännvin. Det skulle gästgiveriet vara ensam om. En förmån var att gästgivaren slapp utskrivning till krigstjänst för 6 drängar. Alla i gästgivarens hushåll stod under konungsligt hägn, frid och försvar för våld och oförrätt.

1633 klagar bönderna över de stora och betungande koppar och penningtransporterna från Kopparberget och Säter. Man föreslår att dessa transporter skall ske per båt från Västerås och Enköping, innan det blir omöjligt för bönderna att behålla sina hemman.

Samuel Jöransson i Syltatorpet eller Lillsylta, som det också hette, var på vedhuggaröl hos gästgivaren Peder Andersson i Tibble. Med var också Henrik Olofsson i Ängstorpet och Erik Jeremiasson i Tibbletorpet. Man kom snart i dispyt och Samuel grep Erik i håret och drog honom under bordet. Erik stötte sin täljkniv i Samuel 3 gånger. Samuel lades till sängs. Han kallade till sig Erik och lovade, att om han skaffade läkare och Samuel överlevde, skulle han inte anklaga honom. Erik skaffade för dryga pengar en barberare från Stockholm, men Samuel dog efter några dagar. Vid Rätten tillfrågades Samuels far om han stod Erik efter livet, vilket han inte gjorde. Häradsrätten menade, att dråpet inte var överlagt, utan skedde i självförsvar och att Samuel varit en arg och ond person. De kunde inte döma honom till döden utan nöjde sig med böter. Domen skulle dock underställas Kungl Hovrätten.

1681 anmärker överståthållaren Jöran Gyllenstierna genom sin fogde, att hans frälsehemman i Tibble, som är minst, är mest besvärat av skjutsning. Hemmanet bebos av Per Michelsson. Även postbonden Jöns Olofsson klagar, att han måste skjutsa lika mycket som de andra. Gästgivaren vägrar de resanden, som bott hos honom, att få hästar, så han måste skjutsa själv. Jöns hade oturen att bo närmast gästgiveriet och blev därför ofta anlitad. Landshövdingen fick uppdraget att skipa rättvisa.

Av allmogens besvär kan man få en god bild av förhållanden på en ort. 1681 påpekade allmogen härifrån i riksdagen att Bro härad var litet och endast hade 4 socknar. Dessutom fanns många frihetshemman och ladugårdar så att den övriga allmogen fick draga de allmänna utlagorna. De besvärades också av att stora landsvägen gick genom orten. De måste ställa upp med skjutsning och hållhästar för de vägfärande och deras egna sysslor på hemmanen kom i andra hand. Därtill kom genommarscher och inkvarteringar av trupper. Då häradet endast omfattar 1 1/2 rote å 20 på roten, anhåller allmogen att bli förskonade för utskrivning och knekthåll.

Det var inte bara bönderna som klagade utan även gästgivaren. Han skulle hålla sadlar, vagnar, kärror och slädar. I början av 1700-talet anhåller allmogen att bara få hålla hästar och selar, med annat vill de ej bli betungade. De begär att få hjälp av Håbo-Tibble och Håtuna socknar med kronoskjutsarna, som skulle betalas i reda pengar. Begäran sändes till landshövdingen. Det hade hänt, att när resande kommit till gästgivargården och det inte funnits åkdon att byta med, hade de farit iväg med böndernas skodda och bättre vagnar.

Lagfarter för Tibble.

Sammanställningen gjord av Svenska Arkivbyrån, Anton Olsson, Stockholm.

20/12 1633 donerades 14 örtugland, arv och eget, till Göran Gyllenstierna. Reducerat till Kronan den 4/7 1696.

1660 6/6 Lars Skytte låter uppbjuda jord i Tibble för bristande utlagor.

1675 12/5 Assessor Johan Palmström får fasta på Tibble Västergård.

1681 24/10 Överståthållare Jöran Gyllenstierna angående sitt frälsehemman i Tibble. Ur häradets dombok.

1685 16/10 Anders Torstensson har den 19/5 1685 utfärdat frihetsbrev för sitt frälsehemman i Tibble.

1688 13/10 Georg Gyllenstierna tillkännager, att hans fader och fastrar, Maria och Ingborg Gyllenstiernor gjort ansenliga förskott till hans farbrors Johan Gyllenstiernas förnödenhet. Till säkerhet för Georgs faders sterbhus och fastrarna anhöll han om in-teckningar i Tibble skattehemman, Frölunda och Skälby.

Enligt Petter Arosanders karta och beskrivning består Tibble av 1 skattehemman 15 öresland, kommissarien Olof Barck 1 skattehemman 18 öresland 4 penningland, gästgivare Johan Persson 1 kronohemman 14 öresland 8 penningland, änkan hustru Kierstin.

1706 3/9 Ägodelning på grund av häradsrättens dom den 12/2 1706. Närvarande: kronobefallningsman, tolvmannen Erik Hindriksson för Östra gården 14 1/3 öresland, för kronohemmanet befallningsman Petter Stening för Västra gården 15 1/3 öresland eget skatte bokhållare Lars Wising för Mellangården 18 1/6 öresland, för gästgivarhemmanet infann sig ingen utan kaplan Lars Nibbling, vilken är förmyndare för omyndiga barn. Han hade protesterat. Kommissarie Barck hade 1689 ägt Wisings hemman. Intressanta handlingar, karta över den tvistiga klockarvreten finns hos Lantmäteristryrelsen.

1726 26/5 Kvartersmästaren Gabriel Wising hade tillsammans med sin Bror Axel den 9/5 1726 sålt ett skattehemman om 15 1/3 öresland till inspektor Anders Budry. Rådman Joahn Schaijs hade samtyckt. Priset var 9000 dlr krmt. Hemmanet var arv efter deras föräldrar.

1726 26/5 Elias, Petter och Jan Romberg som tidigare kallats Wingar hade den 10/1 1726 sålt deras arvsrätt, 4 öresland i Tibble för 600 dlr krmt. Köpare var gästgivaren Jacob Törn. Andra uppbudet beviljades inte på grund av protester av kapten Elias Nibbling.

1727 29/5 Förre gästgivaren i Tibble, Adam Persson och rustmästaren och gästgivaren Jacob Törn och hans hustru Brita Tillberg, ingingo förlikning.

1729 15/9 Kapten Elias Nibbling erhåller andra uppbudet efter förhandlingar med Elias, Petter och Johan Wingar, som nu kallas Romberga(r). Fasta 29/5 1731.

1729 14/5 Uppbjöds skatterättigheten av ett hemman i Tibble, som bonden Bengt Andersson sålt till kamreraren Israel Starbeck, tredje gången.

1736 26/1 Kapten Elias Nibbling och hans hustru Elisabeth Blankenhagen hade 7/8 1733 sålt 9 öresland gästgiverihemman i Tibble till rusthållaren och gästgivaren Jacob Törn och hans hustru Britta Tillberg för 5000 dlr krmt. Törn och Tillberg säljer 6/2 1736 18 öresland gästgiverihemmanet i Tibble till kammarskrivare Adam Carlsson Schiltz för 12000 dlr krmt. Schiltz och hans hustru Maria Bono överlät köpet den 28/9 1738 på inspektorskan Christina Margareta Lundahl.

1737 25/2 Kammarkanslisten Adam Carlsson Schiltz uppvisade ett köpebrev på inspektor Lundahls efterleverskas vägnar, hustru Christina Budry, att hennes fader Anton Budry den 9/5 1726 köpt av Gabriel Wising och hans hustru Margareta Fortelia samt broder Axel Wising deras arv i Tibble för 9000 dlr. Anton Budry transporterade köpet den 16/5 1729 på sin måg Anders Lundahl för samma summa och änkan får nu lagfart.

1741 25/5 Inspektorskan Christina Margareta Budry, Lundahls änka, samt mågen Petter Otter och hans hustru Elsa Christina Lundahl hade den 16/2 1741 sålt Postgården i Tibble till handelsman Gottfried Brandel för 8700 dlr krmt.

1741 21/9 Inspektorskan Christina Budry hade den 9/7 1741 sålt Tibble gästgiverihemman till bokhållaren Johan Bulich med en del inventarier för 15000 dlr krmt.

1743 24/1 Kamreraren i Rikens Ständers Banco Israel Starbeck och hans hustru Eva Lampa hade den 25/10 1742 sålt ett helt skattehemman i Tibble till bokhållare Johan Bulich för 7000 dlr krmt.

1743 27/5 Bokhållare Johan Bulich har den 10/2 1743 sålt till löjtnant Hollsten sina skattehemman i Tibble, Tibble gästgivargård och 1 hemman jämte en del inventarier för 24000 dlr krmt.

1748 19/9 Stanislaus Woyanlofski säger sig gemensamt med löjtnant Hollsten köpt 2 hemman i Tibble av Bulich. Härvid hade salubrevet blivit ställt på Hollsten ensamt. Han transporterar nu sin hälft på Hollsten.

1750 1115 erhöll Carl Wilhelm Iserhielm 1724-1802 till Torsätra och Tranbygge första uppbud på två hemman i Tibble: Gästgivargården, 18 1/6 öresland ett annat skattehemman, 14 1/6 öresland för tillsammans 20000 dlr krmt köpt av löjtnant Hollsten. Han erhöll första uppbud på Postgården, 15 1/3 öresland, som han köpt för 14000 dlr krmt av Johan Bulich och hans hustru Anna Dorotea Dahlgren. Iserhielm gifte sig 1760 med friherrinnan Ulrica Eleonora von Kochen 1731~1788. Han sålde 1757 till:

Josias Carl Cederhielm, 1734-1795, herre till Lindholmen och Segersjö, kammarherre och kommerseråd. Han erhöll första uppbud den 5/5 1758 på tre hemman i Tibble på tillsammans 47 5/6 öresland, som han köpt av hovjunkaren Carl Wilhelm Iserhielm för 90000 dlr krmt. Cederhielm var gift 1757 med Catarina Margareta Tigerhielm 1733-1816. Han sålde till:

Johan Albrekt von Lantingshausen, 1699-1769, friherre, general, överståthållare. Han erhöll första uppbud den 21/10 1766 på tre hemman i Tibble på tillsammans 47 5/6 öresland, som betalades med 120000 dlr krmt. von Lantingshausen var gift 1748 med grevinnan Anna von Fersen, 1717-1751.

Albrekt von Lantingshausen, 1751-1820, greve, överkammarherre ärvde Tibble. Enligt bouppteckning värderad till 16700 rdlr banco. Hemmanen ingick i fideikommiss inom Lantingshausenska familjen. Gift 1777 med Johanna von Stockenström, 1754-1809.

Erik Albrekt von Lantingshausen till Sundbyvik, Österby och Tibble fideikommiss, som han ärvt. Född 1781 och dog ogift 1856, greve, kapten. Vid hans död gick fideikommisset till hans syster:

Johanna Carolina von Lantingshausen, 1787-1859, som ärvde efter brodern. Gift med hovmarskalken Nils von Höpken, 1774~1829, och med överste Albrekt Magnus Haij, 1776~ 1847.

Sonen i första giftet, Nils Albrekt von Höpken 1811-1868, friherre, hovmarskalk. Gift med Clotilda von Bosanyi och skiljdes från henne. Gifte sig med friherrinnan Eugenia Augusta Vilhelmina Mörner, 1824~1904. Fick tillåtelse att kalla sig von Lantingshausen von Höpken. Den fidelkonimissrätt han innehade på Tibble överfördes till Bogesunds säteri den 3/1 1862 och samma år sålde han Tibble till:

Claes Robert Sparre af Söfdeborg, 1812-1862, greve och major. Han erhöll första uppbud på Tibble 1-3, 3 mantal, som han köpt av von Lantingshausen von Höpken för 94000 rdlr rmt. Gift 1840 med Adelaide Dufva, 1812-1858. Hans arvingar sålde till hans broder:

Erik Josias Sparre af Söfdeborg, 1816-1886, greve och landshövding. Han erhöll första uppbud den 21/9 1869, då han köpt av sin broders arvingar för 65000 rdlr rmt. Gift med grevinnan Ottiliana Sparre af Söfdeborg, 1820-1900. Deras arvingar sålde till:

Stationsinspektör A Holmberg. Den 14/1 1901 fick han lagfart på Tibble 1-3, 3 mantal, som han köpt den 15/12 1900 av Erik Josias Sparres arvingar. Köpet transporterades samma dag på:

J A Åkerlind, gift med Klara Elisabeth Olsson. Lagfarter beviljades den 14/1 1901 och 23/11 1923.

Ernst Hjalmar, Sven Eugen, Nils Alfred, Carl Sigfrid och Johan Åkerlind erhöll lagfart den 23/11 1923 på hälften av Tibble, som arv efter deras mor Klara Elisabeth Åkerlind, född Olsson.

Philip Åkerlind erhöll lagfart 13/11 1935 på Tibble 1-3, 3 tunnland. Fängesman var Hilma Margareta Åkerlind, född Nordgren.

Forts från Tibble2.doc
Sammanfattning av Gudrun Sandén 1996

1700-08-09

Brev till Kongl Maj:ts Råd och President.

(2 översatta blad,- 3 negativa fotokopior)

Uppsala den 9 aug 1700. Handlar om besvär över ett förpantningsbrev på ett hemman i Tibble, som Kommissarie Arvid Forsenvald tillförpantat sig. Man klagar över differensen i räntan. Kronofogde Mårten Litz uppbar tidigare räntan på sin lön och samma ränta borde gälla nu. Undertecknat Johan Hoghusen. (3 negativa fotokopior av originalen)

1701-09-16

Besiktningshandlingar angående Tibble 16/9 1701. *(3 översatta blad,- 5 negativa fotokopior)*

Den 29/5 1701 hölls besiktning på krono och förpantningshemmanet i Tibble på order av Landshövding Johan Hoghusen. Tolvman Erik Hindersson bebor hemmanet och bokhållare Lars Wising gör ansökan att få tillösa sig rätten till skattehemman. Närvarande var tolvman Erik Hindersson och Wisings fullmäktige Bengt Andersson. Den 10/7 rannsokade och värderades vidare i närvaro av häradsskrivaren Paul Larsson, domare Hans Staffansson samt tolvman Erik Hindersson. Beskrivning över mangårdens byggnader, bagarstuga, gäststuga, bod, hemlighus med hönshus, stall, källare, ett nytt portluder.

Ladugård har lada med loge, svinhus, stall med höhus, lada- och loge, fähus med skjul för främmande hästar, fähus och badstuga.

Årligt utsäde 14 tunnor och 25 1/6 kappe, äng med 60 lass hö, beteshagar, fiske med not och katsor i Mälaren och insjöar, skog till nödortf, gott mulbete, bekvämlighet att fara till Stockholm sjövägen.

Åbon Erik Hindersson sade sig inte kunna lösa hemmanet under skatterätt. Det blev värderat till skatträttighets lön.

Föregående värdering är av Bro Härads Tingsrätt i närvaro av kronobetjäntshäradskskrivaren Paul Larsson, assessor och häradshövdingen Petter Dijkman samt kronobefallningsman Mårten Litz. De värderade Tibble 14 1/3 öresland till 1500 dlr krmt och Lars Wising önskar lösa det eftersom åbon Erik Hindersson inte mäktar det.

Undertecknat   Johan Hoghusen

1706-09-03

(3 översatta blad angående laga delning; 3 negativa fotokopior)

Anno 1706 den 3 sept var jag i Tibble för att genomföra den Häradsdom av den 12 febr samma år och order av Landshövdingen den 22 febr angående laga delning i åker och äng samt skog och mark. Där infann sig kronobefallningsman Petter Stening på kronohemmanets vägnar, bokhållare Lars Wising på sitt eget skattehemman. Men på gästgivaregårdens vägnar kom ingen, utan istället kaplan Lars Nibbling som förmyndare för omyndiga barn. Han hade ditsänt en protest, som han den 30 aug inlagt till Hovrätten. Då inget hinder förelåg från Hovrätten, företog jag delningen med tolvmännen Erik Olofsson i Härnevi och Johan Andersson Härnevi. Då kronobefallningsman var hindrad av andra sysslor hade han förordnat i sitt ställe länsman Öhman.

Wisings skattehemman är 15 1/3 öresland, skattehemmanet, som är gästgiveri är 18 1/6 öresland och kronohemmanet 14 1/3 öresland och härefter skulle delningen företagas. Dock vad solskiftet angår så var man nöjd, särskilt som vid en delning 1689 grannarna varit stridiga men förenats. Kommissarie Bark, som då ägde Wisings skattehemman var nöjd, men Wising hade vid flera ting klagat på sin i väster belägna ändlott.

På grund av regn kunde inget göras förrän den 5 sept. Då började man med Södra gärdet, där flera målstenar var förkomna och mycket i ovisshet. Men mot aftonen fortsattes delningen. Den sjunde och åttonde fortsatte man vid Kyrkgärdet och Kohagsvreten. Man hade ingen hjälp från gästgiveriet att gräva ned stenar och gästgivaren Adam Persson ursäktade sig med att han inte var någon jordägare. Han hade blivit varnad av häradshövding Joakim Hallpap, att han kunde bli bötfälld, om han befattade sig med målsäganderätten.

Den tionde fortsattes vid Norra vreten samt Norrängen, men regnvädret satte stopp för vidare arbete. Skogen och sjöängen ansågs för våta så man uppsköt företaget till lägligare tid.

Undertecknat Tibble ut Supra Lars Hoffstedt.

1707-07-05

Angående protesten mot delningen i Tibble*(4 översatta blad, - 4 negativa fotokopior)*

Sedan Hovrätten beslutat att förbise kaplan Lars Nibblings protest mot delningen av Tibble, begav jag mig dit den 26 juni 1707. Ingen fanns på plats, varför jag till nästa dag begärde att två tolvmän skulle bevista delningen. Den 27 infanns sig tolvmännen Erik Olofsson och Jan Andersson från Härnevi samt Lars Nibblings son, Elias. Vi företog delningen av sjöängen. Nästa dag fortsattes arbetet med den lilla ängsfjällen, som ligger inom Kyrkbyns ägor i Norrängen. Vi red sedan genom skogen för att inhämta dess beskaffenhet. Den 1 juli infann sig länsman Ödman och kronobonden Erik Hindersson. Skogen delades så att var och en får ett skifte norr om hagarna mellan Rydsvägen och Örnäsvägen. Wising får sin längst i norr närmast Örnäs och Viby, gästgivarhemmanet därnäst och längst i söder kronohemmanet.

Den 3 juli infann sig Lars Nibblig själv och det beslöts att delningen av skogen, som är väster om Örnäsvägen skulle ligga i två skiften. Man beslöt att inte dela längst i norr där alla grannarna haft sina bästa mulbeten och alla fick tillgång till sjö. Wising fick sin lott närmast Örnäs, sedan kom gästgiveriet och kronohemmanet kom närmast Sylta. Där går en rörgång från Komyraviken till en liten udde i Örnässjön. En liten bit närmast byn var av ringa värde och delades inte. Den kunde grannarna samfällt bruka till nödortf.

Den 4 juli regnade det så att man inte kunde bese hagarna. Dock beslöts att det var bäst att låta dem vara som förut. Kronohemmanet, som är minst har bästa hagen, men där var ingen åker, något man skulle kunna röja. Han fick till förbättring en trehörning i vreten. Gästgivarhemmanet som är störst hade sämsta hagen. Till förbättring gavs ett hagställe vid Norrängsgrinden och all skogstrakt mellan kronohemmanets skogsteg och norrvretens gårdesgård. Wisings hage var också för liten i förhållande till dess örestal. Han fick dess förra hagställe, som låg för fädot norr om Kronohemmanets hage. Varmed alla hemman fått vad dem tillkommer efter deras örestal.

Man talade sedan om grindar och gårdsgårdar. Det ansågs billigt att det största hemmanet hade den besvärligaste grinden. Gästgivaren hade att hålla efter kyrkgårdesgrinden närmast hans gård, Wising grinden mot Sylta gårde, strax invid hans gård och kronobonden skulle hålla två led i byn och ett tredje i Sylta. Gårdesgården skall i tolvmäns närvaro skiftas med stång.

Sist påminte Adam Persson, att Wising hade en oskiftad backe. Men den var av så ringa värde, att den inte lönade sig att skifta. Kom man inte överens fick den bli mulbete.

Fiskevattnen i Görväln, Örnässjön och Lillsjön blir odelt. Var och en får dock sätta sina katsor vid sin strand. Undertecknat Tibble den 5 juli 1707, Lars Hoffstedt. Attesterat Johan Lietz.

1595-05-20 ?

Anteckningar ur Domkapitlets protokoll. 1595? 20/5 Var Erik Jonsson i Tibble i Näs socken vid Stäket, här inne och ursäktade sig, att han i samma socken emot sin kyrkoplikt begynt buller.

1560-01-18 Ur **Gustaf I:s Registratur band 29** 1560 18 jan Venngarn. Öppet brev för Hans Olsson, länsman i Näs socken att han må behålla sin gård i Tijbille och en annan gård där, kvitt och fri för alla utskylder, så länge han är länsman. R(asmus) L(udvigsson).

Brev 1605-08-13

1605 13 aug förlänade Hertig Carl (Carl IX) genom brev på behaglig tid Tibble, ett hemman i Näs socken, Bro härad till Johan Skytte. (Han fick samtidigt Grönsö i Trögds härad).

1602-

Ur domböcker för Bro härad*(ett 25-tal blad med uppklistrade utdrag ur domböcker)*

1602 Erik Johansson i Tibbilla, länsman i Bro härad.

1612-06-11 Bro sockenstuga. Bland nämndemännen

- Jacob i Tybella

- Tomas i Frölunda

- Tomas i Öråker

1612-11-16 Uppbjöds första gången 2 öresland jord och hus i Tijbella i Näs socken i Jacobs hemman, som Johan i Kveck i Fröstlunda socken vill sälja.

1612-11-25 Uppbjöds andra gången 2 öresland jord och hus i Tijbella till lösen i hemmanet i Västra landslotten. Johan Kurrk? var säljare.

1642-03-14 Nämndemän

- Anders Ersson i Tibble
- Jöran Andersson i Tibble
- Bengt Ersson i Tibble '

1642 23/5 Fyra nämndemän var från Tibble.

1645 24/3 Nämndemän

- Anders Eriksson i Tibble
- Jöran Andersson i Tibble
- Bengt Eriksson i Tibble
- Bern Tönnitzson i Tibble
- Staphan Hansson i Tibble

1651-01-20 Nämndemän

- Anders Ersson i Tibble
- Jöran Andersson i Tibble
- Stephan Hansson i Tibble
- Bengt Ersson på Stäket
- Hans Christophersson i Öråker

1660 Olof Klindt gjorde anspråk på en silverkanna, som har funnits i Tibble och nu är bortkommen. Per Andersson vittnade att Heidtman brutit upp den förseglade kistan och tagit kannan. Beslutades att Heidtman och Kraken skola skaffa fram kannan.

1660 Staffan Hanssons arvingars jord i Tibble uppbjods för utlagor till Lars Skytte första gången. Däremot protesterade Erik Eriksson i Tibble att han skall göra en räkning innan fler uppbud görs, vilket fanns för gott.

1660 Martin Bullerius, fullmäktige Erik Eriksson i Tibble, frågade Elias Hanssons hustru från Stockholm, hur hon och hennes man kom att bli förmyndare för sal Stefan Hanssons barn i Tibble och hur hennes man hanterat deras egendom.

1660-07-21 Sal Staffan Hanssons barn genom Martin Buller kärade och deras farbroders sal Eliae Hanssons änka, Maria Bengtsdotter svarade genom Christopher Melin, angående förmyndarskap för sal Staffans barn.

1660-09-10 Staffan Hanssons hemman i Tibble uppbjods till Erik Eriksson.

1660 Per Andersson i Tibble besvärade sig över att fogden på Stäket, Bengt Nilsson, skylt honom för tjuv. Han försvarade sig med att det hade han hört av andra. Han erkände att Per Andersson var en ärlig och redlig man. Länsman och tolvman Per Michelsson vittnade, att Stefan Engebrektsson sagt att Per Andersson krupit genom ett svinbol och stulit halm. Han försökte nu ta tillbaka det, men fick böta 40 mark.

1660 Johan Jöransson i Aspvik beklagade sig över fogden på Stäket, Bengt Nilsson, som var Anna Skyttes ombud. Johan var beskyldd för att tagit råg, han inte ägde och för att inte åtgärdat husröta i Tibble. Han bevisade dock att han fått rågen i arv efter sin sal fader. Något arv efter brodern, Anders Jöransson, som skulle försäkrat husrötan hade han inte fått. Han fick behålla sin råg och fogden fick söka Anders Jöranssons arvingar för husrötan bäst han gitter.

1660 Beslöts att av sal Anders Mårtenssons egendom, skulle handelsmannen från Stockholm, Adam Barkner få sin fordran betald. Per Andersson i Tibble hade på Kyrkans vägnar protesterat fordran. De var nu förlikta, så att Barkner fått 40 daler och Per Andersson 20 daler till Kyrkan. Barkner fick mer eftersom han låtit värdera och haft omkostnader.

1660 Beviljade häradsbevis om Per Anderssons i Tibble mödosamma skjutsning och gästgiveri.

1663-01-26 Bland nämndemännen

- Per Michelsson i Tibble
- Per Andersson i Tibble
- Hans Michelsson i Berga

1663 Angående Erik Eriksson i Tibble och David Staffansson.

1663-06-12/13 Protokoll vid rågångsförrättning mellan Granhammar och Tibble.

1663 Angående Anna Skytte och Tibble utmark.

1663 Elsa Persdotter från Stockholm anklagade Ersson i Tibbles hustru för förgift och mercurium.

1664-01-22 Bland nämndemännen

- Per Michelsson i Tibble
- Per Andersson i Tibble

- Per Andersson anklagade Hans Johansson Swart och Erik Eriksson, soldat .....

1664 Per Andersson och Erik Andersson i Tibble har angivit varandra.

1664-09-28 Bland nämndemännen

- Per Michaelsson i Tibble

- Per Andersson i Tibble

1664 Erik Jeremiesson i Tibble torpet anklagades för dråp på Samuel Jöransson i Sylta torpet. Det var den dräptes far, som anklagade. Erik erkände gärningen och ångrade sig. För åtta dagar sedan hade de vid ett vedhuggaröl kommit i dispyt. Samuel hade dragit ned Erik under bordet och i försvar hade Erik stött kniven i Samuel. Den sårade hade kallat till sig Erik och bett honom skaffa läkare. Erik fick tag på en barberare från Stockholm, vilket kostat honom mycket. Samuel sade att om han överlevde skulle allt vara glömt och förlåtet. Dog han fick Gud och överheten döma. Då målsägaren, alltså Samuels far inte hade några anspråk på att Erik skulle dömas till döden nöjde sig Rätten med att ge dråparen fri. Dock skulle ärendet underställas Hovrätten.

1664 Uppviste Erik Erikssons i Tibble obligation....

1666-03-17 Bland nämndemännen

- Per Michelsson i Tibble

- Per Andersson i Tibble

- Hans Michelsson i Asker

1666 Erik Larsson, brännvinsbrännare från Stockholm klagade att Erik Eriksson i Tibble för någon otidighet Erik förövat mot honom.

1666 Per Andersson i Tibble talade i sin sak mot Zacharias Eriksson i Stockholm om begånget våld.

1666 Per Andersson talade om att han hade en häst, som upphittats av en kapten vid Solna Kyrka. En säck med matvaror och en klövsadel fanns också nu i Tibble.

1666 Gästgivaren och tolvmannen Per Andersson i Tibble betygade att han fyra gånger inkallat Zacharias Eriksson i Stockholm till tinget för rån och våld på Johan Johanssons dräng och häst. Han vägrade infinna sig. Man begärde nu utslag i ärendet av ståthållaren och Exekutions Collegio i Stockholm. Framkallades drängen Erik Mårtensson i Frölunda och berättade, att när han på sin husbondes befallning, skulle köra ett fat mumma från Stäket till Tibble, kom Eriksson ridande mot honom strax vid Stäketbron. Eriksson gav honom två örffilar, spände från kärran och red bort på Per Anderssons häst. Hästen han ridit på var från Gran och den lämnade han bara på vägen. Drängen fångade in den och körde häst och kärra till Tibble. Allt detta bevittnades av Erik Eriksson från Tibble, som kom gåendes. Zacharias Eriksson hade begärt häst i Tibble, men trots bemödanden av gästgivarhustrun hade man inte kunnat skaffa ny häst. Anders Tomasson i Ekhammar lovade häst för 2 dlr efter Spånga, då där är svårt att få nya hästar. Zacharias kallade honom hundsvott och belghundar och red iväg. Per Andersson bad att bli skyddad av gästgiveriordningen. Zacharias Eriksson döms att betala 40 mark för rånet, 6 mark för örffilarna samt dubbel lega för hästen och 8 dlr till Per Andersson för hans besvär.

1667 Herr Anders, pastor i Hägeby, Erik Hansson i Fiskeby i Rö socken, Johan Johansson i Finsta och Hägeby socken tillåter sin sväger Per Andersson i Tibble att uppbjuda sin hustrus jord i Tibble. Det är en brodersdel. Ett fullkomligare köpebrev skall upprättas. Det som nu uppvisades kan ej gillas.

1667 Befallningsman på Runsa, Sven Falk, fordrade på sin hustrus Karin Kortsdotters vägnar 52 dlr kopparmynt för 14 kannor brännvin och räntan i hö, av Erik i Tibble.

1667 Beviljades 6 av nämnden att skifta en hage jordägaren och grannarna i Tibble emellan.

1667 Per Andersson i Tibble uppbjuder en systerdel i Tibble att inlösas av svågern Johan Johansson i Vallentuna prästgård. Han skall inom rätt tid skaffa köpebrev.

1667-06-11 Bland nämndemännen

- Per Andersson i Tibble

- Johan Nilsson i Asker

1667-09-28 Näs sockenstuga. Bland nämndemännen

- Per Michelsson i Tibble

- Per Andersson i Tibble

- Johan Nilsson i Asker

1667 Per Andersson i Tibble uppbjöd andra gången en brodersdel i Tibble att inlösas av pastor i Hägeby, Herr Anders, Erik Hansson i Tyskeby, Rö socken, samt Johan Johansson i Finsta och Hägeby socken. Han lovade fullkomligare köpebrev i rätt tid.

1667 Per Andersson uppbjuder jord i Tibble tredje gången. Han skall dock vara försedd med köpebrev innan fasta gives.

1667 Per Andersson uppbygger en systerdel andra gången.

1667 Köttmåglaren i Stockholm, Hendrich Jacobsson fordrade 10 dlr kopparmynt av Erik Eriksson i Tibble för en halv tunna strömming, han haft kredit på i 3 år.

1667 Per Andersson och Per Michelsson i Tibble kärade till kyrkbönderna i Näs, Anders Olofsson och Tomas Tomesson, för skada de lidit på säden, när kyrkbönderna släppt djuren på gårdet innan säden var bärgad. Nu måste man föra bort havren innan den var torr. Pers havre ligger fortfarande ute och är förstörd. De begär få skadan betald. Kyrkbönderna svarade att tibblebornas svin gjort skada på deras säd. Tomas Tomesson går ed på att hans boskap inte gjort skada. Rätten beslöt att då kyrkbönderna släppt boskap, men tibbleböndernas svin och ett regnande förstört säden skall kyrkbönderna betala ätböter till tibbleborna. Tomesson blir fri för sin ed, men bötar 3 mark för att han släppt boskapen på olaga tid.

1668-03-04 Bland nämndemännen

- Per Michelsson i Tibble
- Per Andersson i Tibble
- Johan Nilsson i Asker

1668 Per Andersson i Tibble uppbygger en systerdel i Tibble tredje gången. Uppvisade köpebrev för systrarna Annas och Karins andelar som han inlöst i Tibble.

1668 Gästgivaren Per Andersson i Tibble begär att få säga upp gästgiveriet, då han inte njuter stor frihet därav. Det finns ingen gästgivare i Spånga, utan han måste skjutsa till Stockholm. De som skall hjälpa honom avtager och det blir odrägligt för honom att utvärda. Han blir alldeles ruinerad. Rätten visste om hans besvär, men kunde inte låta honom slippa för gästgiveriets nödvändighet på orten. Det finns ingen annan på orten, som kan ta över. Han förmanas att uppehålla gästgiveriet och söka anstånd hos överheten eller landshövdingen.

1668-09-24 i Ryds sockenstuga. Bland nämndemännen

- Per Michelson i Tibble
- Per Andersson i Tibble
- Johan Nilsson i Asker

1668 Beviljades gästgivaren och tolvmannen Per Andersson fasta på hemmanet Tibble och den jord han inlöst.

1669-06-12 Bland nämndemännen

- Per Michelsson i Tibble
- Per Andersson i Tibble

1669 Beviljades Per Andersson i Tibble häradsfasta på sin inlösta jord i Tibble efter köpebrev.

1669-06-12 Inför Rätten beklagade sig gästgivaren Per Andersson att han nu inte förmår utvärda med gästgiveriet längre. Sockenmännen, som skall hjälpa honom blir allt oförmögnare till det och resandeströmmen har ökat. Det kommer resande både från Västerås och Sala och han måste hjälpa dem ända till Stockholm, vilket är tre mil. Nämnden visste att Per Andersson lider mycket besvär, omak och omkostnad både med folk och hästar, särskilt sedan inget ombyte av hästar står att få i Spånga. Det finns ingen som kan mottaga gästgiveriet och de vägfarande måste få hjälp. Rätten kan alltså inte ge honom fri. Han får ödmjukligen framställa detta för landshövdingen, som på Kongl Maj:ts vägnar får disponera hur gästgiveriet på orten bekvämligast skall uppehållas.

1669 Erik Eriksson i Tibble hade dragit Michel Pedersson i Tuna, Gälsta socken, till tinget för skällsord. Han böte 3 mark.

Samma dag kom för Rätten Erik Eriksson i Tibble, vilken flyttat från orten och tagit tjänst hos kronobefallningsman Lydich Andersson. Han begärde av Rätten trovärdsbevis på sina förhållanden, den tid han bott i häradet.

Rätten betygade att Erik Eriksson är vida kunnig, ärlig och sig skickligen och väl förhållit sig under den tid han varit i häradet.

1669-10-13 Bland nämndemännen

- Per Michelsson i Tibble
- Per Andersson i Tibble

1670-01-17 Bland nämndemännen

- Domaren Per Andersson i Tibble
- Per Michelsson i Tibble
- Olof Persson i Berga

1670 Efter nämndens enhälliga beslut antogs Per Andersson i Tibble till domare, i framlidne Bengt Grelssons i Tranbygge ställe.

1670 En broderdel i Tibble uppbygger andra gången av domare Per Andersson.

1671-29-01 1671-30-01 Fru Anna Skytte och domaren Per Andersson i Tibble kunna utsöka den dom, som för några år sedan varit avsågd dem emellan om en hagdelning och ägoskifte i Tibble. Skulle det inte vara lagligen avgjort kunna de det med varandra avgöra.

1672 Olof Tommesson i Öråker fordrade av sin hustrus brorson, Tomas Persson i Överby 10 dlr för hustruns jord i Tibble. Tomas svarade för sig och sina syskon att Tommesson hade att söka den i Sollentuna härad, där de nu bor. Rätten beslöt att eftersom jorden ligger här skall svaranden inställa sig här. De skall till nästa ting inställa sig. Vidare fordrade Olof ersättning för de två år Tomas haft fördel av hustruns jord i Öråker.

1673-02-05 Domaren Per Andersson i Tibble var sjuk

- nämndeman Per Michelsson i Tibble

- nämndeman Olof Eriksson i Berga

1673 Olof Tommesson i Öråker uppbyder 20 penningland i Öråker.

1673 Rådmanen i Stockholm Nils Nilsson Emporagius uppbyder halva Västra skattegården i Tibble. Köpare är borgmästaren i Växjö Petter Skattelöv och hans måg Jöran Wedege för 6000 dlr silver och en vängåva på 30 Rdlr. Wedeges hustru är styvdotter till borgmästaren och den rätta ägaren.

1673 Bokhållare Lars Helgesson berättade att han dragit inför rätten Erik Erikssons efterleverska i Tibble för resterande utlagor. Hon hade inte infunnit sig. I 1~73 Olof Tommesson i Öråker fordrade av Tomas Persson i Överby 10 dlr kopparmynt, som hans far Tomas Persson skall ha uppburit för Olofs hustrus modernejord i Tibble. Tomas vill inte betala den gamla skulden då det inte finns någon obligation på den. Länsman Anders Johansson i Frölunda betygade att hans hustru, som är syster med Olofs hustru, fått 10 Dlr för moderns Karin i Gillbergas jord i Tibble. Rätten tyckte, att Olofs hustru rätteligen skulle ha lika.

1673-05-14 Domare Per Andersson var sjuk.

1673 Halva Västra skattegården i Tibble uppbyds andra gången till borgmästaren i Växjö Petter Skattelöv av rådmanen i Stockholm Nils Nilsson Emporagios. Köpebrev utlovades till tredje utbudet.

1673 Fru Anns Skyttes fogde Petter Larsson fordrade av rådman Emporagio utlagor för Västra skattegården i Tibble från 1666. Käranden skall uppsätta räkning på sin fordran till nästa ting.

1673 Halva Västra skattegården i Tibble uppbyds tredje gången av kommissarien vid Kongl Amiralitetet Johan Lang. Köpebrev den 15 aug. 1673 av Jörgen Wedege för en gård i Stockholms Norrmalm på Kungsbacken för 1200 Dlr. Därtill 600 Dlr penningar och en äreskänk, som köpebrevet uttrycker. Underskrivet av Wedege och hans svärmor hustru Maria Apelrot, jämte vittnen fiskal Lars Hyllten och Torsten Örling.

1673 Fru Anna Skyttes befallningsman Petter Larsson framträdde med fordran på rådman Emporagio för utlagor på Västra hemmanet i Tibble från 1666. Summan var 114 dlr 10 öre. Framkom till svar Johan Mattsson med en skrift från rådmanen och en kopia av landshövdingen och riksrådet Georg Gyllenstiernas befallning till befallningsman Wigg att ta i beslag Erik Erikssons egendom i Tibble. Handlingen daterad 27 aug 1666. Rådmanen ville inte svara, utan käranden måtte söka Erik Erikssons änka eller landsmannen härföre. Befallningsman Wigg sade att landsmannen efterkommit landshövdingens order och tagit Erik Erikssons egendom i beslag. Erikssons efterleverska hustru Anna Stefansdotter sade att så skett, men att Annan Skytte inte velat ta de 5 tunnor säd Eriksson erbjöd henne. De hade då blivit sådda i rådmannens åker och på hans vägnar av domaren sal Per Andersson skördats honom till nytta och gagn. Utan någon vedergällning till Eriksson. Änkan ansåg sig skild från hemmanet och var dessutom utfattig och alldeles oförmögen att betala. Rätten ansåg att vid den tiden var rådmanen ägare och var den som skulle betala. Han kunde sedan söka vem han ville.

Efter köpebrevet av den 7 juli 1673 givet av rådmanen till Borgmästare Emporagio uppbyds halva hemmanet i Västergården i Tibble (det rådmanen i Stockholm bytt till sig av sal Erik Eriksson och hans svägerskor mot hemmanet i Härkeberga). Det var inlöst av rådmannens måg kommissarien vid Kongl Amiralitetet Johan Lang för 400 dlr i Specis eller 2100 dlr kopparmynt. Vittnen var notarierna och bröderna Abel och Isak Emporagii samt undertecknad kämnär Erik Brunn.

1674-02-05 Nämndemän

- Per Michelsson i Tibble

- Olof Ersson i Berga

- Johan Andersson i Skälby

1674 Halva hemmanet i Västergården i Tibble uppbyds andra gången av Johan Lang.

1674-05-14 Halva hemmanet i Västergården i Tibble uppbyds tredje gången av Johan Lang.

På Anna Skyttes, Johan Langes och sal Per Anderssons änkas i Tibble samtycke förordnades domaren Bengt Johansson i Finsta, Erik Johansson i Tranbygge, Lars Hansson i Nibble, Johan Nilsson i Järsta,

Johan Andersson och Olof Ersson i Skälby att dela en hagmark. Delningen skulle äga rum den 16 okt och göras efter öre och örtug, som var och en äger i byn.

1674 Domaren sal Per Anderssons änka Hustru Brita Andersdotter i Tibble samtyckte att hålla husesyn på Västra gården i Tibble i höst, den hennes man några år hävdad.

1674 Tibbleborna, på sin bys och befallningsman Olof Wästensson å greve Torstenssons frälsehemman i Syltas, vägnar, att hålla gårdsgård mellan bägge byarnas gården, så att skada av ohägn, som här så mycket skett, skulle hindras. De menade att fogden Måns Goddag, i Uppsylta, som inte var närvarande, ej kunde neka till.

1675-05-12 Beviljades assessorn i Kongl Amiralitetskollegiet Johan Palmström fasta på Västra skattegården Tibble, nu lagfaren.

1675 Länsman Anders Nilsson framhade drängen Nils Olofsson och konan Walborg Olofsdotter, som varit tjänstehjon i Tibble, för lönskaläger och mökränkning. Båda erkände och hon hade ett oäkta barn på armen. Lägersmålet hade skett i Kölnan vid Tibble och de hade inte lovat varandra äktenskap. Eftersom de båda erkänner, men inte vill ingå äktenskap bötar han 40 mark och hon 20 mark. Han skall ge henne 20 dlr kopparmynt till barnaföda. I övrigt remitterades till andlig rätt.

1675 Assessor Johan Palmström lät genom brev, begära mälning (mätning, delning) mellan grannarna i Tibble och sig. Änkan hustru Brita Andersdotter gick med på det, om det inte kostade henne något. Anna Skytte, som har intressen i sitt frälsehemman i byn förenar sig härmed. 3 av nämnden med en lantmätare får i uppdrag att utföra ägomätning.

1675 Frikändes Anders Mattson i Tibble om den rya, som är stulen från hans lada. Hustru Maria i Tibble hade lagt den där. Det finns inget skäl att tro att han stulit den och han har eljest goda lovord om sig.

1677 Förehades Margareta Eriksdotter i Sylta för begånget lönskaläge i Tibble. Hon beskyllde Bengt Michelsson i Tibble, men han är sedan en månad bortrymd. Kyrkoherde Örn var inkallad för att svara för, om drängen för honom erkänt sig som barnafader eller om han bett honom kristna barnet. Han hade erkänt, att han haft beblandelse med kvinnan, men inte varit far till barnet. Deras umgänge började vid Olofsmässotid och hon födde barnet vid jul. Han hade blivit lockad att ta detta på sig. Ärendet sköts till nästa ting, för att man skulle få närmare underrättelse härom.

1677-03-28 Befallningsman Gert Jonsson föreslog, att någon skulle utses till gästgivare i framlidne Per Anderssons och hans avgångna hustrus ställe. Alla ansåg att det var bekvämast, att gästgivargården låg kvar vid Tibble gård. Man förslog därför, att Per Michaelsson och Jöns Olofsson skulle uppehålla gästgiveriet var sin vecka och Länsman assistera med hästhållet så mycket som möjligt.

1677 Länsman Erik Johansson i Tranbygge framhade och tillsammans med befallningsman Erik Persson vid Stäket anklagade Margareta Eriksdotter i Sylta för lönskaläge med Erik Persson i Toppmyra i Dalby socken. Han är nu borta. Hon erkände att lönskaläget begåtts i Tibble hos Eriks far, Per Michaelsson, där hon fött en son. Margareta bekände att en dräng Bengt Michelsson i Kyrkbyn, tagit på sig lägermålet och att han var far till barnet. Han hade fått ersättning av Per Eriksson för sin insats. Han begärde, att kyrkoherde Örn skulle kristna barnet och att han ville vigas med Margareta. Han bekände dock sanningen för kyrkoherden, då ett grovt tal gick om dem. Per Erikssons fader, Per Michelsson i Tibble, tillstod gärningen för sonen och begärde dom däröver. Erik Persson och Margareta Eriksdotter bötade 80 dlr silvermynt vardera och Margareta dessutom 20 mark för lägersmålet med Bengt Persson. Hon får 50 mark silver till barnaföda av Erik Persson, som fadern Per Michaelsson betalar.

1677-11-08 Tolvman Per Michaelsson i Tibble var opasslig och ej närvarande.

1678 Klagomål från gästgivaren i Gran, Kalmar socken, för att han behöver skjutsa till Barkarby och ibland ända till Stockholm, då han inte får avlösning i Tibble. Per Michaelsson svarade, att han skjutsade så mycket han hann, men han får ingen hjälp. Detta hemställdes landshövdingens nådige förordning, att skjutsningen måste ordnas, då Per Michaelsson finner det odrägligt att stå ut ensam.

1678 Per Eriksson i Sylta har lovat Jöns Olofsson i Tibble 2 lass hö för en häst han köpt av honom. Det pålades nu Per att förnöja Jöns.

1679-03-13, 1679 14/3 Nämndemän

- Per Michaelsson i Tibble
- Johan Andersson i Skälby
- Olof Eriksson i Skälby

- Pastor Herr Anders i Eggeby uppjuder sin hustrus system, Brita Andersdotters jord i Tibble 3 gången. Befallningsman Olof Enagrius klandrar häremot på Annika Perdotters sal Per Anderssons i Tibble dotter vägnar. Han menar att Britta redan fått, vad hon skall ha, vilket sal Per Anderssons barns förmyndare kan bevisa.

1679 Ståthållare Georg Gyllenstierna äger rätten till sal Per Anderssons hemman i Tibble. Fogden på Stäket Erik Persson Castman företrädde honom och frågade vilka förmyndarna var, som skulle svara för utlagorna. Pastor i Eggeby, som är gift med Per Anderssons dotter, ursäktar sig från förmyndarskapet av följande skäl. 1) Han är ensam präst i församlingen och har därav mycket besvär. 2) Han är mycket sjuklig av torrvark och kan inte resa. 3) Är barnens vederdeloman på fasterns Brita Andersdotters vägnar. 4) Har själv styvbarn och egna barn, alltså två kullar. 5) Är förmyndare för sin brorsdotter.

Häremot invände befallningsman Lydich Andersson och länsman i Frötuna Per Andersson genom befallningsman Olof Enagrius följande skäl för honom att inte undandraga sig förmyndarskapet. 1) Herr Anders är närmast på fädernet. 2) När Per Andersson var död, sade pastor sig inte kunna anta förmyndarskapet på grund av modern. 3) När hon var död, var Herr Anders med och sprättade inventarium och tog det. Han försvarar sig med att han endast skrivit inventariet och ingen annan velat ta det. 4) Bägge sitter med svåra kronans tjänster. 5) Befallningsman har sina egna moderlösa barn att ta hand om. 6) Om hemmanet löses vill säkert Herr Anders vara med, vilket han dock förnekade.

1679 Gästgivaren och tolvmannen Per Michaelsson i Tibble beklagade sig över det svåra läget att underhålla gästgiveriet. Han får ingen hjälp, utan får ensam draga hela bördan. Herrskapet, vars hemman han besitter, kan inte heller draga sig undan. Han begär att få slippa helt och hållet eller åtminstone bara uppehålla varannan vecka, så att folket och djuren hinner vila och uträtta något på gården. Rätten kände väl till hans besvär, men kunde inte låta honom slippa då ingen bekvämligare plats fanns att tillgå. De ville dock gå med på hans begäran att slippa varannan vecka. Rätten utsåg frälsebonden Jöns Eriksson i Sylta att under en tid ta på sig detta besvär. Detta underställdes Landshövdingen, så att de skulle bli befriade från andra besvär och bättre kunna sköta gästgiveriet.

Forts från Tibble3.doc
Sammanfattning av Gudrun Sandén 1996

1679 Jacob Mattsson, bryggare yrkade på 44 dlr kopparmynt ur sal Per Anderssons i Tibble sterbhus, för öl och humle. Kaplanen i Näs Herr Israel Mårtensson angav på Johan Mattssons vägnar.

1679-09-30 Till tolvman valdes postbonden Jöns Olofsson i Tibble. Han var inte närvarande och skall nästa ting avlägga sin domared.

1680-02-04 Bland nämndemännen Per Michelsson i Tibble Johan Andersson i Skälby Olof Eriksson i Skälby

1680 Sal Per Anderssons i Tibble barns förmyndare är inte stämde för skulden till Bryggare Jacob Mattsson i Stockholm. Inget kunde nu göras, förrän laga citation sker.

1680 Olof Persson på Örnäs skall betala Erik Hindersson, som varit tjänstedräng hos Per Andersson i Tibble, 16 dlr och 1 tunna 7 fjärdingar spannmål. Detta hade Erik givit till Olofs hustru då han friade till henne och tänkte gifta sig med henne. Även 2 silverringar har hon fått. Olof nekade inte. I spannsäd hade Erik olovligen uttagit av sin styvfader i Brunna, Henrik Henriksson. Det får Erik söka bäst han gitter.

1680-08-07 Jöns Olofsson i Tibble och Mårten Johansson i Nibble antogs i nämnden och avlade sin ed.

1680 Ursäktade sig sal Per Anderssons barns förmyndare, befallningsman Lydich Andersson och Per Andersson i Frötuna mot en skuldfordran Jacob Mattson, bryggare i Stockholm, hade framlagt. De var för sent kallade till Rätten.

1680 Förehölls Rätten och gästgivaren hur man bäst skulle sörja för gästgiveriet. Gästgivaren i Tibble sade sig allenast k-unna skjutsa en väg åt Stockholm och få byta vid Barkarby. Helst skulle de se att gästgivare fanns som förr i Spånga. Barkarbykrögaren kunde skjutsa till Bro och Skällsta. Således skulle de skjutsa bara en väg och inte som nu både åt Stockholm och Enköpingshållet.

1680-11-08 Domaren Bengt Johansson var Herredagsman och hindrad i Stockholm vid pågående riksdag.

1680 När domare Bengt Johansson återkommer från riksdagen förordnar befallningsman Gert Joensson honom och Per Michelsson att tillsammans svara för gästgiveriet i Tibble. Båda äger i byn.

1680 Kyrkoherde Herr Anders i Eggeby uppjuder svägerskans Britta Andersdotters jord i Tibble. Hon är en sjuklig och bräcklig piga och om ingen med bördsrätt vill lösa egendomen, säljs den till vem som vill.

1680 Domarens styvson Hans Staffansson i Tibble beskylldes för att ha haft lägersmål med konan Merta Olofsdotter. Hon var tjänstepiga där och har vid påsktiden fött ett barn.

Han skall plikta 60 mark för dem båda, hjälpa henne till kyrkan och betala 1 tunna säd till barnaföda.

1682-06-13 Bokhållaren i Stockholm, Anders Pedesson uppjuder jord i skattehemmanet Tibble, som bebos av domaren Bengt Johansson.

1683 Hustru Helena Möller uppbjöd 4 öresland jord och hus i Norra gården i Tibble.

1683-09-30 Bland nämndemännen Länsman Erik Johansson i Öråker Domaren Bengt Johansson i Tibble Per Michaelsson i Tibble Jöns Olofsson i Tibble Olof Eriksson i Berga

1683 Bokhållaren i Stockholm Anders Persson uppjuder I öres 19 2/5 penningland i Tibble Skattehemman till fasta tredje gången. Domaren Bengt Johansson bebor.

1683-06-18 Hustru Helena uppbyder andra gången 4 öresland jord i Norrgården i Tibble till salu.

1683-10-15 1683 15-16/10 Hustru Helena Möller uppbyder tredje gången jord i Norrgården i Tibble.

1683 Olof Andersson i Berga klagar på fjärdingsman Pål Jönsson i Ålstad, att han slagit honom i ögonen med ett stop och kallat honom fuchzswantzer, Riddar Rö, tjuv och skälm. De kom osams om betalningen för ölet. Olof åberopar som vittne domaren, som hört uppträdet genom väggen. Han var dock heldrucken. Pål nekar att han sagt skälm eller tjuv. Rätten dömer honom till 3 markers böter för slaget och 3 marker för att han sagt fuchzswantzer samt sätter 40 mark i vite mellan parterna.

1683 Tvisten mellan Lars Joensson i Sylta, käre och domaren Bengt Johansson i Tibble, svarande uppskötts tills syn skett på gårdsgårdarna, där ohägnen uppkommit.

1685-01-30 i Tibble domaregård. Bland nämndemännen Länsman Erik Johansson i Öråker Domare Bengt Johansson i Tibble Jöns Olsson i Tibble Olof Ersson i Berga

1685 Tibble hemman, som bebos av Jöns Olsson, uppbyds andra gången till fasta av kommissarie Olof Bark.

1685 Kronobefallningsman Mårten Litz har genom sitt brev av den 29 jan 1685 meddelat Landshövdingens befallning, att göra Konungens vilja känd. Det gäller att bygga en byggnad vid gästgivargården i Tibble, lika den som finns vid Grans by. Allmogen påtalade att hemmanet är skatte och att de för häradets ringhets skull önskade slippa denna börda.

Dock ville de inte göra Konungen emot utan lovade framföra stockar. 1 stock per 4 öresland samt 6 öre per mantal.

1685-05-22 i Tibble domaregård. Tibble hemman, som Jöns Olsson bebor, uppbydes till fasta tredje gången av kommissarie Olof Bark.

1686 Komministern i Bromma, Herr Lars Nybbling, uppvisade den böneskrift, som pastor Riddarholmenensis Herr Johannes Vultejus inlämnat till Hovrätten, där han berättar att han på Per Anderssons svågrars anmodan tagit till sig sal Per Anderssons dotter. Hon var hans guddotter. Även hennes två syskon hade han dragit försorg om, sedan deras morbroder Per Andersson för 5 år sedan tröttades att behålla dem hos sig. Systemen var hos hederligt folk i Stockholm och brodern var hos en vacker man i Göteborg, som håller honom i skola. Hon har stämt sal Per Anderssons barns morbroder, som tagit förmyndarskapet på sig, för att han inte under 9 år gjort reda för räkenskaperna kring deras egendom. Pastor har rest 4 mil till tinget, men de infann sig inte, trots att de bor nära. Han begär nu att Hovrätten ger honom tillstånd att inför Häradsrätten utan längre dröjsmål få dom i denna saken. Rätten remitterade ärendet till Häradshövdingen, som instämde morbröderna Lydich Andersson och Per Andersson Fröman, samt Pastor i Höggeby, Anders Bram. Lydich Andersson inkom med en skrivelse, att han ville göra reda för sin del. Länsman Per Andersson framträdde en protest, där han menade att han aldrig åtagit sig förmyndarskapet. Pastor Brams styvson ursäktade styvfadern, att han varit sjuk. Han ingav ett inventarium på kvarlåtenskapen av den 7 juni 1677 som inte var underskrivet. Han menade att styvfadern under mellantiden lagligen av sagt sig förmyndarskapet. Han anklagade Per Andersson att ha inlöst en silverskål i banken. Per svarade, att han vid inventariets upprättande varit med som god man och inlöst silverskålen, som annars skulle gått förlorad. Rätten beslöt, att en kopia av inventariet skall sändas till arvingarna och om de inte inom nästa ting kan komma överens, så vill Rätten då utlåta sig definitivt. 1686 fortsattes tinget Frälsebönderna Lars Jönson i Sylta och Erik Mattson i Skälby anklagar soldaten vid Kaptan Ekelunds Kompani Per Andersson Frodig, att han skadat dem med sin värja. De hade kommit från Jöns Olssons slätteröl och Lars hade fått ett sår i huvudet så att svålen och håret gått av. Erik hade fått ett blodsår i huvudet och ett stick i axeln. De begär ersättning för utlägg, tidsspillan och sveda och värk. Soldaten försvarade sig med, att han först blivit överfallen, när han begärt att få köpa ett stop öl av Lars. Han ville förlika sig med dem och ge dem 10 dlr var. Bönderna sa att förlikningen var upphävd, eftersom han inte fullgjorde den innan tinget. Soldaten menade att han varit så skadad att han inte kunnat. Jöns

erkände då att han slängt till honom i självförsvaret. Soldaten hade kommit objuden och som en ursinnig människa ställt sig. Rätten och vittnena menar att soldaten utan skäl överfallit de båda bönderna och skall böta 12 mark för såren. 20 mark skall han böta med kroppen och ge Erik 12 mark och Lars 10 mark för tidsspillan, sveda, värk och utlägg.

1686 Kommissarie Bark får fasta på Tibble hemman, som Jöns Olsson bebor, för tredje gången, då inget hinder föreligger.

1688 Hans Staffansson i Berga begärde av sin styvfader domare Bengt Johansson i Tibble arv efter sin fader. Det gällde 4 1/2 lod silver och en del i en häst. Han ville också ha betalning för ett sto som domaren fått för 21 dlr. Domaren menade att detta bort uttagas ur det oskiftade arvet efter modern och han kan inte belastas med det. Vad beträffar stoet har Hans aldrig köpt det, utan endast fött det åt honom under vintern. Sedan hade det dött. Hans ville ha ärendet om stoet uppskjutet till nästa ting, så han kunde ha vittnen. Rätten dömde Bengt Johansson att betala arvet och man uppsköt saken om stoet till nästa ting.

1689 På Johan Gyllenstiernas vägnar framförde inför rätten kamreraren Lars Helgesson genom Lars Rosendil en klagoskrift mot Olof Bark. Han hade rest på utlagor för skattehemmanet Tibble åren 1686–1688 med 498 dlr och därpå en ränta med 1/4 del. Häremot inlade Bark en klagoskrift, där han inte nekar att betala vad han är skyldig, men vill hålla inne räntan, tills rättens resolution av den 25 sept 1675 om jämkning i byn blivit genomförd. Helgesson menar att Bark inte kan undgå att betala sin skuld, även om han kan vinna något av sina grannar efter laga rannsaking. Rätten beslöt att Hans skulle betala 498 dlr, men att räntan uppsköttes.

1689 Kommissarie Bark tackar Rätten för kallelse till domstol på tolvman Jöns Olsson i Näs kyrkby, som tidigare brukat Barks skattehemman i Tibble. En tvist mellan dem den 21 maj 1687 om husröta, som Bark anklagade Olson för anfördes. Då beslöts, att Olsson var skyldig till husrötan för 447 dlr och 14 tjog halm. De förliktes dock genom att Olsson skulle reparera en förfallen bodbyggnad samt framföra 40 famnar timmerstockar enligt kontrakt dem emellan. Dock hade Olsson inte klarat byggningen. Boden var nu i sämre skick än från början. Detta bekräftades av syn och Bark begär att kontraktet annulleras och Olsson skall betala den från början fastställda summan istället. Jöns Olsson hade sedan i Hovrätten vunnit en ny syn, som i goda mäns närvaro hållits den 21 okt 1687. Han fordrade tillbaka lån och vargnätspengar och menade sig inte vara skyldig mer än 3 dlr. De tvistade också om en del inventarier. Rätten kan inte annullera förlikningen. Jöns fordran skall betalas utom 8 dlr, som han redan fått och vargnätspengarna skall också betalas, då han visat kvitto. När domen var publicerad begärde Bark att Olsson skulle ta ner boden, eftersom han inte kan sätta upp henne nöjaktigt.

1689 Inkom Sven Falk med fullmakt för jordägarna i Tibble, Lars Nibblings och Eliae Wings vägnar och närvarnade Jean Tillberg, och anklagade domare Bengt Johansson att han utan deras vilja och vetskap huggit och svedjat en beteshage. Denna hage vid skattehemmanet hade alltid såtts av ägaren och man ville nu att Johansson skulle svara för sitt tilltag. Han tillstod att han huggit till gärdsel omkring hagen och nekade inte att han svedjat och sått. Synings- och tolvmännen Jöns Olsson och Olof Ersson vittnade på domarens begäran, att hagen nu var väl stängd och svedjandet varit mer till nytta än skada. Rättens beslut blev, att som domaren inte nekade, att han svedjat och sått utan jordägarnas lov, kan inte rätten befria honom från ansvar. Han får plikta 12 mark och ha säden förgjord.

1689 Anders Holsberg hade fullmakt från madame Margareta Andersdotter Fröman, kronobefallningsmännen Petter och Mikael Ekegren samt Jean och Anders Wigger, att tilltala sal Per Anderssons arvingar om en fordran. Jean Tillberg inkom och svarade på samtliga sina medarvingars vägnar att han denna gången inte kunde bestrida, särskilt som instämningen till tinget inte varit som sig bort. Holsberg sade sig kunna vänta till nästa ting. Tillberg svarade att han och hans medarvingar voro redo att betala.

1689 Beviljades Jean Tillbergs anhållan, att länsman Jöns Olson i Näs by skall i laga tid förrätta husesyn på Tibble hemman. Domare Bengt Johansson har bott där, men är nu i laga ordning uppsagd. Han bör vid synetillfället vara närvarande eller annan fullmäktig person.

1690 Sal Per Anderssons arvingar i Tibble genom Sven Falk, kärade till domaren Bengt Ersson i Tibble angående husröta, han skulle åsamkat hemmanet från 1680. Han visade en husesyn som länsman Erik Johansson och Mårten Johansson i Nibble och Olof i Berga gjort, den 25 okt 1689. Domaren har inte varit vid tinget, när synen beviljades och den är dessutom ofullständig. Dessutom fanns ingen närvarande, som tog till vara kronans intressen. Rätten lämnade denna tvist, till ny syn kan hållas och tas upp nästa ting. Till nya synemän utnämndes Mårten i Nibble och Per Ingemundsson i Härnevi.

1690 Kamrer Lars Helgesson fordrar på Georg Gyllenstiernas vägnar och efter uppvisad räkning genom befallningsman Lars Persson Rosenlilja av Kommissarie Bark, 114 dlr för resterande utlagor i Tibble hemman från 1686 till nu med fjärdedels förhöjning efter lag. Han söker Rättens handräckning för att få ut pengarna. Häremot presenterade Bark en räkning, efter vilken han betalt 14 dlr för mycket. Enligt Rättens beslut av den 28 maj 1689 skulle likvidation utgå, men har ännu ej skett. Rätten lämnar dem nu att göra upp innan nästa ting med ett vite på 10 dlr för den som krånglar. Sedan vill Rätten ta ställning till fjärdeparts förhöjningen.

1690 Längre protokoll rörande utlagors rest med fjärdepartsförhöjning för åren 1686~ 1688 av Tibble skattehemman. (Inte avskrivet).

1690 Kommissarie Bark besvärade sig över att grannarna i Tibble by skadade honom genom att låta djuren beta på ängarna över rätta tiden. Särskilt klagas på gästgivaren, som håller sina djur tjudrade på både egna och andras dikesrenar.

1690 Samma dag besväras sig Bark över att grannarna, under sken att nyttja sitt, låter beta djuren till maj månads slut. Rätten vid vite skall hämma sådant och bara tillåta till april månads slut. Han begär att gästgivaren, som betar sina djur både på egna och kommissariens åkerrenar skall förbjudas detta. Han besväras sig över, att de nyttjar hans hagar. Han klagar över Sylta och Kyrkbyns svin, som skadar hans åker och ängar. Svinen borde ringas och fångslas, så att de inte inbryter sig i ängarna och ställer till förtret. Syltaborna och Kyrkborna och gästgivare Tillberg svarar att kommissariens djur gör mer skada. Rätten kunde inte annat än varna dem för att ohägna för varandra eller med betande förolämpa varandra.

1685-01-30 i Tibble domaregård. Bland nämndemännen Länsman Erik Johansson i Öråker Domare Bengt Johansson i Tibble
Jöns Olsson i Tibble
Olof Ersson i Berga
Tibble hemman uppjudes av kommissarien Olof Bark till fasta för andra gången. Jöns Olsson bebor hemmanet.

Greve Anders Torstenssons befallningsman Paul Jönsson på Lennartsnäs ingav ett frihetsbrev daterat Stockholm den 20 dec 1684, där greven behagar ge bonden Johan Ersson I års frihet från alla utlagor på Skälby hemman. Han begärde av Rätten attest på hemmanets beskaffenhet. Rätten menade att hemmanet var så illa medfaret, att de undrade om bonden på så kort frihet skulle kunna upptaga det. De registrerade i häradsprotokollet och remitterade till landshövdingen.

Kronobefallningsman Litz lät genom sitt brev av den 29 jan 1685 förstå, hur landshövdingen på Kongl behag, önskade att man bygger i Tibble en byggning lika den vid Grans by. Allmogen menade, att på grund av häradet ringhet, skulle det bli tungt att genomföra. De ville dock inte göra Konungen emot utan lovade att för vart 4 öresland framdra en stock och betala 6 öre per mantal.

Beviljades greve Anders Torstensson syn på Tuna heniman, som Jöns Olsson i Tibble skall antaga. Vid samma tillfälle skall ett hemman i Näs Kyrkby besiktigas.

Hustru Maria Danielsdotter vid Ekhammar och Olof Ersson i Näs Kyrkby klaga skriftligen på utridaren (*kontrollant*) Anders Johansson i samma Kyrkby, att han skällt hustrun för hora och måtterska. Han har i deras stuga överfallit mannen. Han slog dessutom hustrun en blånad på armen. Även skällde han länsmannen för skälm. Utridaren erkände, att han i fyllan slagit mannen och av misstag även hustrun. Först nekade han till skällsorden, men måste sedan erkänna även dem. Han bad om förskoning, efter det skett under dryckenskap. Länsman påtalade inte det han sagt om honom, men Rätten beslutade på de

andras klagan. För sin fattigdom skull behövde han bara betala 40 mark för skällorden mot prästänkan och för det övriga 6 mark.

Länsman Erik Johansson drog tegelbruksdrängarna under Ekhammar, Olof Andersson och Johan Hendricksson, inför rätta för slagsmål med varandra. Bägge nekade, men tillstod att de trätt med munnen. Härför lovade de att ge en kanna vin till Näs Kyrka.

1685-05-22 i Tibble domargården. Tibble hemman, som bebos av Jöns Olsson, uppbjuds av kommissarien Olof Bark tredje gången.

Ekhammar med tegelbruket uppbjuds tredje gången till fasta av förvaltare Brynte Cronsköld. Befallningsman på Lennartsnäs Paul Jönsson berättar, att greve Anders Torstensson anbefallt honom begära en attest om Tuna och Lennartsnäs ägors beskaffenhet. Man misstänker att Lennartsnäs ladugård ligger mitt i Tunas ägor men det saknas rå och rör mellan ägor. De äldsta i nämnden, särskilt Bengt Johansson och Per Michelsson i Tibble kunde inte annat se än att så var fallet. Även bryggghus och smedja stod på Tunas ägor, vilket Rätten verifierar.

1685-05-23 fortsatte tinget.

Kronolänsman Erik Johansson anklagade arrestanten Sven Höök av Upplands Infanteri Regemente och kapten Ekelunds kompani för skällsord och slagsmål, medan tingsgästning stod i gästgivargården i Tibble. Han hade kastat profossen Måns Persson Lustig till jorden, när han utträttat ett ärende för häradshövdingen. Korpralen nekade till slagsmål med Paul Jönsson, utan menade att han bara kommit för att få hattpengar. Komminister Israelis

Allzenij i Näs kyrkby hade genom attest den 23 maj 1685 bevittnat, att han överfallit Paul Jönsson, kallande honom S:V fogdefitta. Trots att flera sett, att han slagit Jöns ett håll i pannan med en tobaksdosa, nekade han. Han sade dock att han som en lustighet kullkastat profossen. Höök sade sig vara förlik med länsman och profossen, men det upptogs som criminal å kronans vägnar. Höök hade också bråkat om en fällkniv med sköldpaddsskaft. Han sakfälldes för tingsfridsbrott att betala 40 mark, för skällsord 6 mark och för såret 6 mark. Då han inte hade pengar, skall han enligt förordning om brottsliga ryttare, båtsmän och soldater plikta med kroppen. Hans kamrat Linds dom lämnas, när han inkommer till tinget.

Anders Jönsson i Sylta bötar 3 mark för svordom, vilket anslås till de fattiga.

1685-10-16

1685-16-17/10 Olof Ersson i Tuna androg inför Rätten att Paul Jönsson, befallningsman på Lennartsnäs, skjutit ihjäl en gris för honom. Paul Jönsson sade sig handlat på order av sin herre, då Olofssons svin gjort stor skada på grevens ägor och ärtor. Dessutom har Olofsson olovandes huggit en ask och 8 juglnaf '? på Lennartsnäs ägor, för vilket han borde plikta. Olofsson sade, att ingen befallningsman förföljt honom, som Paul Jönsson. Detta bad Paul måtte upptagas rättvist. Parterna förliktes.

Hustru Margareta Matsdotter, änka efter verkgesällen sal Jöran Gers, lät Rätten veta, att hon ägt 2 delar i Frölunda skattehemman, som består av 14 öresland. Nu hade hon kommit överens med sin svåger Olof Persson, som äger system Britas del, att han skall få halvparten av den systerdel Anna Matsdotter sålt till Hustru Margareta. Hon begärde fasta för sig och svågern, vilket beviljades.

Olof Andersson i Berga besvärade sig över Hans Staffansson i Berga, att han skällt honom för att ha stulit en halv tunna strömming. Han hade också utropat hustrun till sockenskvallerska. Hans nekade och det fanns bara Olofs syskonbarn, som vittne. Hans klagade för sin del efter någon jord och över ohägn, som ännu inte är synade. Man lämnade skällsorden till bättre skäl inkomma. Ägotvisten lämnades till synemännen och för övrigt sattes 40 mark i vite för den som med ord eller gärningar först överfaller.

Befallningsman Paul Jönsson begärde på greve Anders Torstenssons vägnar förbud, att på Lennartsnäs skog och hagar utan jordägarens lov hugga eller föra bort något. 40 marker i vite sattes.

Uppvisade bonden Anders Andersson i Tuna frihetsbrev av den 7 febr 1685 för Tuna frälsehemman.

Brevet var utfärdat av greve Anders Torstensson, herre till Ortala, Wirista, Forstena, Resta, Rusich, Lennartsnäs, Ulfsonda, Penningby och Ökna. Henunanet hade hamnat i ödesmål, efter senaste krigstidens skjutsningar och besvär. Frihet gällde för 1685-1687. Nämnden vittnade att en stor del av åkern ligger i linda och den övriga är elakt skött och mager. Dikena är igenfyllda och beteshagarna ligga öde.

Mangårdsbyggnaden har förlorat ett portluder, bagarstugan är helt förfallen. Även andra hus är förfallna.

Ladugården har förlorat botten. Nämnden menar att utan frihet kan inte hemmanet upprättas, helst som där inte finns stor eller duglig skog. Landshövdingen skall ompröva beslutet.

Uppvisade tolvman Jöns Olofsson, greve Anders Torstenssons brev av den 19 maj, där han förunnar Olofsson 4 frihetsår för att upprätta ett frälsehemman i Näs Kyrkby. Hemmanet hade i krigstider råkat i ödesmål. Begärdes nu av Rätten intyg på hemmanets beskaffenhet. Åkern har inte fått gödsel på 6 år, vretarna är i linda, dikena igenfallna och gårdsgårdarna ruinerade, det mesta ligger för fåfot. Husen är mycket förfallna och även om här finns måttlig skog, kan hemmanet inte utan frihet upprättas. Nämnden verifierar och underställer Landshövdingen ärendet.

Bokhållare Johan Möllenberg är stämd för ärerörighet men frånvarande. Han hade gjort observationer på Paul Jönsson, befallningsman på Lennartsnäs, där han menar sig kunna binda honom för någon svårighet.

...**1689-07-15 Lantmäterihandling** Anno 1689 den 15-17 juli voro undertecknade på uppdrag av sal landshövdingen Olaj Tegners beslut av den 16 sept 1688, och landshövdingen Jacob Gyllenborgs brev av den 10 maj innevarande år, stadda att i Tibble skifta åker och äng. Följande jordägare var närvarande: på sal Georg Gyllenstiernas sterbhus vägnar, befallningsman Lars Persson Rosendahl, kommissarie Olof Bark, Lars Nibbling med sin svåger Johan Tillberg. Trädesgårdet med ängen blev helt och hållet avdelat, men sädesgårdet och tomterna kunde denna gången för tramp och hinder inte delas vid detta tillfälle. Beslöts att samlas den 26 aug och genomföra det som återstår. Undertecknat Lars Hoffstedt, Erik Johansson, länsman (bomärke), Nils Olsson i Näs by (bomärke), Jan Nilsson i Jursta (bomärke).

Anteckning om karta

På Lantmäterikontoret finns en karta över Tibble från 1694 och upprättad av Petter Arosander; 1 Kommissarie Olof Bark skatte 15 öresland 8 penningland; 2 Gästgivaren Johan Persson skatte 18 öresland 4 penningland; 3 Änkan hustru Kierstin krono 14 öresland 8 penningland

Fortsättning på utdrag ur domböckerna

1695-10-25 1695 25/10 Visade framlidne gästgivaren Johan Ersson Tillbergs änka, kallad hustru Wäst, ett köpebrev givet av framlidne kamreraren sal Anders Persson Häll den 25 febr 1693 till hennes man. Köpet gällde 1 öresland och 19 115 penningland, hus och jord i skattehemmanet Tibble och 18 öresland, som han nu åbor för 200 dlr. Det finns tre oklandrade uppbud, varför hustru Wäst får fasta.

1696-02-26 Länsman Paul Jönsson kärke till korpralen Isak Ekerot, för att han skulle slängt ett tennstop på Jönssons hustru vid Tibble gästgivargård. Ekerot skulle ha blivit arg, för att han inte fått dricka. Ekerot protesterade på det högsta och menade att han fått stämningen för sent. Ärendet uppskötts till nästa ting.

1696-02-26 Kommissarie Forsenvald och gästgivaränkan Christina Olofsdotter samt Adam Persson vid Tibble klaga över ohägn på deras äng och ägor. Närliggande byar river omkull gårdsgårdarna och släpper in boskap. Rätten fann skäligt att sätta ett vite på 40 mark för den som hädanefter gör ohägn och annan åverkan.

Stockholms-Näs hembygdsförenings medlemsblad nr 2, april 1950.

Innehåller en lång artikel om Tibble by, skriven av Herman Svenngård.

Ur Kammarkollegie handlingar.

Den 18 aug Kongl Koll brev till Landshövding Hoghusen att efter hans brev av den 9 aug förmedling av Tibble hemmanet inte är skedd. Landshövdingen behagade göra den anstalten att det blir skattlagt och sända skattlängden till Kongl Koll. Ingen underskrift.

1700-08-09; brev (2 blad översättning; 3 blad negativ fotokopia) Högvälborne greve och president och herrar i Kongl Maj:ts råd samt statskommissarie. Den 18 juli fick jag skrivelse av den 12 maj, jämte förpantningsbrev på ett hemman i Tibble, som kommissarien Arvid Forsenvald förpantat. Det har uppstått skillnader i räntan enligt olika beräkningar, som redovisas. Han förväntar sig Kongl Kammarkollegiets och Statskontorets svar. Uppsala den 9 aug 1700. Johan Hoghusen.

1701-05-29; Besiktningsprotokoll (3 blad översättning; 5 negativa fotokopior) Besiktningsprotokoll av den 29 maj 1701 på order av landhövdingen Johan Hoghusen på krono och förpantningshemmanet i Tibble by om 14 1/3 öresland, som tolvman Erik Hindersson bebor. Bokhållare Lars Wising har ansökt att få tillösa sig. Närvarande var Erik Hindersson och bokhållaren Bengt Andersson, som vice häradshövdingens fullmäktige. Vid rannsakingen och värderingen den 10 juli var häradsskrivaren Paul Larsson, domare Hans Staffansson och tolvman Erik Hindersson. Husen i mangården innefattade en bagarstuga, gäststuga, en bod och hemlighus. Ett stall, en källare, nytt portlider och en bod. Ladugården med lada och loge, svinhus, stall med höhus, två fåhus och badstuga. Årligt utsäde efter upprättad karta år 1700. 14 tunnor 25 1/6 kappe 60 lass på ängen beteshagar fiske med not och katsor i Mälaren och insjöarna skog till nödtorft gått mulbete bekvämlighet att fara till Stockholm sjöledes. Åboen Erik Hindersson säger att han inte kan lösa hemmanet under skatterätt. Det blev då värderat till skatterättslön 1500 dlr på grund av det välhållna utseendet. På besiktnings och värderingsmännens vägnar Petter Dijkman M Litz. Föregående värdering är utförd av Bro Häradsrätt i närvaro av häradsskrivare Paul Larsson, assessor Petter Dijkman och kronobefallningsman Mårten Litz och befunnen värd de 1500 dlr. Bokhållare Lars Wising önskar tillösa sig egendomen och vill erlægga 2000 dlr eftersom åbon inte förmår och ingen bjuder högre. Uppsala den 16 sept 1701 Johan Hoghusen.

Svenngårdska samlingen Pärn ?

Sammanfattning av Gudrun Sandén

1722 Ur Kammarkollegiets handlingar

6 sidor inte översatta sidor ur kammarkollegiets första provinskontor.

1722 års remisser med gästgivare Brantbergs klagan över att han blivit uppsagd från gästgiveriet i Tibble, jämte andra handlingar.

1728-10-28. Gästgivargården; uppsats av Svenngård

Det hade blivit ovänskap mellan befallningsman Zachris Tilsner i Aspvik och gästgivare Jacob Törn i Tibble. Orsakerna var hemfridsbrott, skällsord och överfall. Allt hade skett på gästgivargården under ölets inverkan. Rustmästare Petter Svan i Berga, drängen Mats Olsson i Aspvik, ryttaren Johan Nilsson Tunberg och Mats Ersson i Tuna, Johan Pålsson och gästgivaren och han husfolk, drängarna Anders Borg, Lars och pigan Karin Tomasdotter var inblandade.

Drängen Mats Olsson hade tillsammans med fogden Tilsner varit i kyrkan. Efter gudstjänsten gick de till klockargården och drack öl. Först mot skymningen hade de gått till gästgivargården. När Svan hade skålat med Tilsner hade han hållt ut ölet i spisen och kastat glaset i golvet. Pigan Karin hade plockat upp glaset, som var helt.

Borg ropade att Tilsner hade kniv. Törn gav honom en rungande örfil. Borg var nu skuren i handen. Tilsner gick ut, men kom fel och hamnade i gästgivarens kammare. Gästgivaren sade till honom att släppa kniven och slog omkull honom, så att han ramlade under en bänk.

När ärendet kom inför Rätten fick alla böta. Tilsner för förolämpning av Svan 3x 3 mark och för att han förolämpat gästgivarens dräng och piga 3 mark samt för knivskärningen 6 mark. Gästgivaren pliktade 6x3 mark. Drängen Anders Borg som blivit knivskuren bötdade 2x3 mark för att han förolämpat och knuffat Tilsner.

1729-03-12 ur domboken

Upplästes kyrkoherde Henrik Sahlgrens skrivelse av den 25 febr angående gästgivaren Adam Persson och kvinnspersonen Anna Christina. De hade i höst trolovat sig och utan lysning och vigsel bött tillsammans. De anför att dröjsmålet med vigseln, beror på att hon inte kunnat utverka skilsmässa från sitt förra gifte. Från Konsistoriet Holmensi, där hon ofta ansökt har hon inte fått något beslut. Notarien skall skriva till Notarium Holmensis och höra vilken utgången kan bli. Parterna skall av kronobetjänten hindras, att hålla hus och bohag tillsammans, förrän vigsel skett.

1743-05-27; vid sommaringet i Tibble gästgivargård.

På Bro häradsbors vägnar kårade tolvman Mats Hindersson och bonden Anders Matsson till bokhållare Johan Bulich angående en hållstuga, som han skulle ha byggt vid Tibble gästgivargård enligt överenskommelse med häradsborna. Enligt beslut av den 5 febr skulle den gamla tingsstugan vid Bro kyrka, nedtagas av häradsborna och föras till Tibble, att användas som hållstuga. Bokhållare Bulich skulle där uppföra en hållstuga av den gamla och upplåta en kammare till hållstuga. Han har inte fullföljt överenskommelsen utan sålt timret och till någon del förskingrat materialet. Nu vill Häradets fullmäktige, att han avsätts och betalar rättegångskostnaderna.

Bulich och löjtnant Tomas Hollsten, som nu är ägare av gästgiveriet, infann sig och förklarade, att visserligen hade en hållkammare varit på tal, men någon överenskommelse, att han skulle underhålla en sådan, ville Bulich inte medge. Käranden trodde sig till dagen därpå kunna skaffa vittnen och uppskov beviljades.

1743-05-28 fortsattes tingsförhandlingarna.

Ärendet mellan Häradsborna och Bulich, som var närvarande tillsammans med nuvarande ägaren av gästgiveriet, fortsattes och parterna förliktes. Hollsten yttrade att han kunde påtaga sig att upprätta en hållkammare. (finns ingen fortsättning).

1701. ur domboken

Tremänningsryttaren Jöns Larsson från Signhildsberg, född i Färnbo i Gästrikland, anklagar gästgivaren

Adam Person i Tibble för innehållen lön.

Persson menar att ryttaren förlupit sin tjänst. Rätten konstaterar att han lämnat tjänsten den 16 juni. Han förklarar det med att han blivit anställd som gårdsdräng, men utnyttjad som hållkarl, så att han inte hunnit allt han blivit befalld. Gästgivaren svarar, att han gjort arbete om dagen och löpt efter hästar om natten. Ryttaren påstår, att han blivit slagen utan orsaken. Gästgivaren menar, att han inte lytt befallning att sela ett par resandes hästar. Han skulle velat ge sig i kronans tjänst. Målet kunde inte avgöras, då parterna var instämda för sent till Rätten.

1701.

Gästgivare Adam Persson lät läsa upp skrivelser, som honom och hans medarvingar i Tibble gästgiverihemman är givna, nämligen av Nils Höks hustru, Maria Wigg och hennes bror Magnus Wigg samt av kronobefallningsman Petter Tranberg på någon fordran de på sina svär- och föräldrars vägnar har. Detta vill Adam Persson skulle föras till protokollet, vilket skedde.

Häradsdomare Hans Staffansson lät uppvisa en sliten skriftlig order av den 15 aug 1648. Där greve Lennart Torstensson ger 2 öresland till sin fogde Staffan Persson vid skattehemmanet Berga. Detta är nu Hans Staffanssons och han vill ha detta renoverat, medan det ännu är läsbart. Brevet lyder:

Efter att bönderna Erik Matsson i Berga och Mårten Andersson har betalt 40 riksdaler specie för en utjord i Berga nämligen 2 öresland, befaller er att avräkna deras utlagor på denna jord. Jorden skall brukas och räntan skall bli lika stor som tidigare. Detta skall ni rätta er efter.

Lennartsnäs den 15 aug 1648. Lennart Torstensson.

Efter jag bytt utjorden med Fru Christina Mörner, så kunna i så mycket således vara skriftens sanna innehåll ord från ord, det varder oppå begäran med Härads Sigill verifierat avföra i er räkning. Act ut Supra.

Bokhållare Lars Wising och gästgivare Adam Persson, bägge jordägare i Tibble by, anklagade några dristiga grannar att när bästa fiskleken är vid deras strand, skräms fisken bort. På flera år har de intet fått i sina katsor eller andra redskap. Nu måste de söka Rättens beskydd och förbud. Ett vite på 40 mark blev förelagt den, som på Tibble bys fiskevatten fiska eller fara. Det gällde och den som olovandes hugger i Tibble skog. Dessa förbud skall uppläsa i Sockenstugan.

Skatteläggning på kronohemmanet Tibble å 14 öresland förrättades enligt landshövdingens order. Tolvman Erik Hindersson brukar och bebor hemmanet. Efter sista förrättningen utförd av lantmätare Hans Barkhusen ökade räntan något.

Kronobefallningsman Litz framgav på order av Landshövdingen, där han tillsammans med Häradsrätten befalldes att göra sig underrättad om beskaffenheten på hus, åker, äng, skog, mark, fiske och mulbete på kronohemmanet i Tibble. Man skall gör värdering och yttra sina tankar om hur högt vart öresland av detta hemman kan försäljas under skatterättighet. Bokhållare Lars Wising vill förvärva och hans ombud Bengt Andersson sökte noga göra sig informerad. Beslöts att syn och besiktning skulle hållas.

1701.

Efter stämning på Lars Wising och Adam Persson inställde sig deras ombud häradshövding Bengt Andersson. Han tilltalade kronobefallningsman Mårten Litz, fullmäktig enligt landshövdingen för Tibble kronohemman samt grevinnan Beata Wittenberg som ägare av ett frälsehemman i Sylta, för rustmästarbostället under infanteriöversten baron Otto von Lievens fullmäktige Johan Nybom. Tvisten gällde en skogsmark och någon del i insjön, som Syltaborna börjat hävda från Tibbleborna. Litz svarade att när tvist råder mellan regementet tillhörigt hemman skall auditören för regementet vara närvarande. Det var inte auditören Nybom, trots att han fått kallelse, så kan man inte ge sig in i någon stridighet. Skulle Tibbleborna framledes vinna, förbehåller han kronans höga rätt och att kronan inte graveras med extra utgifter.

Bengt Andersson svarade att Nybom inte kan vara ursäktad, då han fått kallelse i tid. Vidare beträffande utgifterna, så är det den som tappar, som betalar. Fru Funks skriftliga svar, att hon ännu inte fått fasta på Oppsylvahemmanet och därför inte kan blanda sig i denna saken och reserverar sig för utlägg. Andersson menar, att även om hon inte fått fasta, har hon dock genom köpet fått alla rättigheter

och då kan hon inte undandra sig skyldigheterna.

Kamrer Petter Wennerman, fullmäktig för grevinnan Wittenberg, menar att hon inte är informerad om saken, om skillnaden beror av krokrår eller rättrår och om någon aktion behövs för att rätta till skillnaden. Han begär anstånd till nästa ting, så alla är informerade. Nu har ju flera jordägare varit frånvarande. Även när inspektör Hofstedt gjorde sin karta fick han ingen hjälp av landborna, som borde vetat rätta gränserna.

Andersson menar att det är fru grevinnans bonde i Sylta, som är orsaken till tvisten. Kamrer Wennerman menar att det måste bevisas.

Beslöts om syn den 4 juli. Då alla parter skall göra sig informerade om rågången och den tvistiga traktens beskaffenhet och att inställa sig vid nästa ting.

1701-09-28

1701 28-29/9. Efter beslut på sista tinget att man skulle hålla syn mellan Lars Wising, Adam Persson genom deras fullmäktige Bengt Andersson angående skillnaden mellan Tibble och Sylta byar. De har nu instämt varandra vice versa, nämligen Wising och Persson i Tibble mot Sylta och Oppsyla jordägare, befallningsman Litz för kronohemmanet samt kamrer Johan Lillieblad på Regementets vägnar, på grevinnan Wittenbergs vägnar kamrer Petter Wennerman och på Fru Elisabet Funks vägnar bokhållare Johan Frondberg. Ärendet gällde ägotvist mellan Tibble och Sylta. Det lämnades Wising och Persson fritt att söka bonden, som orsakar tvisten för utgifter vid två ting och synekostnader. Ärendet fortsatte dock, eftersom Tibbleborna menade att Syltaborna börjat hävda en skogstrakt. De hade nu begivit sig till den gamla skiljelinjen, vilket skulle konfirmeras.

Fru Funks ombud, Frondberg, menade att hon aldrig varit med på den här onödiga aktionen och således inte ville delta i kostnaderna. Ansvaret faller på bonden i Sylta Lars Jonsson. Wising och Persson samt frälsebonden Lars Jonsson hade den 28 juni skrivit under en skrift, där de menade att Syltaborna varit orsak till tvisten. Dock vore det obetänksamt att sluta detta avtal med bonden, utan herrskapets order. Fru Funk har rättat sig efter synen och hållit sig vid Tibble rågång och inte vid sin förra inbillade mening. Hon anser sig inte vilja betala rättegången. Wennerman, Frondberg och Lillieblad menade, att deras principaler aldrig vetat av någon tvist, förrän de blev instämnda till tinget. Frågades i Rätten om man inte vid förra tinget varit överens om en syn. Frondberg svarade, att han där sagt Fru Funks mening och inte trott att de skulle bli stämnda igen. Hans Staffansson hade befallt sin bonde Lars Jansson att visa rågången på Syltalinjen. Frondberg och Paul Larsson, som talade på Litz vägnar hade aldrig hört om någon tvist om rågången mellan Tibble och Sylta förrän de blivit stämnda. Samtliga från Sylta menade att vad Tibbleborna hade ägt, det skulle de behålla. Häradshövdingen frågade Tibbleborna om de kunde visa något de förlorat, utom det skogshygge, som bonden Lars Jonsson förövat. Rätten föreslog parterna vänlig förlikning, då de voro honest folk. Herrskaperna hade aldrig med saken att göra, utan man fick söka bonden Jansson. Tvisten hade kostat 418 daler. Tinget hölls vid Finsta by den 27-28 sept 1701.

Rätten beslöt att detta onödiga mål var orsakat av Tibbleborna och att de skulle betala sammanlagt 230 daler till herrskaperna. Tibbleborna sökte Lars Jonsson för kostnaderna, då det ansågs vara han, som orsakat oredan. Tibblebornas fullmäktige begär att rågången av Tibblelinjen skall vara och förbli från femstenaröret vid landsvägen till femstenaröret på berget näst intill och sedan till ändrån på Holmen i Raskebodasjön. De felaktiga stenarna skall bli raserade och Tibbleborna skall kvista sin linje.

1704.

Samma dag kände gästgivaren i Tibble Adam Persson till Anders Bengtsson i Paradiset och hans bror Gabriel Bengtsson i Sjötorpet, att de skulle uppvisa ett edligt inventarium på sin sal broders Bengt Bengtssons och hans hustrus kvarlåtenskap. Persson, som är målsman för de 4 barnen i förra giftet, menar att de inte fått något efter sin moder. Arvet finns på en lista, som Bengtsson själv i närvaro av Märten Johansson, upprättat vid det nya giftet.

Bengtsson svarade att hans bror och hans hustru dött för sex år sedan. Några dagar senare kom sal länsman Brant och tog till arrendet för Aspviks krog, av egendomen. Summan var 162 daler, men kyrkoherde Örn tillstod, att kyrkan fått 88 daler, men att Bengtsson fortfarande var skyldig 30 daler. Gästgivaren påstod att detta måste bevisas med obligation. Anders har sedan broderns död haft 2 barn hos sig, medan Gabriel inte haft råd att föda de andra 2, som gästgivaren nu har hos sig.

Beslöts att Anders Bengtsson skall låta anteckna, vad som fanns efter Bengts död och visa vid nästa ting. Där skall definitivt laga slut åtskilja dem.

1704.

Samma dag angav gästgivaren Adam Persson att åtskilliga bönder i detta härad har försummat sina förordnade hålldagar vid Tibble gästgivargård.

De svarade att gästgivaren tog de lättaste skjutsningarna och inte höll redskap som han skulle. Deras hästar och folk blev slutkörda och åkerbruket åsidosatt. Allmogen blir utfattig och måste lämna sina hemman öde, om de skulle följa gästgivarens verkställelse och hot. De ber att få hjälp av andra socknar i Håbo Härad. Gästgivaren säger, att han håller sig till den lista han fått och vill de söka hjälp i andra socknar, få de söka hos landshövdingen.

De förmanades av Rätten att göra sin skjutsplikt och gästgivaren att inte förfördela någon.

1704-05 maj månad. Samma dag lät bokhållare Lars Wising skriftligen protestera mot, att gästgivaren i Tibble Adam Persson vid sista tinget uppsagt den borgen på 200 daler, som han lämnat länsman Johan Ödman, med påstående att gästgivaren måtte efter lag och billighet fullgöra sin åtagna borgen och återställa det lån han givit.

1704-05

Samma dag kände gästgivaren Adam Persson till frälsebonden i Ålsta, Måns Nilsson, för att han bara hållit två hästar varje lördag och inte fyra, som det stått på listan, att han skulle. Han förklarade, att för det ena hemmanet håller han två, men för det andra kan han inte hålla hästar, då det ligger öde. Det är Fru Funk som äger båda hemmanen. Han har besvärat sig hos landshövdingen baron Hoghusen över att han måste hålla fyra hästar. Landshövdingen remitterade ärendet till kronobefallningsman Mårten Litz den 11 maj 1698, att inkomma med en berättelse. Han skulle sedan ge ett utlåtande. Nilsson visade en kopia, då han givit Litz originalet. Ärendet hade vilat hos landshövdingen och då kan Rätten inte befatta sig med det. Kronobefallningsman Petter Stening ger gästgivaren frihet att uttaga 4 hästar hos Måns Nilsson i Ålsta efter gamla listan till dess landshövdingens kontraorder kommer.

1704. Samma dag påminde länsman Johan Ödman att ett så här litet härad inte förmår underhålla den skjuts som hör till Tibble gästgivargård. Allmogen måtte tilldelas något stöd från intilliggande socknar. Kronobefallningsman Petter Stening berättade, att det är författat en längd, att Håtuna och Håbo-Tibble socknar skulle hjälpa till. Ärendet är sänt till landshövdingen och troligen vidare till Kongl Kammarkollegium, men något svar hade inte kommit. Rätten fann skäligt att remittera denna ansökan till Landshövdingen.

1704. Samma dag begärde Adam Persson, gästgivaren vid Tibble, att hans sak mot klockaränkan vid Näs kyrka hustru Karin Persdotter måtte företas. Han anklagar henne för att olovligt sälja öl och brännvin, trots Tingsrättens förbud vid Höttinget 1701 och att giva 20 mark silver i vite

1703 beslöts vid vite av 40 mark, att ingen av Tibbles grannar skulle få sälja öl eller brännvin. Hon försvarade sig, att hon inte fått stämningen i tid. Då tillkallades fjärdingsman Nils Andersson och berättade, att han i närvaro av Mårten Johansson i Fiskeby i Ryd socken lämnat den till henne själv 14 dagar före. Rätten kan denna gång inte ta upp ärendet, ty Mårten Johansson var inte tillstädes och kunde vittna, att hon fått stämningen i tid.

1704.

Samma dag anhöll Gästgivare Adam Persson, på sin hustrus Christina Olofsdotters och styvdotters Brita Johansdotters vägnar, att sal Johan Persson Tillberg den 25 febr 1693 under legitimt äktenskap köpt 19 1/5 penningland hus och jord i Tibble för 200 daler. Rätten vill meddela hustrun och styvdottern fasta. Härpå frågades Adam Persson, om kamreraren Anders Persson varit skyld med Johan Persson Tillberg. Han svara ja, men visste inte hur de var släkt. Frågades om Anders Häll varit släkt med Britta Andersdotter. Det hade han, men man visste inte hur nära. Frågades när Johan Persson dog. Det var för 9 år sedan. Vem är förmyndare för styvdottern. Det är kaplan i Riddarholmens församling Lars Nibbling. Frågades varför inte fasta uttagits tidigare. Svarades att sal Jean Kock lovat fasta, men att han dött, och inte förrän nu hade skrifterna kommit igen. Innan Rätten kan utlåta sig skall bevis införskaffas av Lars Nibbling, som förmyndare.

1705-05-15 sommarting med allmogen i Bro Tingsstuga, närvarande i nämnden

Domaren Hans Staffansson i Berga, Erik Jönsson i Jursta

Bengt Johansson i Toresta, Per Andersson i Tuna

Mårten Johansson i Gällövsta, Anders Johansson i Ullevi

Erik Hindersson i Tibble, Johan Andersson i Härnevi

Anders Jugmundsson i Öströra, Erik Olofsson i Härnevi

Anders Ambjörnsson i Härnevi, Jacob Staffansson i Tuna

Efter slutad tingspredikan och utlysande av tingsfrid upplästes följande förordningar: Tjänstefolk och legohjon 1686, Skogseldar 1690, Timmerhygge på allmänningarna 1705, Olovlig boskapshandel 1705, På länsman Ödmans begäran upplästes Kongl Maj:ts brev om Gästgivares håll 1698.

Samma dag kärade Lars Wising, genom sitt ombud lagföraren Bengt Andersson, till de övriga jordägarna i Tibble by, om delning av skog och mark samt mätning av åker och äng. Ingen urminnes hävd gäller här och uppvisades ett tidigare kontrakt mellan Johan Palmström och hans hustru Brita Andersdotter och fru Anna Schütte att delning måtte ske på jordägarnas bekostnad. På kronohemmanets vägnar infann sig länsman Johan Ödman med skriftlig order från landshövding Hoghusen av den 30 mars 1705. Han är inte emot skifte om bara inte kronohemmanet skadas. Adam Persson redogör för hur förmyndaren Lars Nibbling var sjuk och inte kunde delta. Wising menar att han kunde ställt fullmäktig för sig. Rätten beslöt, att eftersom det är bekant att Nibbling är sjuk, kan man för denna gången inte komma till något beslut, men att han till nästa tillfälle skall skaffa fullmäktige för sig. Det åligger Wising att låta honom i tid veta detta.

Samma dag kärade Wising och Persson till bonden Lars Jonsson i Sylta, angående de 211 daler som domen av den 27-28/9 1702 kostat. Jonsson hade visat fel rågång. Han svarade att de var förlikta 1 juli 1701 och hade de velat kunde de stämt bara honom och inte bråkat med den dyra synen och flera tingstillfällen. Persson erkände sig förlikat men inte Wising. Rätten anser inte att Lars Jonsson skall betala, då Tibbleborna helt i onödan dragit igång saken. De friar honom.

1705-10. Jordägarna i Tibble instämde förmyndarna Lars Nibbling och Petter Alberg till ting, angående delning och skifte i Tibble. Skräddarmästare Andreas Floberg och trädgårdsmästare Knut Persson visade att de framfört stämningen. Skolmästare Alberg svarade, att han inte hade med saken att göra, då han aldrig varit förmyndare. Bokhållare Wising ingav en inlaga, där han begär ny delning, eftersom han inte vet var han har sina delar. Kronobefallningsman Stening svarade att han står fast vid sitt beslut från förra tinget. Adam Persson förklarade att varken han eller hustrun är jordägare utan hans barn och hustruns syskonbarn är det. För dessa barn svarar nu deras egen farbroder i Borås. Sal Johan Tillbergs lilla dotter har ingen riktig förmyndare och för alla dessa barn kan ingen delning ske. Wising protesterade och menade att detta var att dra ut på tiden. Rätten ansåg att eftersom barnen var jordägare skulle deras farbroder i Borås lagligen instämmas. Wising, som vill svara för Tillbergs dotters del tillsammans med någon annan, kan inte göra det själv, men väl genom fullmäktige. Han begär att få veta namnet på Elias Wings barns förmyndare i Borås.

Samma dag anhöll gästgivaren Adam Persson i Tibble fasta på hustruns Christina Olofsdotter och styvdottern Brita Johansdotter Tillbergs del i Tibble. Han vill att dottern får 2/3 och hustrun 1/3. Rätten medgav 2/3 för dottern men hustruns del bjuds till kronan innan fasta kan beviljas.

1724. Ur domboken. Hållskjuts för Dävensöbönderna var svår att upprätthålla under hela året. Dävensö var en ö. Greve Horn på Dävensö ansåg att man skulle ackordera med fastlandsbönderna, men de ställde sig avvisande.

1773-10-27. Komminister Flumén i Västra Ryd ger tillkänna, att han påmint drängen Nils Larsson, att han skall flytta till hustrun Christina Ersdotter i Södermanland och hädanefter leva med henne.

Beslöts att om han ännu inte skyndsamt flyttat ihop med sin hustru, skall han allvarsamt tillsäjas av nådarspredikanten Elfstadius och andra gode män. Drängen svarar, att vid påsk blir hans hustru entledigad från sin tjänst på Läppsunds gård i Runtuna och kommer att flytta till honom. De skall bo på ett torp under Tibble, som han fått lov om.

Svenska Arkivbyrån har levererat fotostatkopior den 17/2 1959. Själva kopiorna finns inte i denna pärm.

1784-06-25 K.B:s utslag på besvär av gästgivarna i Gran och Tibble angående hållhästar, jämte andra handlingar (46 sidor).

1786-09-02 Besiktning å en Kungl Hovstallet tillhörig stallbyggnad, belägen vid Tibble gästgivargård, jämte andra handlingar (16 sidor).

1788-09-02 K.B:s skrivelse angående befrielse från hållskjuts vid Tibble gästgivaregård, jämte andra handlingar (8 sidor).

1784-06-25 K.B:s utslag på besvär av gästgivarna i Gran och Tibble angående hållhästar, jämte andra handlingar (46 sidor).

1788-02-22 K.B:s skrivelse angående hållskjutsens utgörande vid Tibble och Grans gästgivargårdar. (291 sidor).

1821-04-04 K.B:s skrivelse angående Grans och Tibble gästgivaregårdar, jämte andra handlingar (7 sidor).

1835-01-11 var enligt protokollet inspektör Carl Daniel Unge gästgivare vid Tibble.

1954-12-24. Urklipp ur Enköpingsposten 24 dec 1954.

Engelsk resenär klagade på dålig behandling i Enköping.

Direktören för Engelsk-amerikanska sällskapet mr P Hutchinsson ingav en inlägga till myndigheterna i dec 1854 angående den behandling han rönt under en resa norrifrån till Stockholm. I Tibble gästgivargård hade han blivit försenad och nästan överfallen av en rasande folkmassa, som på gästgivarens uppmaning, tagit hästägarnas parti. Han fick selarna sönderslitna och nödgades vänta i 24 timmar.

Efterräkningarna blev svåra för gästgivaren och skjutsbönderna.

1867-01-02 Angående posthemmanet i Tibble

K B:s skrivelse angående rotering av f posthemmanet Tibble nr 2, jämte andra handlingar (28 sidor)

1947-03-21. Artikel skriven av Alfred Hedström den 21/3 1947. Han var då 85 år och bodde på ålderdomshemmet i Bålsta.

I min barndom ägdes Tibble av greve Sparre på Brogård och arrenderades av Gustav Bartelsson. Brännvinet kostade 2 kronor kannan och såldes supvis från ett magasin på gården. Vid Tibble vistades en flåbuse (avdragare), som flådde hästar och hundar. Ingen ville ta i honom och man tvättade dörrarna, när han gått. Beväringsmönstringar skedde i Tibble. Grevinnan Sparre stängde krogen 1890.

Ting hölls vid Tibble två gånger om året. Tingshuset finns kvar. Häradshövding Janke bodde på Öråker. Lasse-Maja var stämd till ting där och övernattade i Klövs bondgård i Bro.

1843 reste Karl XIV Johan förbi Tibble för att inviga nya landsvägen. Kungen hade egen kokvagn för sig och sin stab. Vägen gick uppför Dalkarlsbacken med många berg och flera grindar. Det var svårt för postdiligensen att ta sig fram. Under vintern drogs den av två par hästar, som byttes vid varje gästgivargård. Mina föräldrar hyrde i Nersylta av kronolänsman Julin i början av 1860-talet. Undertecknat Bålsta ålderdomshem den 21/3 1947 Alfr Hedström.

Svenngårdska samlingen - Pärm Tuna - p6

Sammanfattning av G. Sandén 1996

Ägare till Tuna.

(Uppgifterna troligen sammanställda av Svenska Arkivbyrån; Elgenstierna anges som källa)

Hemmanet bestod av 8 mantal och tillhörde under medeltiden Vadstena kloster, togs av Gustaf Wasa och lades under arv och eget. (Almquist: Frälsegods)

Pontus De la Gardie, friherre till Ekholmen, 1520 - 1585, generalfältherre och riksråd. Sex av hemmanen i Tuna ingick i donationer till honom den 19/7 1571 och den 23/8 1580, varvid de fick frälse natur. Han var gift med Sofia Gyllenhielm, 1559?-1583.

Deras son:

Jacob De la Gardie, greve till Läckö, 1583 - 1652, generalfältherre och riksråd. Han ärvde faderns hemman i Tuna och köpte till två i samma by den 10/9 1639 av kronan. Enligt domboken den 18/2 1647 hade han sålt 7 av dessa hemman till greve Lennart Torstensson, som lade dem under det av honom grundade säteriet Lennartsnäs. Han gifte sig 1618 med grevinnan Ebba Brahe 1596 - 1674.

Lennart Torstensson, greve till Ortala 1603 - 1651. Begärde och erhöll Bro Häradstings attest, att han vore sinnad att bygga en sätesgård av Tuna, Hamra och Kålsåker. Han var gift 1633 med friherrinnan Beata De la Gardie, 1612 - 1680.

Deras son:

Anders Torstensson, greve till Ortala, 1641 - 1686, generalguvernör. Ärvde Lennartsnäs och de sju hemman i Tuna som ingick. De reducerades från honom. Gift 1665 med grevinnan Christina Stenbock 1649 - 1719.

Henrik Henriksson Horn af Kankas, friherre Horn af Marienburg, 1618 - 1693, fältmarskalk, riksråd. Genom reduktionsdeputerades beslut den 30/4 1697 gavs 7 av hemmanen i Tuna, förmedlade till 3/4 mantal vardera, i vederlag till hans arvingar för deras till militiens komplettering indragna frälsegods. Gift första gången med friherrinnan Margareta Leijonhuvud 1625 - 1645, andra gången 1650 med Kerstin Bååt död 1657, tredje gången 1661 med Emerentia Ribbing 1644 - 1670, fjärde gången 1674 med grevinnan Beata Magdalena Wittenberg 1649 - 1705.

Dotter i fjärde giftet:

Henrietta Beata Horn af Marienburg, 1677 - 1740, ärvde tre av hemmanen i Tuna. Hon var gift 1704 med landshövdingen friherre Nils Posse av Säby 1660 - 1723, andra giftet 1725 med riksrådet och kanslipresidenten greve Gustaf Cronhielm af Flosta, 1664 - 1773.

Hennes son i andra giftet:

Lars Cronhielm greve till Flosta, 1698 - 1755, lagman, ärvde 3 hemman i Tuna. Gift första gången 1728 med sin styvsyster friherrinnan Eleonora Magdalena Mariana Posse af Säby 1711 - 1743, andra gången med friherrinnan Ulrika Christina Duwall 1713 - 1783. Efter hans död såldes hemmanen i Tuna till:

Henrik Köning, 1717 - 1785, superkargör. Köpte 4 hemman i Tuna den 30/4 1757 av lagmannen Lars Cronhielms sterbhus för 45.000 dlr kopparmynt (lagfart den 23/6 1760). Gift första gången med Elsa Beata Nissen, 1723 - 1744, andra gången med Petronella Amalia Vilhelmina Hedtling 1738 - 1772.

Pontus Fredrik De la Gardie 1726 - 1797, greve generallöjtnant, en av rikets herrar. Han ägde Stäket jämte 3 mantal i Tuna, som han den 21/11 1766 lät inteckna för lån. Gift första gången 1748 med grevinnan Catharina Charlotta Taube 1723 - 1763, andra gången 1765 med friherrinnan Hedvig Eva Rålamb 1747 - 1816. Den 22/5 1797 erhöll hon lagfart på sina söners ärvda andelar i bl a Tuna, vilka hemman hon sålde till:

Bengt Magnus Björkman, brukspatron, som köpte 3 mantal i Tuna av friherrinnan Eva Hedvig De la Gardie, född Rålamb, för 10.500 dlr riksgäld (första uppbud den 1/10 1798). Gift med Ulrika Magdalena Levin, som sålde Tuna till:

Carl Adolf Wahrenberg 1779 - 1846, regementskrivare och krigsråd. Den 15/1 1825 köpte han Tuna nr 1-4, 3 mantal för 13.500 rdlr, jämte andra hemman i Näs socken av änkefru Ulrika Magdalena Björkman. (Första uppbud den 21/1 1825). Gift med Gustafa Christina af Trolle 1790 - 1874. År 1830 sålde han till:

Per Gustaf af Ugglas 1784 - 1853, greve statsråd. Den 10/11 1830 köpte han hemmanen Tuna 1-4 av krigsrådet C A Wahrenberg (första uppbud den 21/1 1831. Gift med Sofia Teresia von Stedingk 1773 - 1836.

För den följande tiden se Frölunda. Gäller samtliga 8 hemman i Tuna by.

Reduktionen

Enligt generaljordeboken reducerades Tuna. På grund av Reduktionsdeputerades resolution den 30/4 1697 gavs 7 av hemmanen, förmedlade till 3/4 mantal vardera, i vederlag till Henrik Horns arvingar för deras till militiens komplettering indragna frälsegods. Tre av dessa hemman innehades av Horns måg Nils Posse, död 1723.

Fyra hemman ägdes av presidenten greve Fabian Wrede, död 1712.

År 1721 ägdes det 8:e hemmanet av Anders Torstenssons änka, Christina Catharina Stenbock.

Storskiftet

1764. Jöns Sahlmans karta och beskrivning vid storskiftet:

A: 3/4 mtl. frälse under Lennartsnäs, brukas av 4 torpare	6 öresland	
B: " " " " Stäket, åbos av bonden Jan Jansson	6 "	
C: " " " " Carl Andersson	6 "	
D: " " " " till Lennartsnäs, Per Jacobsson,	6 "	
E: " " " " under Stäket, brukas av Jan Ersson	6 "	
F: " " " " Lennartsnäs, Carl Bengtsson	6 "	
G: " " " " Stäket, bonden Jonas Mattsson	6 "	
H: " " " " Lennartsnäshemman, bebos av And Jönsson	6 "	summa 48

(handskrivet blad)

Pontus De la Gardie 1520 - 1585 ägde Syndby i V Ryd, Runsa i Ed och Toresta i Låssa socken.

Gravfält, ca 1350 m NV om Lennartsnäs och ca 175 m SSV om Tuna (dit gravfältet ursprungligen hört) på en barrskogsbeväxt berg- och moränholme. Består av ett 40-tal högar och stensättningar, runda och rektangulära. Den största högen ca 15 m i diameter och intill 1 m hög, söndergrävd.

Vadstena klosters jordebok 1500.

(Hist handlingar; del 16 Br 1. sid 235; handskriven excerpt)

angående Tuna. Tuna, Asker och Öråker skänktes 10/12 1384 av riddaren Amund Jonsson (Lejonansikte) vars avlidna hustru Ramborg Israelsdotter (två nedvända ringar) erhållit gårdarna i morgongåva av sin 1:ste man Philip Nilsson och yttrat önskan att de måtte givas till klostret. Dottern Kristina Amundsdotter och hennes man riddaren Amund Sture stadfäste 3/4 1425.

Ovannämnda fru Ramborg Israelsdotter till Wik ligger begravnen i Västeråkers kyrka, vars grundare hon anses vara. På gravhällen, som bär hennes bild, läses Jag Ramborg till Wik.

Hennes farbror var domprosten Anders And, som var ägare till Wik.

Ur Uppländska häradsdomböcker från 1500-talet,

ur Håbo Härads dombok.

1586-10-13

Anno 1586 den 13 okt hölls ting i Håtuna. Beklagade sig Mårten Ersson i Tuna att Ture Jöransson ville avtvinga honom 2 pund avradskorn för Edby i Vassunda socken. Han krävdes för året efter Edby brann och han var därifrån och en annan skar säden. När hemmanet brunnit fick han frihetsbrev, så att han skulle vara fri från utlagor. Efter branden kunde han inte förmå sig att bygga upp hemmanet igen utan skaffade en annan åbo, som hade bättre råd. Då kom Mats Persson och förhandlade med Olof Gudmundsson så att Olof skulle unna honom hemmanet genom att säga att han hade köpt bördsrätten. Detta gjorde Olof trots att det inte var sant. Denna person ville nu tvinga Mårten Ersson att betala för säd han skurit. 12 man svarade att den som skurit åkern skulle betala avraden. Kongl Brev lydde på frihet. Så är vittnat inför Rätten och skall gälla.

Ur Bro härads domböcker

1612-06-11

fälldes Henrik Andersson i Tuna att böta 3 mark för tingsstämming 1 mark till konungen, 4 öre till häradshövdingen, 4 öre till häradet.

1612

Kom för Rätten Olof Nilsson i Tuna och klagade att hustru Karins son Olof kört ned två av hans hästar under isen i vintras. Unge Olof försvarade sig med att han kört där andra kört med lass. Han kunde inte dömas.

1638

Mats Bengtsson i Tuna anklagade sin granne Mats Knutsson att han i vredesmod ränt hem till sin gård och hämtat en stör för att överfalla Bengtsson. Rätten beslöt, att Knutsson skulle böta 40 mark.

1645-06-13

besvärade Erik Bengtsson i Tuna sig över, att Erik Jönsson, (grannpojken) hade kört ut hans häst ur hagen. Hästen hade skadat sig och var nu ofärdig. Pojken skulle nu läka hästen och betala selafyllning, sedan skulle de vara förlikta.

1647-01-18

Greve Jacob De la Gardie har sålt sina hemman till greve Lennart Torstensson, vilka uppjudes första gången.

1647-06-28

Sju hemman i Tuna uppjudes andra gången.

1664.

Erik Eriksson i Tibble betalade de 15 dlr han lånat av Olof Eriksson i Tuna.

1621-06-23

Vi Carl Philip med Guds Nåde gör veterligt att vår arv och egne bonde Mats Johansson i Tuna har tillkännagivit att hans hemman en lång tid legat öde och mycket illa förfallet är. För att upprätta det begär han någon frihet. Vi har tillåtet honom ett års frihet från utlagor och utskylder. Därefter skall han betala sin fulla skatt. Härefter skall våra fogdar och andra rätta sig. Undertecknat Stockholm den 23 juni 1621. Carolus Philippus.

1622-01-09

Christina med Guds Nåde, Sveriges och Götes, Wendes, Finnars, Carelares, Lappars i Nordlanden, Kajaner och Ester i Liflands Drottning låter dig Frans Nilsson veta, att vår yngre sons arv och egne bönder i Näs har varit hos oss och beklagat sig över rest på utlagor, som de inte kunna betala. De är, Jöran i Tibble, Knut i Tuna, Bengt i Ekhammar och Carl i Vallby i Bro socken. Då vi inte vet om de är så fattiga, som de säger skall detta rannsakas. Är det sant, skall de slippa sin betalning. Du skall taga reda på detta och rätta dig efter.

Undertecknat Nyköping den 9/1 1622. Christina R S.

1622.

Eftergift för betalning

Efter Hennes Maj:ts och Hans Furstlige Nådes Hertig Carl Philips brev upprättades följande längd, där böndernas eftergift med betalning redovisas.

Carl i Vallby slipper betala 12 dlr och 16 tunnor säd.

Bengt i Ekhammar slipper betala 11 dlr och 16 tunnor säd.

Knut i Tuna slipper betala 12 dlr 12 tunnor säd.

Mats i Frölunda slipper betala 6 tunnor säd.

Erik Persson i Alby slipper betala 12 dlr och 14 tunnor säd.

Anders Larsson i Berga slipper betala 12 dlr och 6 tunnor säd.

Mats Jönsson i Tuna slipper betala 12 dlr och 12 tunnor säd.

Efter häradsnämnden och lagläsarens Jöran Larssons rannsaking och givne dom har Anders Hansson i Fårssa sluppit betala 5 tunnor säd. Brevet daterat den 23/5 1622.

Hela summan som eftergivs är 75 dlr och 90 tunnor säd.

1671.

Länsman Anders Johansson i Frölunda har instämt drängen Anders i Tuna. Infann sig inte, bötar 3 mark.

1672.

Belöts att åborna i Tuna Olof Eriksson och hans hustru måste stänga runt sina intagor, särskilt vreten, där nu Olof Erikson klagar att han får göra det ensam.

1672.

Drängen Johan Eriksson och pigan Annika Eriksdotter på Tuna Herrgård mot Håkan Månsson på Lennartsnäs för en förlorad kvinnfolksmössa. Instämde men kom inte, beslöts att kärke hade rätt till mössan.

Johan Hansson i Skälby har stämt Johan Erikson i Tuna och Per Nilsson i Frölunda om slagsmål. Bötar 3 mark för att de inte infann sig.

1673.

Beslöts att Simon i Tuna ger Johan Bengtsson i Tuna 10 mark, halva värdet, för ett svin, som drunknat i Simons brunn, på grund av dålig gårdsgård.

1674.

Johan Bengtsson i Tuna bötar 3 mark för okvädningsord mot hustru Agnes Bengtsdotter i Tuna.

1679.

Johan Bengtsson i Tuna bötar 3 mark för svarslösa mot Knut Hansson i Tuna för överfall i hus och okvädningsord.

1679.

Mårten Mjöltnare i Tuna anklagad av Johan Andersson för skällsord, bötar 3 mark för att han avvikit från tinget.

1679.

Hustru Margareta Persdotter i Tuna instämde mot åtskilliga för öknamn. Bötar 3 mark för uteblivande från tinget.

1679.

Hustru Margareta Persdotter i Tuna fälldes för öknamn till 3 mark.

1679.

Olof Eriksson i Tuna framlade ett Häradsbeslut av den 22/1 1622, om någon fördel han inte fått, vilket nu inte hör till Tings Rättens utslag.

1679.

Johan Bengtsson och Olof Eriksson i Tuna förliktes om selafyllning, för en häst som Johans häst bitit, så att den en tid blivit ofärdig.

1679.

Mats Mårtenson i Tuna erkändes fri för 5 dlr, som återstår på en halt häst, som han köpt.

1680.

Fjärdingsman Johan Andersson i Skälby intygar att han stämt Jacob Eriksson i Tuna och Olof Persson i Tuna mot arrendator Georg Wollerath, om en båt, som de lånat och låtit förfara. De pliktar 3 mark vardera för att de tredskas i detta mål och inte kommit till Rätten. Olof Persson kom så småningom drucken och nekade att han blivit stämd. Fjärdingsman avlade ed, att han hade stämt honom.

1680-08-07

ur Bro Härads Dombok.

Rannsakades om säterier samt rå och rörs friheter i Lossa och Näs. Ekhammar-----Tuna besittes för ladugård, dock finns inget byggt. Det är inte herrskapets avel utan brukas av bönder för avrad. Ett hemman är lagt till dagsverkstorp och delas av 4 torpare. Så har Nämnden attesterat och bevittnat, vilket betygas.

1680.

Olof Persson i Skälby skall ge tillbaks den häst han bytt med hustru Marina i Tuna och hon ger honom en spann säd i återköp. De är sedan i detta mål åtskilda.

1680.

Jacob Eriksson i Tuna skall betala Mårten Johansson i Nibble halva värdet, 14 mark, av en kärra, som Jacobs pojke hade fört med finska ryttare till Julsta? och inte kunnat skaffa tillbaka.

1680.

Eftersom både tolvman Olof Eriksson i Berga och Per Andersson i Tuna vittnar, att Johan Persson i Tuna har slagit Olof Eriksson i Tuna ett sår i huvudet, en rispa på armen och en på benet, bötar han 9 mark. Dessa parter tvista om en åkermälning (mätning). De skall anmäla detta hos sina herrskap, eftersom de är frälsebönder. Därefter kan Rätten döma. Sattes 12 mark silvermynt, som vite dem emellan.

1680.

Olof Persson i Skälby skall ge mjölnaren Mårten Hansson i Tuna 2 dlr kopparmynt för åkerbruk på Tuna torpet, som han tillträdde efter Mårten.

1681.

Bokhållare Johan Möllenberg tilltalade Olof Persson, som varit grevens torpare under Tuna. Han har uppsagt torpet och tagit ett hemman i Skälby istället. Detta hemman har han övergivit och är skyldig 18 dlr, 3 1/2 tunnor spannmål och ett sto. Bonden svarade, att han inte tagit hemmanet av bokhållaren, utan endast tagit det av fogdeänkan på ett år. Han nekade inte till pengarna och stoet. Beslutet blev att han skulle betala, men att bokhållaren måste bevisa att han avträtt hemmanet.

1682-02-06

Bland nämndemännen:

Domaren Bengt Johanson i Tibble

Peder Michelsson i Tibble

Olof Tommesson i Öråker klagar till Johan Andersson i Tuna för hö, som han köpt och inte var nöjd med. När han försökte ta hö från en annan äng, kom Anderssons hustru och slog honom i nacken. Hon kallade honom hundagubbe och hoen. Dessutom skällde hon honom för tjuv offentligen på kyrkbacken, vilket Olof Andersson i Berga och Erik Mårtensson i Frölunda hört. Johan Andersson kunde inte neka, men säger att han inte är skyldig mer än 6 volmar hö. Tommesson var nöjd med höet, men menade att han skulle plikta för skuffandet och skällsorden.

Rätten finner skäligt att Andersson betalar Tommesson de 6 volmar hö, som återstår och hustrun pliktar 3 mark för okvädningsord och 3 mark för skuffande. Egentligen skulle Andersson plikta 40 mark silver för att han kallat Tommesson tjuv, men för hans stora fattigdoms skull förskonades han till 3 mark. Tommesson befriades alldeles.

1682.

Olof Eriksson i Tuna besvärar sig över, att hans granne, Per Andersson, inte håller hägn och stägn efter Tingsrättens dom den 22/5 1672. Han hade lidit stor skada och åberopade sig på domare Bengt Johanssons syn. Domaren sade att skadan var 1/3 del av två tunnlands utsäde. Parterna förliktes inför sittande rätt. Per Andersson ger 2 1/2 tunnor spannmål till Olof Eriksson för skadan.

1682.

Pål Jönsson i Ålsta klagar på änkan hustru Britas vägnar över att, när hon för några år sedan flyttade till sin måg, Olof Ersson i Tuna, hade hon med sig 3 fjärdingar kött, 2 fjärdingar fläsk, 2 tunnor korn, ett långbord och en järnstör. Detta skulle mågen få om han tog hand om henne till döddagar. Så blev det inte, utan efter ett halvt år var hon tvungen att flytta, trots att hon var sjuk. Hon vill nu att han skall betala. Mågen svarar, att han haft henne hos sig i tre år, vilket tolvman Per Michelsson i Tibble bevittnade. Han har betalt korntunnan och hon har fått ett annat bord. Han tycker att de är kvitt, men vill hon ha bordet och järnstången, skall hon mer än gärna få dem.

Rätten ansåg, att hon fått sina tillhörigheter och hennes fordran kan kvittas mot de tre åren hon bott hos mågen.

1685.

Beviljades greve Anders Torstensson syn på Tuna hemman, som Jöns Olsson i Tibble skall antaga. Synemän var Per Michelsson och Bengt Johansson i Tibble, som vid samma tillfälle skall besiktiga ett av grevens hemman i Kyrkbyn.

1685.

Uppvisade bonden Anders Andersson i Tuna greve Anders Torstenssons frihetsbrev av den 7 febr 1685. Tuna frälsehemman hade under krigstid med många skjutsningar råkat i ödesmål, men fick nu tre års frihet för 1685, 1686 och 1687 att upprättas igen. Nämnden vittnade att hemmanet några år varit öde och åkern till stor del ligger i linda. Resten är magert och dikena igenväxta, alla beteshagar öde, gårdsgården helt förfallen. Även husen är förfallna. Nämnden menar att utan frihetsår kan inte hemmanet bringas i skick, särskilt som det inte finns stor och duglig skog.

1686.

Länsman Erik Johansson förde inför Rätta drängen Peder Ersson, mjölnare vid Tuna, och Elisabet Mårtensdotter, som för kyrkoherde Örn bekant, att drängen hävdade henne två gånger. Dels i en bod och dels i badstugan. Hon hade inte fött barn, eftersom hon var gången över den tid hon kan föda. Drängen nekade, men när allmogen avträtt bekända han inför lyckta dörrar. Han bad Rätten lindra domen eftersom han är en fattig karl. De fälldes dock efter lag och befallningsman Paul Jönsson på Lennartsnäs betalade böterna.

1686.

Johan Johansson klagade till Knut Hansson i Tuna för att Knuts häst fördärvat hans sto. Knut ger Johan 8 dlr kopparmynt och de är åtskilda.

1689.

Johan Johansson i Tuna anklagar sin granne Carl Bengtsson för att han lämnat brunnslocket öppet, när han kört vatten. Johans ko hade ramlat ned och dött och han vill ha betalt för kon. Carl menar att hela byn använder källan och att han stängt efter sig bättre än när han kom. Eftersom flera använder källan uppskjutes domen tills alla grannarna blivit lagligen stämnda.

1690.

Pastor Olof Örn angav ett sabbatsbrott. Johan och Anders Johansson i Tuna, som var Per Michelssons änkas drängar och en soldat i Aggeby Erik Wårre skulle ha slagits och skall infinna sig nästa Ting.

1695-05-27

Upplästes landshövding Gyllenborgs brev av den 19 april 1695 till befallningsman Mårten Litz angående Tuna hemmans skattläggning.

1695-05-27

Företog Rätten skattläggning på två kronohemman i Tuna by, vilkas ränta skall ha varit 57 dlr. De var indragna till kronan efter Reduktionen, men är nu enligt landshövdingens brev avtagna från befallningsman Mårten Litz fögderi. Här följer detaljerad redovisning av utsädet och årliga penningar.

1696-02-26

Olof Ersson i Tuna har mist all sin boskap och lidit av missväxt. Han är alldeles utfattig och kan inte betala sin rest på 35 dlr.

Jacob Staffansson i Tuna njuter frihet.

1696-05-18

I målet bonden i Tuna mot soldaten Anders Berg lovade befallningsman Litz skaffa honom till nästa Ting. Tolvman Jacob Staffansson i Tuna hade levererat honom stämning i tid.

Tuna

(4 maskinskeivna sidor; 7 fotostatkopior)

Beskrivning av Tuna av Erik Kadow 1694.

Efter Kongl Kollegies nådiga order är rannsakat och eftersedd, vilken beskaffenhet hemmanen i Tuna, Kellsvik och Hamra blir inskrivna i Kronans handlingar. Här finns jordeböcker för 1542, 1543, 1545, och 1547, som är de äldsta i häradet och ibland införda under Vadsten klosterhemman. 3 hela och 5 halva samt 1/2 hemman Kellsvik finns för åren 1551, 1552, 1554 och 1556 som klosterhemman.

1557 blir dessa hemman under arv och eget.

1559 finns de i Konung Gustafs jordebok över arv och eget.

1562, 1570 och 1580 finns de i ordinarie jordbok beräknade ibland Skoklosters Landbo, 8 gårdar i Tuna.

1585 Thomas i Kellsvik. Då upptages 8 hemman i Tuna under herr Pontii förläning. Kellsvik och Hamra finns bland adelns hela frälse landbo.

1585 till 1618 finns 6 hemman i Tuna vara bland frälsets landbor. Har tidigare varit arv och eget och nu Pontii barns. Kellsvik och Hamra som näst föregående år.

1622 är Tuna by sal Hertig Johans hemman. Bönderna är Mats Jönsson och Knut. Redogörelse för dessa båda gårdar.

Stockholm den 31 aug 1693. Eric Kadow, inspektör.

(fortsättning på samma handling i pärmen)

1559 års jordebok finns alla hemmanen i Tuna redovisade och även torpet Kөлsvik.

I en annan jordebok från samma år står att Hemmanen i Tuna är tillbaka från Vadstena kloster efter Anund Ifvensson och hans hustru Ramborg Israelsdotter, som dem givit anno 1425. Gällde även Asker, Hamra och Kellsvik.

1562 finns dessa hemman vara beräknade bland Skoklosters Landbo.

1571 redogörelse för ränta och öretal angående en gård i Asker, ett torp i Hamra och ett torp i Kellsvik.

1572 finns de i en förminskningslängd, som klostergoods.

1574-75 i specialräkning som frälse klostertorp både Kellsvik och Hamra.

Från 1576 upptas de som hela frälsehemman.

1685 års jordebok redogörs för Erik Nilssons i Asker ränta.

Undertecknat Stockholm 1694. Eric Kadow.

1694

Geometrisk beskrivning över Tuna by, Asker, Kummelby, Hamra och Kellsvik.

Original och översättning.

(7 maskinskrivna tabeller; 9 fotostatkopior)

Ur domboken

(16 maskinskrivna blad)

1701-10

Kamrer Petter Wennerman angav inför Rätten, att sal kaplan Per Lund utsuttit frihetsåret på ett av grevinnan Beata Wittenbergs frälsehemman i Tuna och ett i Frölunda. Han hade lämnat husen obebyggda. Till dess besiktningen är hållen, kan man inte veta hur stor missbyggnad sterbhuset kommer att få svara för. Till synemän utsågs länsman Johan Brant och tolvman Erik Hindersson i Tibble. Samma dag anförde tolvman Jacob Staffansson i Tuna stämning mot fru Elisabet Funk, angående att frun låtit hugga under 11 års tid på hans dåvarande hemman i Finsta Skog och föra till Bro gård, mot försäkran att avräkna från lån han några gånger fått hos henne. Han beklagar att han varit så enfaldig, att han inte tagit kvitto på skogshygget.

På fru Funks vägnar inställde sig hennes fullmäktig, sekreterare Frondberg, att trots att hennes stämning inte kommit i tid, vill de få denna saken ur världen. Eftersom hon bor utom lagsagan skall det vara kallat 6 veckor i förväg. Tolvmannen skall betala sina lån, utom det han med kvitto kan bevisa redan är betalt. Sekreteraren menar, att han tillåtit fru Funk att hugga i hans skog, dock kan hennes vinst inte vara större än hans skuld.

1704-01.

Tolvman tog till vittnen Nils Matsson i Finsta, Erik Matsson i Hernevi, Clas i Tetorp, gamle soldaten Anders Erson Hall, Ersson i Enbro (Elbro?), vilka berättade var för sig.

1. Nils Matson hade varit torpare 35 år vid Bro gård. För 7 år sedan kom han till Finsta. Under 10-11 års tid hade han tillsammans med de andra torparna, under fogdarna Sven Svenssons, Anders Petterssons och Olof Brinks tid på deras befallning huggit på Finsta skog för sina dagsverken. Det var både timmer, gårdsel och stör. Hur mycket och hur det betalas visste han inte. Efter 1695, när Ekeroth kom till gården, har han inte huggit.

2. Erik Matsson i Hernevi berättade, att han 1690 kom från torpet Gellbro till Härnevi. Under de 8 åren han suttit på torpet, har han tillsammans med de andra torparna huggit på Finsta Skog. Detta efter befallning av fogdarna. Det var både timmer och plankvirke till trädgården samt gårdsel och stör och fört det till Bro Gård. Varför man högg i Finsta Skog och hur mycket visste han inte.

3. Clas Classon i Tetorpet vittnade, att han varit torpare i 40 års tid vid Bro gård. Han har på befallning av sal Svensson och Anders Seffersson huggit på Finsta Skog, både timmer, gårdsel och stör till Bro gård. Vet inte till vad det blivit använt.

4. Soldaten Anders Halling vittnade, att han i 5 års tid gjort dagsverken för en del torpare till Herrgården. På Fru Funks och fogdarnas befallning hade de huggit på Finsta Skog. Timmer, som det byggdes ett stort stall av, helt plank runt trädgården, årsved, gårdsel och stör, som fördes till Herrgården. Hur mycket visste han inte.

5. Anders Ersson i Enbro, hade i 6 års tid gjort dagsverken tillsammans med de andra torparna, genom att hugga på Finsta Skog. Detta skedde, när Sven Svensson och Anders Seffersson var fogdar på Bro gård. Det var både plankvirke, gårdsel, stör och tallved. Han visste inte hur mycket.

Jacob Staffansson ville ha uppskov till nästa Ting, för att föra fram vittnet Olof Olsson, son till rättaren. Han hade en tid varit hos fadern i Rytorp.

Vidare vill han ha Anders Ersson i Spånga, Nils Nilsson i Herrhagen och fogdeänkan Hustru Kerstin Nilsson. Sekreteraren protesterade och menade att detta bara var att dra ut på tiden. Efter noga övervägande, fann Rätten skäligt att förutna tolvmannen uppskov. Han skall ovillkorligen ha instämt sina vittnen till dess.

Samma dag upplästes restlängden och de räntor, som allmogen häftar i skuld för år 1700.

1704-10.

Kärade på grevinnan Christina Stenbocks vägnar, kamrer Engelbert Reben, till tolvman Jacob Staffansson för en äng i Tuna, som tillhör grevinnan. Staffansson hade lagt beslag på den. Man frågade efter kamrerns fullmakt. Han visade då ett kontrakt av den 4 nov 1703, som han ingått med grevinnan, att han skall ha noga överseende med alla ägor som tillhör Lennartsnäs. Han menade, att detta kontrakt var

hans fullmakt. Staffansson vill inte godkänna kontraktet, som fullmakt, och ville inte svara. Rätten gick på Staffanssons linje och ville ha en laga fullmakt innan ärendet kunde avgöras.

Samma dag kände Åmbetets vägnar kronobefallningsman Petter Stening till tolvman Jacob Staffansson i Tuna, för otidiga ord han sagt till både befallningsman och kronobetjänarna. Detta hade skett, när Staffansson tagit hö och äng från torparen i Tuna. Ängen hörde till Lennartsnäs och när kamreraren där Engelbert Reben, förmanade honom, hade han svarat, att han varken honom eller kronobetjäning aktar.

Reben kallades och berättade att han redan skriftligen redogjort för ärendet, men ville även muntligen göra det. Befallningsman begärde att han skulle göra det under ed. Staffansson protesterade mot detta och eftersom befallningsman bara hört detta av Reben kunde han inte få begå ed. Han berättade dock, att han frågat både Staffansson och de andra Tunaborna enskilt, hur det kunde ta ängen från torparen, så hade var och en svarat att detta hade Staffansson gjort. Staffansson hade svarat, att länsman hade rövat änden från dem. Staffansson nekade till att ha varit otidig, utan sagt att Gud bevarar Landshövdingen och Kronobefallningsman. Om de visste hur det låg till, skulle de inte taga något tillbaka.

Kronobefallningsman kallade Erik Hindersson i Tibble, Erik Jönsson i Jursta och Erik Olsson i Härnevi till vittne. De menade att han sagt att det var våld eller röveri, men inget sagt om nuvarande kronobetjäningen, vilket länsman Ödman, som blivit ditskickad också vittnade om. Staffansson nekade inte. Befallningsman ville dock driva målet. Frågades om Staffansson ville bevisa att länsman Brant med våld tagit höet. Han ville det, då länsman efter 30 år tagit deras egendom. Kronobefallningsman vill inte vara part i målet, när detta skett före hans tid, utan hänvisar till landshövdingen. Vilket Rätten fann skäligt.

Samma dag begärde tolvman Jacob Staffansson i Tuna, att eftersom grevinnan Stenbock anklagar honom och Tunaborna för att ha tagit en äng från hennes torpare, vill de ha sin kohage tillbaks. Den har brukats av Lennartsnäs, men ligger i Tuna och tillhör hela byn. Rätten beslutade om syn och åberopade sig på inspektör Lars Hoffstedts beskrivning över Tuna från år 1694.

Samma dag klagade kronobefallningsman Petter Stening över att tolvman Jacob Staffansson och hans hustru Karin Bengtsdotter sats emellan för ett otidigt leverne, De svär och bannar varandra. Kaplan Nils Betullius har angivit dem hos konsistoriet, som nu begärt av Stening att undersöka saken.

Staffansson skyller på hustrun. Karin Bengtsdotter säger dock, att han svär och bannar henne och kör ut henne naken. Därtill är deras piga Annicka Persdotter vållande, då han hålls med henne. Staffansson menar att han sagt upp pigan, men att hon ännu är kvar att vakta huset. Inför Rätten lovade makarna, att leva som man och hustru bör och att pigan skall ur huset. Som bevis på förlikningen räckte de varandra handen. Rätten satte dock ett vite dem emellan till åtta dagars fängelse.

(forts. från Tuna1g.doc)

1705-05

1705 maj. Förliktes inför Rätten unga Per Johansson och gamla Per Johansson i Tuna. Gamla Pers häst hade slagit ihjäl unga Pers sto. Gamla Per betalar halva värdet varefter de handräcktes.

Samma dag kärade Per Johansson i Tuna till kamrer Engelbert Reben på Lennartsnäs. Pers son var med häst och släde till Lennartsnäs, för att skjutsa en tyska vid namn Chatarina Elisabet Muller, som tingat skjuts av honom. Kamrern hade slagit gossen och körde honom ifrån häst och släde. När Per Johansson kom till Lennartsnäs, för att höra efter orsaken, blev han slagen med en eldgaffel så blodet rann. Kamrern hotade honom också med yxa och drog honom i håret och sparkade honom. Kamrern menade att denna tyska var i hans tjänst och att Per sökt skjutsa bort henne innan hon var fri från tjänsten. Därför gav han pojken en örfil och satte in hästen i stallet. När Per kom till Lennartsnäs medgav kamrern att han slagit honom, men inte i sådan omfattning, som Per påstod. Efter mycket parlamentering inför Rätten säger kamrern att Per varit så arg, att han låtit be för sig från predikstolen. Hans Staffansson i Berga och Per Andersson i Tuna hade sett Pers sår, men inte tyckt att han varit svårt skadad. Rätten dömer kamrern till böter för skador och för att han uppträtt olämpligt i Rätten. Han överklagar till Lagmansrätten.

Samma dag kärade kamrer Engelbert Reben mot Per Johansson den yngre i Tuna, för att han hyst trädgårdsmästaren Erik Gabrielsson, som olovligen flyttat från Reben. Han anklagar honom för att haft hemliga samtal med de anställda, att om de olovligen tänker lämna sin tjänst, skall han hjälpa dem, som han gjort med tyska Chatarina Elisabet Muller. Dessutom anklagar han Per att fört bort hö från Lennartsnäs och överfallit honom i hans kammare med oljud, som han inte vill upprepa.

Per menar att Reben avskedat trädgårdsmästaren och att han då bett att få hyra en kammare. Trädgårdsmästarens hustru Marreta Månsdotter sade att han blivit avskedad. Även tyskan hade sagt att hon var avskedad och då hade Per hjälpt henne med häst. Angående höet hade han tagit det ur trädgårdsmästarens bod i tro, att det var hans. Per nekade att han varit otidig mot honom, men kamrern menade att om han inte varit det, skulle olyckan inte skett.

Rätten befriar Per Johansson på samtliga åtalspunkter. Om trädgårdsmästaren inte varit ägare till höet blir det en sak mellan Reben och honom.

Samma dag kärade kamrer Engelbert Reben mot trädgårdsmästare Erik Gabrielsson, att han olovligen givit sig från sin tjänst på Lennartsnäs. Nu infann sig trädgårdsmästarens hustru Marreta Månsdotter på sin mans vägnar och förnekade att reversen var underskriven av hennes man. Dock var handstilen nästan densamma. Kamreren anklagade honom för att inte ha fullgjort kontraktet. (Inget slut).

1705-10

1705 okt. Kärade kaplan Nils Butellius till tolvman Jacob Staffansson i Tuna angående smäleik, som han skulle tillfogat honom vid sockenstämman den 4 juni. Staffansson var instämnd med sin hustru och piga för träta och oenighet. Pigan var anklagad för att vara uppstutsig mot matmodern. När Staffansson skulle förklara sig överföll han prästerskapet med ovetliga ord och tog pigan med sig och gick. Rätten undrade varför detta målet skulle inför Tinget och Buttelius svarade att det var i anledning av Prästerskapets Privilegier. De förliktes inför Rätten.

1735-08-13

1735 13/8. Upplästes kyrkoherden i Ryd, Henrik Sahlgrens, skrivelse, att Adolph Tollets hustru Sara Isacsdotter i Tuna för två år sedan rest till Åland. Hon lär vistas där ännu hos sin svåger Erik Hindersson i Frömmånby, Saltviks socken. Beslöts att brev härom avgår till konsistoriet i Borgå.

1764-09-22

Storskifte i Tuna by

(7 maskinskrivna blad; 9 fotostatkopior)

1764 22/9. Denna dag infann sig undertecknad i Tuna by efter remiss av den 30 maj 1763, att förrätta behörig storskiftesdelning. Ägorna hade på en geometrisk karta beskrivits. Härvid inställde sig frälsekamreren Jonas Sundeman för de 4 frälsehemman, om 3/4 mantal och 6 öresland, som tillhör greve Pontus De la Gardie och lyder under Stäket. Fullmäktige för Lennartsnäs 4 frälsehemman om 3/4 mantal och 6 öresland vardera var Jacob Bagge och befallningsman på Lennartsnäs, Nils Hogström. De ägs av agenten Hindrik König. För angränsande byar kammarherre Gustaf Wachschrager samt på Landshövding Carlschölds vägnar herr Wetterqvist.

Sedan samtliga var församlade upplästes Konungens befallningshavares remiss till förrättningen. Wachschrager androg att den anbefallda utbrytningen av Berga ängsfjäll var inhiberad. Ingen tvist om råskillnad förelåg och att han för Berga och Frölunda inte hade något att påminna. Fullmäktige för jordägarna i Tuna var nöjda även om några små skillnader med Lars Hoffsteds karta över Tuna by av 1694 förelåg. En liten tvist förelåg om ett parti vid byns hustomter och källan, men Wetterqvist för Asker ville ha den utmärkt på kartan.

Gårdsgården mellan Tuna och Lennartsnäs blev godkända, även om den inte helt sammanföll med den gamla kartan. Någon diskussion uppstod om sjöängen men man enades om, att sjöängen skulle förbli, som den är men att en gata skulle läggas över Lennartsnäs äng utmed Öråkers gårdesgård. Kamrer Sundman avstod på anspråk på Söderholmen och de två skogsparkerna och medgav att de rätteligen hörde till Lennartsnäs.

Uppgavs hemmanens öretal och läge i hustomterna enligt följande:

- A 3/4 mantal frälse, under Lennartsnäs, brukas av 4 torpare
- B 3/4 mantal frälse, under Stäket, åbos av bonden Jan Jansson
- C lika med föregående, brukas av bonden Karl Andersson
- D 3/4 mantal frälse till Lennartsnäs, bebos av bonden Per Jakobsson
- E av lika storlek och beskaffenhet som föregående men lyder under Stäket,
bebos av bonden Jan Ersson
- F 3/4 mantal frälse, hör till Lennartsnäs, bebos av bonden Carl Bengtsson
- G 3/4 mantal frälse under Stäket, brukas av bonden Jonas Mattson
- H 3/4 mantal frälse, Lennartsnäs, bebos av bonden Anders Jöransson

Deras åkrar har inte haft läge efter detta, men vid storskiftet kommer de åkrar, som hör till samma ägare att läggas bredvid varandra. Följer en detaljerad beskrivning hur gårderna och åkrarna delades. Man kom överens om att hjälpas åt att flytta vägen, som löper genom stora gårdet och Stäkets lott. Den gamla vägen skall göras till åker. Även ängar, holmar och skogen fördelades. Uppstod diskussion mellan Wetterqvist och befallningsman Högström på Lennartsnäs om den nya sjövägen.

Lennartsnäs den 27 sept 1764 å Ämbetets vägnar, Jöns Sahlman.

Vid delningen av Tuan by blev följande överenskommelse träffad och underskriven:

1. Stora gårdet klyves och delningslinjen tar sin början mitt för Per Jacobssons hus. Stäkets hemman tar Norrgärdet utmed Lillmyren och Lennartsnäs hemman tar Bergagärdet och Övre gårdet mot Öråker. Detta klyves och Stäket tar lotten närmast byn och Lennartsnäs den andra delen.

2. Hustomterna ändrades inte, utom Lennartsnäs torpet, som blev utökat med ett stycke för ändan av tolvmannens tomt.

3. Ängarna skall delas efter deras godhet utan avseende på någon liten skillnad i storlek. Stäket får Kummelviken, Utängen och Stormyren och Lennartsnäs får Lillmyren, Sjöängen och beteshagen utmed Asker och Öråker.

4. Hagarna ändras inte heller, utom att beteshagen utmed Lennartsnäs, som tillhört Stäketbonden Jonas Mattson bytes till Lennartsnäs. Stäket avstår hagen väster om Kummelviksängen, dock förbehöllts, att man får nyttja vattenvägen över samma hage.

Utskogen delas så att Stäket får sydvästra delen den s k Tuna Klint och Lennartsnäs får nordöstra delen.

5. Av holmarna får Lennartsnäs de två, som ligga närmast Tunalandet och Stäket de andra fyra. Ekholmen dela de sins emellan.

Undertecknat, Lennartsnäs den 22 sept 1764.

På greve De la Gardies vägnar, Jonas Sundeman

På agentens Hindrik Könings vägnar efter fullmakt, Jacob Bagge.

1828 eller 1829. **Klockaren Anders Appलगren** i Näs, låtit behörigen fortsätta stämningen på bonden Hans Palm i Tuna. Det gällde ersättning för lagsökningskostnader och räkning för auktionsrop bonden gjort vid Öråker den 29 okt 1828. Han hade ropat in 2 yxor, 1 låda, 2 spinnrockar, 1 bleckplåt, 2 karmstolar, 1 snusdosa, 1 kudde, 1 brädsåp, 1 parti mössor, 1 svart klänning och diverse saker för 4 Rd 26 sk.

Palm infanns sig inte och böta 2 dlr. Målet företogs till avgörande och beslöts (inget slut).

*****

Uppsylta.

Ur domboken

1666 10/5. Bland nämndemännen:

Per Michelsson i Tibble

Per Andersson i Tibble

Hans Michelsson i Asker

1666.

Hustru Margareta Pederdotter i Uppsylta fordrade betalning för fädernejord i Berga. Hennes syskonbarn Olof Eriksson lovade henne 13 dlr till de 8, hans fader redan givit Margaretas far. De voro därmed förlikte.

1674.

Mikael Mikaelsson i Uppsylta betalar hustru Maria Erikdotter i Ekhammar 10 dlr för ett sto han köpt av henne.

1675.

Befallningsman Måns Goddag visade Fru Maria Ribblings frihetsbrev av den 6 sept 1674, där frun ger frihet för 1675, 1676 på sitt halva frälsehemman Uppsylta. Hemmanet har av elaka åbor blivit helt öde. Häradsrätten intygade att så var fallet.

1678.

Eftersom Jöns Eriksson och Per Eriksson i Sylta utan Erik Michaelssons i Uppsylta närvaro lagt tegar på ängen, har han förlorat mellan 1/2 och 1 aln slotter. Michaelson är sal Erik Körnings arvingars bonde. Jöns och Per skall betala ett lass hö och var sina 3 mark, men om något i mälningen (mätningen) är fel skall det laga åtgärdas.

1680

Bokhållaren Jöns Månsson anklagade arrendatorn Georg Wallroth, att hans drängar huggit 6 lass torrved i Uppsylta hage. Arrendatorns son, Johan Wallroth tillstod gärningen, men menade att den var skedd utan faderns vilja och befallning. Han skall betala varje lass med 8 öre.

1680. Landsgevaldigern Petter Bruun klagar över att när han före jul förde en fånge nedåt landet, satte han sin häst hos bonden Erik Michelsson i Uppsylta. Denne lät ett löst kvinnfolk borttaga hästen och han begär nu 48 dlr och en tunna vete i ersättning. Michelsson nekade och förklarade att det var hans förestånderska hustru Kirstin, som tagit både hästen och det mesta av hans egendom och försvunnit. Hon var född i Arbogatrakten och var endast en kort tid i trakten, först hos Erik Bengtsson i Sylta sedan hos Michelsson. Länsman Erik Johansson berättade, att Bruun kommit med fången från Spånga och velat byta häst i Tibble. Men då Kongl Maj:ts Garde var på genommarsch kunde inte länsman hjälpa honom utan han fortsatte till Finsta i Bro. Där sände han båda hästarna till länsman, men pojken förde hästarna till Erik Michelssons gård, där de stod ett helt dygn, då Michelsson var upptagning med skjutsning av gardesfolket. Fjärdingsman Johan Andersson i Skälby hade berättat för Michelsson om hästarna.

Sedan klagade bokhållare Jöns Röding på sitt herrskaps vägnar, att Bruun avpantat bonden 1 ko, 1 kviga och 1 ungnöt, som herrskapet håller för våld och hemgång. Vidare avhänt hans pojke hästen vid Spånga och ridit till Bro med den, vilket herrskapet håller som rån. Baron Sven Ribbing har hos vice landshövding Carl Bååth angivit Bruun, och landshövdingen har befallt att bonden skall få sina djur tillbaka och för övrigt remitterat saken till lag och rätt. Rätten beslutade att bonden Erik Michelsson skall betala halva hästens värde, då den stals av hans husfolk. Han bötar 40 mark för att han tagit till sig ett löst kvinnfolk. Bruun bötar 40 mark för pantningen på Michelssons kreatur.

1682.

Erik Andersson i Råby tilltalar Per Andersson i Källtorpet och Anders Mattson i Uppsylta angående några penningar de stal från honom i vintras, när möte hölls med soldaterna i Råby. Pastor i Ryd herr Olai Örn och landsrevisorn Hans Hoffveni hade skrivit en attest av den 15 sept 1682 med innehåll att de hört Gertrud Nilsson, som bor hos Per Andersson i Källtorpet. Hon hade sagt att, när Per Andersson kommit hem från Råby, hade hans hustru gråtit och sagt till honom att lämna igen. Gertrud ville inte tillstå att det som stod i attesten var sant. Bengt Andersson i Önstad berättade under ed, att han sett spår som ledde till Gällsbro, där Per varit. Per Matsson i Lund i Lossa hade också sett spåren.

Rätten beslöt att inte gilla vittnesmålet från Gertrud, som varit fostermor till Per hustru. Man uppsköt målet till nästa ting, då tre edsvurna män skulle inkallas.

Vid nästa ting friades Anders Matsson och Per Anderson i Uppsylta för den tillvitelse att de skulle vara tjuvar.

Svenngårdska samlingen - pärm Almare-Stäket - p5

av Gudrun Sandén 1995.

"AVHANDLING OM ALMARE STÄKE".

(Nedanstående är en sammanfattning av Bergs Akademiska avhandling från 1750. Den finns på annat håll i Svenngårdska samlingen i sin helhet på såväl latin som i handskriften översättning. En värdefull notapparat finns. BS 1996)

Palmskiöld berättar att Almare Stäket tidigare kallats Alment Stäk, vilket också Matthias Martina bekräftar. Almer, Almar, Almarna kan betyda detsamma som Almen och Alman och då Stäk betyder förbiflytande flod eller trångt sund kan man påstå att Almare Stäket kommer av den stora segelleden som flyter förbi. Almar kan man härleda från Mar, Mer som betydde hav och sjölägenhet och Al, Ali eller Ala, som enligt Palmskiöld betydde vatten. Om detta är riktigt betyder Almar ett ställe omflytet av vatten och slottet fått namn efter sin belägenhet. Om man härleder namnet från All skulle det tyda på ställets makt. En del tror att Stäk har med engelskans Stocke och skulle betyda att Stället var inom fäderneslandets gränser.

Stäket är en kringfluten ö i Mälaren belägen i Uppland, Bro Härad och Näs socken. 3 mil från Stockholm och 5 mil från Uppsala. Den är 1/4 mil bred och 1/2 mil lång. Två sund skiljer den från fastlandet. Det östra är bredast och där går segelleden mellan Stockholm och Uppsala.

(Palmskiöld säger att namnet Bro kommer av den stora jordhögen vid kyrkan, där Assur är begravnen.) En landsväg mellan Stockholm och Västmanland går över ön och därifrån ser man resterna av gamla slottet. Ön har allt som innevånarna behöver, bördiga åkrar, jakt och fiske. Ett stort antal sångfåglar häckar där. Två runstenar vittnar om att trakten varit bebyggd tidigt. En står vid stora landsvägen mitt på ön och är beskriven av domprost Olof Celsius 1728. Den andra är inskuren i hälleberget vid Lilla Stäket och berättar om Jerusalemsfarare.

Backarna på norra sidan av ön är beväxta med skog. Egendomen, som tidigare hört till Uppsala Ärke Säte har ansetts som den mest fruktbarande och rikaste. Genom sitt läge var den lätt att skydda och därför lämplig att bygga slott och befästning på. Det är svårt att avgöra, när slottet byggdes, men då man anser att Oden byggde Fornsigstuna, som förstördes av konung Olof Crassus och en ny stad uppstod istället, skulle Stäkets slott tjänat som dess skydd. Detta påstår biskop Wallin i sin avhandling om Sigtuna. Biskop Rhyzelius omtalar att två familjer stred om makten i Olof Skottkonungs tid sedan XII:te seklet, och då fanns befästningar. Även Hadorph säger med anledning av Sigtunas byggnad att läget var säkert då Stäkets slott låg skyddande i vägen för angripare. Ester, karelare, kurlänningar och även moskoviter förenade sig för att förstöra Sigtuna och Stäkets slott. Orsaken var enligt Örnghjelm att påven ville omvända de otrogna till kristna.

Eric Olofsson berättar att barbarer, som kom från östra sidan av Östersjön förstörde det väl befästa slottet Almare Stäket och mördade ärkebiskop Johan. Sedan brände de Sigtuna och flera däromkring liggande ställen. Knut och Birger Jarl tvingade dem tillbaka. Här ser man att en fästning vid Stäket funnits samtidigt som Sigtuna stod i sitt flor. Sigtuna förstördes 1187 eller 1188. Ärkebiskopens arvingar hade stället tills rådsherren Carl Christersson och hans fru Helena tog över. De testamenterade det till munkarna i Sigtuna 1328.

Senare blev det lagt till kungsgårdarna under namn av Uppsala Öde. Nu uppbyggdes åter slottet. Man vet dock inte vilket år, men 1398 var det bebott. 1424 blev det åter bränt av Johan Kröplin på Engelbert Engelbertiis uppdrag. Nu fick den gamla ägaren egendomen tillbaka. Ärkebiskop Nicodemus Ragvaldi fick begär till det och fick det lagt under Uppsala ärkesäte. På Arboga möte 1440 begärde han av Carl Knutsson rättighet till stället för att återuppbbygga det. 1448 fick han tillståndet och gjorde nu Almare Stäket till huvudsätet för kyrkans gods. Han helgade det åt S:t Eric, då han menade att ingen skulle våga anfälla ett slott, som var kallat efter landets skyddshelgon. Här redovisas de byten och köp av egendomar, som kom att höra under slottet.

Nu inträffade den tid då kyrkans makt skulle vara lika stor som konungarnas. Biskop Ragvaldi avled 1448 och Johan Benedict till Salstad fortsatte byggandet. Han uppförde vallar och gravar för 1/8 del av skatten som samlats in för syndernas förlåtelse. Genom detta kunde ärkebiskopen skryta med att slottet var uppbyggt av kyrkans pengar och konungen inte hade någon makt över det. Ärkebiskop Johan hatade konung Carl Knutsson och företog ett krig, där Carl blev förlorare och måste lämna

landet. Danska Christian I övertog makten och tog ärkebiskopen till fånga och förde honom till Danmark. När Christian blev fördriven återkallades Carl och Stäkets Slott lämnades till ärkebiskopens söner, som skulle ge det till sin far om han levde. Annars skulle det gå till Uppsala Ärke Säte. Christian försökte med våld återta Stäket. Då detta inte lyckades försökte han med list, genom att släppa ärkebiskopen och ge honom Stäket tillbaka. Han trodde sig kunna väcka oenighet bland svenskarna med detta. Ärkebiskopen lyckades nu ta igen vad han lidit i sin fångenskap. Hela Stäket och Uppsala stad med alla skatter skulle läggas för evigt till Ärke Sätet. 1467 dog Ärkebiskopen.

Han efterträddes av Torde, som var prost i Linköping. Han fick dock aldrig påvens utnämning utan 1469 hade Jacob Ulfsson sett till att bli utnämnd till Ärkebiskop i Uppsala. Vänskap rådde mellan Ulfsson och Sten Sture den äldre. De kämpade tillsammans för att stänga in danskarna vid Stäket och hindra dem ta sig till Stockholm, vilket var Christian I:s mening. Deras vänskap urartade och ärkebiskopen planerade att ta makten från Sten Sture och uppsätta danske kung Johan på tronen.

Jacob Ulfsson var nu gammal och överlämnade på Sten Stures den yngres befallning och med påvens tillstånd Ärkebiskopsätet till Gustaf Trolle. Trolle fattade strax stort hat till Sten Sture. Han kom inte till riksdagen i Tälge 1515 utan arbetade för att makten skulle hamna hos Christian II av Danmark. Han försåg Stäket med krigsfolk och proviant för att skydda danskarna. När Sten Sture blev underrättad om detta tog han Trolles far tillfånga och lät belägra Stäket. På Riksdagen i Arboga 1517 beslöts att Trolle skulle avsättas från ärkebiskopsvärdigheten och Stäket förstöras. Till hjälp fick nu Trolle en dansk flotta som blev tillbakadriven av Sten. Han kom då med ett förslag att ge Stäket till Sten mot att han fick förestå sin tjänst.

Vid riksdag i Stockholm 1517 i november beslöts på nytt att borgen skulle rivas. Sten var inte sen att anställa rivningen. Menigheten glädde sig mycket åt rivningen, men vill även mörda ärkebiskopen. Det berättas att han för att undvika folket flydde till en liten holme, som fortfarande kallas Biskopsholmen. Han blev instängd på Uppsala slott. Christian intog Stockholm Slott, som lämnades till honom av Sten Stures änka. Detta ledde till Stockholms blodbad. Trolle nyttjades av Christian till både anklagare och domare vid detta tillfälle. Han vill naturligtvis ha tillbaka sin värdighet och sitt slott, men svenskarna kunde varken med hot eller böner förmå sig att bygga upp detta skrämstället för vilket de aldrig varit säkra. Carl XI bestämde att det som fanns kvar av slottet skall jämnas med marken utom en källare. Man vet inte vilket skäl han hade till detta.

Till Bergs avhandling tre brev rörande Stäket samt berättelse om Almare Stäk utur Sviogothia Muntia pag 6.

Sammandrag av "Översättning av pergamentsbrev 1345 17/4, Lödöse."

Magnus, född 1316, död 1374, bekräftar här att den testamenterade egendomen som Karl Orestesson och hans hustru tilldelat priorn och bröderna i Sigtuna konventet av predikarebröderna skall gälla. Egendomen omfattar skog, fiskevatten och övrigt på Almarestäket.

Sammandrag av uppsats troligen skriven av Herman Svenngård.

Ur länsregistret 1540-41 års räktningsbok finner man att Gustaf I till fogde i Bro Härad tillsatt "Benkt Murarmästare". Han skall dessutom ha uppsyn över en kongsby, Sylta i Näs socken och fiskevattnet på Stäket. Fisken skall levereras till Svartsjö.

Snorre Sturlasson berättar att det fanns en kastal på Stäket, när Olof den Helige var på strövtåg i våra trakter omk år 1000. En annan berättelse omtalar att Sölve från Norge kom till Sverige och innebrände sveakonungen Östen i Lohärad och sedan vann en seger i Sigtuna och blev kung. Då Östen är en historisk person, som dött omk år 600 bör det ha funnits en kastal vid denna tiden.

Ärkebiskop Johannes blev mördad 1187 eller 1188 då han vistades på en gård i närheten av slottet.

Slottet var förstört men egendomen innehades av rådsherrn Carl Orestesson och hans hustru Helena 1328. De testamenterade egendomen till Predikarebrödernas kloster i Sigtuna, vilket kung Magnus stadfäste 1325. Senare återfinns egendomen under Uppsala Öd, vilket är grunden till svenska statens domäner. Ett brev undertecknades 1 okt 1388 av ärkebiskop Henrik, så då bör slottet varit uppbyggt igen. Ärkebiskop Henrik är känd som en rik och penningglömsker man, som verkade för lapparnas kristnande.

På 1390-talet skrev sig Amund Jonsson (lejonansikte) till Almare Stäket. Han dog 1397.

Egendomen gick i arv och vid ett häradsting som hölls på Stäket 1424, vittnades att herr Sture genom hustruns arv ägde Stäket.

1398 undertecknades ett brev till drottning Margareta och kung Erik av Pommern på Stäket. Slottet kom i drottning Margaretas händer troligen 1408, som säte för kronans fogde. 1420 måste slottsbygget vara klart enligt ett gåvobrev till drottning Philippa från kung Erik. Erik av Pommern lät bränna slottet 1424 för att det inte skulle falla i händerna på allmogen.

På riksdagen i Arboga 1440 begär ärkebiskopen Nicodemus Ragvaldi att för egen del och kommande ärkebiskopar få skifta till sig AlmareStäket och där bygga ett slott eller gård. Han fick rådsherrarnas tillstånd att bygga som han ville av mur eller sten. Stadfästelsebrev utfärdades 1448 av kung Karl Knutsson. Redovisas en mängd jordbyten. För att avskräcka fiender att angripa borgen fick den heta S:t Eriks borg efter landets skyddshelgon.

När ärkebiskop Nils dör 1448 efterträds han av Jöns Bengtsson Oxenstierna till Salsta. Nu anlades vallar och murar runt slottet. Fiendskap rådde mellan Jöns Bengtsson och ärkebiskopen, vilken såg till att kungen fick fly ur landet tre gånger. Ärkebiskopen öppnade Stockholms portar för Christian I och han blev strax kung. 1458 stadfäste han att Stäket för alltid skulle vara ärkebiskopsborg. Kungen litade inte på Jöns utan tog honom till fånga och förde honom till Danmark, där han fick stanna ett år. 1465 blev Jöns Bengtsson riksföreståndare. Han vistades i sept på Almarestäket och i ett brev framhåller han att det är kyrkan och inte kronan som byggt Stäket. Efter blodiga fejder med Karl Knutssons anhängare avled han 1461.

Efter honom kom Linköpingsbiskopen Tord Pedersson, 1468 vald till ärkebiskop. Han skulle vänta på påvens bekräftelse av sitt ämbete, innan han övertog Stäket. Den bekräftelsen fick han aldrig. Påven valde istället Jacob Ulfsson (Örnfot) 1470. Kungen och Ulfsson var goda vänner till en början. När Christian I började krig och försökte uppresas bönderna i Uppland vägrade Ulfsson dem återtag genom Stäkssund. Senare avtog vänskapen och när Christian avlidit fick hans son Hans stöd av Ulfson att bli kung. Sten Sture var riksföreståndare under tiden.

Under Ulfsons tid på Stäket fördes stort hus eftersom Ulfson hade höga inkomster.

Ulfson och Sten Sture fortsatte sina stridigheter. Sten Sture erövrade ärkebiskopens gård i Uppsala och försökte belägra Stäket. Han fick dock ge upp, när en dansk krigstyrka närmade sig. Ulfson följde danskarna in i Stockholm och för goda tjänster blev han förlänad Stäks Län och Uppsala Stall. Sten Sture försökte få Ulfson att överge konungen men utan resultat.

Han lyckades få ett förlikningsmöte med Ulfson vid Kungsängens kyrka i juni 1502. Herr Sten lovade Ulfson ersättning för hans förluster och ärkebiskopen lovade uppsäga kungen tro och lydnad. Vid mötet deltog även högre prelater, några borgmästare i Stockholm, frälsemän, kopparbergsmän, silobergsmän, allmoge och en stor skara dalfolk.

Den 14 dec 1503 avled Sten Sture och efterträddes av Svante Sture (Natt och Dag). Nu hade ärkebiskopen möten på Almare Stäket för att få hit danske kungen. Bland den som var på Stäket var biskop Brask (han med lappen).

Den 2 jan 1512 fick Svante Sture slaganfall och efterträddes av sonen Sten Sture. Nu tyckte Ulfson inte han hade någon framgång längre utan begärde på grund av hög ålder avsked. 1477 grundade han Uppsala Akademi.

1516 kom ärkebiskopssätet i Gustaf Trolles händer. Stäkets Län hade dess förinnan indragits till kronan men S:t Eriks borg blev kvar under ärkebiskopsstolen. Trolle trakasserade Sten Sture så ofta han kunde. Han ansåg att hans far hade blivit förbigången av Sten Sture. Under tiden förde Trolle ett lysande hov på Stäket. Han omgav sig med småsvenner och hovmän i färggranna dräkter och livvakt av knektar klädda i harnesk.

Sture kom till Stäket med en stor styrka och iakttog slottet från skärmar eller skansar i närheten. Allmogen var inte förtjusta i Trolle. Belägringen skärptes även från sjösidan. Tornen besköts med byssor och stenkastare. Fyrpilar avlossades för att tända eld på slottet. Men Stäket var väl rustat med både livsmedel och förråd av sten och pulver. Till sist begärde Trolle ett samtal med Sten Sture. Han kom också till Stäket, men fick stå i två timmar i hållande regn och vänta på att bli mottagen. Trolle vågade vara motsträvig nu för han hade hört att en dansk flotta var i annalkande. Den brände Södermaln och elden var så strak att den lär ha syntts till Stäket. Men danskarna blev besegrade vid Vedla på Ladugårdslandet och bud sändes till Stäket att man där skulle ge sig.

För att avhandla hur man skulle bete sig sammankallades en riksdag i Stockholm 1517, då ärkebiskopen med lejd infann sig.

Karta över Almare Stäket. Ingen datering (1600-talet).

Ur 1794 års jordebok.

Stäket nr 1 1 skattehemman Kungsgård, hans Exellens Herr Generallöjtnant och kommendör greve Ponti de la Gardies änkegravinna låter bruka.

Stäket, Strömstorp eller Ön ett nybygge

Stäket, Stäket ett tegelbruk

Stäket, Strömsäng en äng

Stäket, Bro eller Färjkarlsängen

Stäket, Kongl Maj:ts eller Arfvedsängen

Beskrivning av vattenförhållandena runt Stäket.

När Stäket uppstod ur havet var fortfarande sundet Lilla Stäket (Bakstäket) eller vad vi i dag kallar Ryssgraven brett.

Vid vikingatidens mitt, 900-talet e Kr stod vattnet 5 meter högre än nu. Vattnet gick upp mot Sylta och kyrkan byggdes vid stranden. Stäksön var nästan som nu utom Strömsängen och Strömsnäsudd, som låg under vatten.

Ur Claudi Örnghjälms Historiae Sveorum Gohotumq Ecclesiasticor sid 636 på latin.

Ett brev daterat Stockholm 27/7 1469, som finns i Riksarkivets regesta.

Lagmansdomsbrev ang. Almare Stäket Hus 9/3 1440.

Original på pergament i Riksarkivet.

Jag Claes Slaveca underlagman i Uppland att på ärlige man vägnar Bengt Johannisson hållit lagmansting i Arkarla. Gäller arv och jord i Almare Stäket.

Anteckningar ur medeltida källor om Almarestäk.

(här i sammandrag GS)

1303 20/5. Kung Birger förklarar att nunnorna i Skokloster äger strömmen vid Aspvik i Näs socken vid Almarna och där byggt kvarn.

1307 12/5. Hertigarna Erik och Valdemars gåvobrev angående strömmen.

1308 23/5. Birger Tomas av Hageby testamente. Julita kloster får Säby i Näs socken vid Almarestäket.

1310 26/1. Omtalas Almarestäket.

1344 ? I en förteckning över biskopar och ärkebiskopar i Uppsala nämns 1188 Johannes i Uppsala, som blev mördad vid Stäket. I ett tillägg 1448 omnämns Almarestäket som Uppsala Domkyrkas tillhörighet.

1344 29/9. Innehållsförteckning över Uppsala domkyrkas pergamentshandlingar. Upptager ärkebiskop Nils förordnande 1446 20/5.

1345 17/4. Kung Magnus stadfäster Predikarebrödernas kloster i Sigtuna rätt till skog, fiske och allt övrigt enligt testamente av Carl Oresson och hans hustru Helena.

1347 3/2. Nämns fastemännen Gerdaro i Almarna.

1347 5/6. Ärkebiskops Hemmings brev, Almarestäket nämns.

1350-1400. Förteckning över pergaments och pappersbrev daterade på Almarestäket.

1409 31/8. Råfstetingsbrev av Tord Bonde och Ture Benktsson varigenom kronan tilldömdes skatt bl a från Sture Algotsson och Torkel Sporasmid i Almarestäket.

1419 9/7. Notariatsintyg ang ärkebiskop Johannes i Uppsala. Almarestäket nämns.

1420 30/6. Konung Erik XIII utfärdar brev rörande gemålens, drottning Phlipa livgeding, där

Almarestäket med Län ingår.

1440 9/3. Akarla Lagmansbrev ang Almare Stäket.

1441 u. d. Gottstaff Anundsson Sture stadfäster sin avlidna moders överenskommelse med ärkebiskopen Niclis i Uppsala rörande Stäket och färjestaden och överlåter egendomen på honom.

1442 23/4. Kung Christoffer medger att ärkebiskopen Niclis byter till sig Almarestäk och holmen, varpå slottet är byggt.

1443 29/4. Christin, änka efter Peder Birgersson, Birger Pedersson och Jöns Pedersson bortbyter till Almarestäk i Näs socken land i Fastaberg i Skerike.

1443 31/12. Riddaren Gottstaff Sture bortbyter med samtycke av sin hustru Birgitta Stensdotter till ärkebiskop Niclis i Uppsala flera markområden bl a i Almare Stäket.

1444 8/2. I Sollentuna Tingsrätt utfärdas fastebrev på dessa jordbyten.

1444 1/5. Sigrid Arvidshustru i Wedelösta säljer sin rätt i huvudströmmen vid skeppsleden vid Stäket till ärkebiskop Niclis i Uppsala.

1445 8/5. I Sollentuna Tingsrätt utfärdas fastebrev för jord i Stäket till Peder Birgerssons änka och söner bortbytt till ärkebiskopen mot Fastaberg i Skerike.

1447 27/12. Riddaren Knut Stensson bortbyter Horsgårde vid Almarestäket till ärkebiskop Niclis i Uppsala mot Säby i Veckholms socken.

1448 14/7. Kung Karl Knutsson gör veterligt att han med rådet rannsakat flera brev ang ärkebiskop Niclis i Uppsala. Han tar ärkebiskop Ienis och Almarestäket i sitt synnerliga och konungliga hägn.

1451 15/3. Ärkebiskopen i Uppsala kvitterar räkningar på varor och byggmaterial för Almarestäkets slott.

1456 24/8. Ärkebiskopen tar till lego ett ödetorp kallat Kloffstena vid Almarestäket i Brohundare och Näs socken. Klofsan?

1457 21/3. Sveriges riksråd förlänar ärkebiskopen Stäks län m m på livstid.

1458 6/2. Kung Christian tillåter ärkebiskop Jens att förbättra byggnaderna på Almarestäket.

1463 4/8. Ärkebiskop Ienis hälsar Lasse Nilsson, Sven Nilsson, Pawel Olsson och alla trotjänare på Stäket att inte sätta sig till värn mot konungen trots att konungen fått ovilja mot honom.

1464 2/11. Riddaren Göstaff Karlsson ber att få köpa talg av domprost Andree i Uppsala. Talas om Stäket.

1465 1/1. Kung Christian ber Riddaren Gustaf Karlsson att återlämna Stäket till ärkebiskop Jöns i Uppsala. Det hör till den heliga kyrkan.

1465 28/9. Ärkebiskop Jens intygar att de förbättringar han gjort på ärkebiskopsbordets slott i Stäket har betalats med bordets räntor.

1469 24/7. Tord i Uppsala gör veterligt att kung Carl lånat honom 172 mark i koppar och Tord pantsätter Stäket för lånet.

1470 27/10. Ärkebiskop Jacob skriver från Almarestäket om åtgärder han vidtagit att förhindra vidare mord och blodsutgjutelse.

1489 12/11. Didrik, borgare i Uppsala, säljer sin gårdstomt i Uppsala till landsfogden Erik Benedicti på Almarestäket.

1517 29/3. Sten Sture uppmanar allmogen i Stäks län att hjälpa honom mot ärkebiskop Gustaf.

Bilder och beskrivning av Stegeholm.

Lösa lappar.

1188 blev karelska köpmän fångslade i Torshälla för deras anförvarters röveri 1187-1188 i Sigtuna.

1764 Stäketsbonden Jonas Mattson var bonde på Lennartsnäs enl storskifteshandlingar.

Intyg från greve Björnstierna av den 21 mars 1946

angående äganderätten till ladugården på Stäketsborg.

- 1863 utdömdes en äldre ladugårdsbyggnad och uppfördes en ny 1865 vid norra Färjestaden.

- Enligt syn 1867 fanns följande byggnader vid norra Färjestaden eller Almarestäketsborgen: boningshus, ladugårdsbyggnad, avträdeshus, stall och vagnshus, svinhus, öppet lider, gråstenskällare, brygghus, källare.

- 1877 utarrenderades norra Stäket eller Borgen med alla därtill hörande byggnader.

- 1889 års syn upptager: boningshus, öppet redskapsluder, svinhus, stall, fähus och vagnshus, källare, bryggshusbyggnad, flygelbyggnad, som från början varit stall.
  - 1908 utarrenderas Norra Stäket eller Borgen till E Olsson, vilket kontrakt 1922 överflyttades till S Stenborg och Q Andersson.
  - 1933 säljs handelslägenheten Stäketsborg med tillhörande mark och byggnader till Valfrid Jonsson. Fastighetsbeteckningen blev Stäketsborg.
- Undertecknat: Björnstjerna; Överste Greve.

Förteckning över fotostatkopierade och avskrivna handlingar från medeltiden rörande Almarestäket.

- 1187 13/8 blev Sveriges ärkebiskop Johannes mördad av estländare vid Almarestäket, där han sannolikt bodde. Estländarna fortsatte till Sigtuna och brände. Det är kanske vid denna tid namnet Ryssgraven uppkom, då estländarna (ryssar) tog den vägen ut i Görveln, när Stäksund var spärrat?
- 1345 17/4 Lödöse.
- 2 blad med latinsk text.
- 1440 9/3 Akalla.
- Handlar om lagmansting hållet vid Akalla i Sollentuna härad. Där man behandlade jordköp vid Almarna. Originalet finns i Riksarkivet.
- 1441 u d.
- Brev från Gotstaff Anundson kallad Sture. Han stadfäster att ärkebiskop Niclis skall ha Stäket och Färjestaden.
- 1442 20/4.
- Brev från Christin fordom Peder Birgerssons hustru och hennes två söner, som gjort ett jordskifte och överlämnat Almarestäket till Ärkebiskop Niclis i Uppsala.
- 1442 23/4.
- Brev från Christian Sveriges, Danmarks, Norges, Vendis och Göta konung.
  - Ärkebiskop Niclis i Uppsala får lov att skifta till sig Almarestäket på Domkyrkans vägnar. Det gäller ön och holmen som slottet är byggt på, åker och äng, fiskeströmmen, allt vått och torrt.
- 1443 31/12 Stockholm.
- Brev, där Göstaff Sture med sin hustrus Birgitta Stensdotters samtycke gjort jordskifte med ärkebiskop Niclis om Almarestäket. Han byter mot jord i Karlaby i Täby, Vallentuna härad, i Viby i Husabynorsund, Erlinghundra hundare.
- 1444 8/2 Sollentuna häradsting.
- Brev från häradsdomare Harald Birgersson i Sollentuna. Herr Anders i Ed hade fullmakt från ärkebiskop Niclis i Uppsala ang jordbyte med Göstaff Sture. Tolv bofasta danemän har skrivit under.
- 1444 1/5.
- Brev från Sigrid Arwids hustru, som sålt till ärkebiskop Niclis i Uppsala och till honom efterkommande ärkebiskopar, huvudströmmen vid Stäket.
- 1445 8/5 Sollentuna häradsting.
- Brev från häradsdomare Harald Birgersson där han berättar att Peder Laurensen varit fullmäktigt ombud för ärkebiskopen Niclis angående jordskifte med hustru Christin och hennes söner om jord i Almarestäket. En del ligger i övre byn och en del i yttre by vid Almarestäket. Bytet gäller Fastberga i Skerike utanför Västerås. Bad om fasta och tingslysning på jordskiftet efter Sveriges lag. Det fick de, brevet är underskrivet av tolv bofasta män i Spånga, Kymlinge, Kälvesta, Beckomberga, Bagarum, Rotesunda, Kista, Akalla, Skälby, Rinkeby.
- 1448 14/7 Stockholms slott.
- Brev från Carl, Sveriges och Göta konung. Han gör veterligt för nu levande och efterkommande att ärkebiskoparna har rätt till Almarestäket enligt endräktigt beslut i Arboga.
- 1457 21/3 Stockholms Slott.
- Riksens Råd i Sverige gör veterligt med detta öppna brev att vi enhälligt givit ärkebiskop Ienis Stäks Län, Östhammars län och Olanda i hans livstid.
- 1463 (omk 14/8).
- Brev från Jenis ärkebiskop i Uppsala hälsar Lasse Nilsson, Sven Nilsson, Pawel Olsson och alla trogna som ligger på Stäket. Då vår nådige konung fått någon ovilja till oss kan vi inte komma själva.

Ni får inte sätta er till motstånd. Sänder er vår tjänare Jeppe Jute till hjälp. Även vår käre tjänare Magnus Gren skall vara hos er med sina tjänare. Detta till gagn för den heliga kyrkan.

1458 6/2 Uppsala.

- Vi Kristian, Sveriges, Danmarks och Norges konung gör veterligt vår vänskap med ärkebiskop Jöns i Uppsala. Vi hoppas att han kan förbättra slottet vid AlmareStäket, som han nu har i sin vård. Varken vi eller efterkommande konungar har någon rätt till egendomen. Vi stadfäste med detta brev alla brev och bevisningar, som Uppsala Domkyrka och ärkebiskopsbordet har på Stäket.

1465 28/9 Almare Stäket.

- Vi Jöns, ärkebiskop i Uppsala bekänner med detta öppna brev att all byggning och murning på Stäket bekostas av ärkebiskopsbordets ränta.

1465 1/1 Köpenhamn.

- Vi Christian Sveriges, Danmarks och Norges konung hälsar Gustaf Karlsson. Käre Herr Gustaf eftersom Stäket som vi givit eder i slottslov tillhör den heliga kyrkan ber vi er att ge det igen till ärkebiskop Jöns i Uppsala.

1469 27/7 Stockholm.

- Jag Tord postulatus i Uppsala gör veterligt att hans nådige herre konung Karl har lånat honom pengar till att betala påven med. Om Tord dör innan lånet blivit återbetalt eller om konungen dör skall Ivar Axelsson och Erik Eriksson genast få taga Stäket slott fritt och fredat.

1471 Ur Styffes bidrag till Skandinaviens Historia 1875. (band 4 s 6)

- Jacob Ulfsson brev till Sten Sture och Nils Sture den 25 sept 1471.

- Ärkebiskopen meddelar att han fått Riksrådets begäran om, att han skulle lägga sig vinn om att avstyra den blodsutgjutelse och det riksfördärv som håller på att utbryta. Han sänder avskrifter till Riksrådet och Kristians brev till Sten Sture. Ärkebiskopen berättar för Sten Sture att allmogen i Uppland hade hyllat kung Kristian i Uppsala. Han menar att Sture inte kan undsätta Stockholm norrifrån utan stor manspillan. Han varnar att Ivar Green och Trotte Karlsson är i Fjärdhundraland med 300 man och Eggert Krummdike och Långe Johan hade passerat Görveln den 23 och 24 sept med 700 man. Allmogen i Uppland är inte fördelaktigt inställd, då de befarar hämnd från Sture för sina förbindelser med Kristian. Därför tillråder han förlikning.

1497-03-07, Stäket

- När Sture den 6 okt anländer till Stäket med sin här lät han dem fritt passera över sundet.

Den 7 mars 1497 vid ett sammanträde i Stockholms Rådstuga avsatte Jacob Ulfsson och hans anhängare Sture som riksföreståndare, när han fortfarande befann sig i Finland.

1497-07-01, Stäket

- 1/7 lovade Svante Sture m fl riksråd ärkebiskop Ulfsson och hans domkyrka allt möjligt bistånd. De var samlade på Stäket. Niels Boson, Svante Nielsson, Eric Trolle, Jöns Ulfsson, Johan Magnusson, Ture Jönsson, Niels Rynning, Holger Karlsson, Knut Lindormsson, Olof Philipsson, Claes Kyle, Nils Clausson.

Ur Gustaf I Registratur del 12 s 41.

1538 Jörgen Hansson var fogde i Stäcks län.

1541 (del 13 s 322)

Brev för fogden i Stäcks Län Bengt Nilsson. Kungen har på två år haft gästningar och fogden har hållit 4 hästar.

1542 Bengt Nilsson fogde vid Stäket.

1542 Om Almare Stäket och biskoparnas uppförande.

Styffe: Hennings Gadds brev 6/12 1501

till Svante Nilsson ang ärkebiskopen.

Styffe: Bidrag till Skandinaviens historia

Den gamle Sten Sture hade skaffat större kanoner än vanligt. Jacob Ulfsson fruktade att de skulle användas mot Stäket.

Wilhelm Boys levnad - antecedentia

Wilhelm Boy.

- 1525 hans troliga födelseår
- 1553 Gerard Boeynene nyinskriven mästare Gullaune Boyen?
- 1556 började Boy målningen av Gustaf I porträtt
- 1560 kallas han bildmästare i räkenskaperna
- 1562 lyfte 600 D:r och reste till Metropol vid Schelde
- 1565 återvände till Sverige
- 1566 till Nederländerna och köpte smycken
- 1568 7/4 var han åter i Stockholm
- 1569 Johan III utnämner honom till hovkonterfejare
- 1570 återresa till Belgien (Mecheln)
- 1571 ville resa till Sverige men hindrades av skuldsedel
- 1572 kallas i brev borgare och innebyggare i Malin
- 1575 28/4 var han nämnd i Räntekammarboken i Sverige
- 1576 förordnas till arbetsledare på Stockholms slott
- 1577 kallas byggmästare
- 1580 från maj-sept i Strängnäs
- 1581 monument över Gustaf I uppsatt
- 1582 fick frälsegård Stäkets ladugård, där han bodde till sin död
- 1584 byggde vid Kungsör
- 1592 dog Vilhelm Boy och Johan III

Wilhelm Boy, underlag för artikel i medlemsbladet nr 6, 1959.

1582 erhöll Boy Almarestäket som förläning på behaglig tid. Detta innebar att konungen kunde återkalla förläningen när han behagade.

Wilhelm Boy var flamländsk skulptör och byggmästare, som kom till Sverige under Gustaf Vasas senare regeringstid. Han levde större delen av sitt liv i Sverige och var nästan okänd i Belgien.

Hans mest kända verk är Gustaf Vasas gravmonument i Uppsala domkyrka.

1872 gav Christoffer Eichhorn och H Odelberg ut ett verk om honom på franska. Den konstnärliga sidan av hans verksamhet har behandlats av Aug Hahr i "Studier i Johan III:s renässans. Troligtvis kom han till Sverige, då Gustaf I önskade hjälp av utländska konstnärer.

Han kom troligen från Maline (Mecheln) söder om Antwerpen. I brev daterat 22 okt 1572 från Antwerpens magistrat angivs han som borgare och innebyggare i staden och anställdes hos Gustaf I i Sverige. Efter hans död hos Erik XIV. Han kallas stenhuggare och skulptör av bilder, epitafier, monument i sten och metall.

Man är osäker på hans födelseår, men troligen föddes han 1525 och var omkring 33 år, när han kom till Sverige. Han anställdes som porträttmålare mot en lön av 200 daler silvermynt och en del naturaförmåner. De enda porträttmålningar man känner är Gustaf Vasa 1560 som finns på Gripsholms slott och en bild av prins Erik. På Gripsholm finns också en vacker relief i trä, men dessutom utförde han dekorations- och inredningsarbeten på Stockholms slott.

Efter Gustaf Vasas död 1560 önskade Erik XIV uppföra ett monument över sin far i Uppsala domkyrka. Det blev Wilhelm Boy som fick uppdraget.

1562 reste han till Antwerpen för att förbereda arbetet och för att inköpa juveler åt Erik XIV. Kungen hade beställt en krona och spira för 14000 daler silvermynt. Troligen hade Boy ett samarbete med en bildhuggare vid namn Cornelius Floris, som gjort starkt intryck på honom.

I Antwerpen träffade han den ambassad, som konungen skickat för att framföra sitt frieri till prinsessan René av Lothringen. Ambassaden skulle köpa juveler, men hade ont om pengar. Här lyckades dock Boy skaffa ett lån på 1000 daler på sex månader till en ränta av 12 %. Som säkerhet ställdes både ambassadens, Boys och konungens egendomar.

Efter Erik XIV avsättning gick Boy i tjänst hos Johan III, som hovkonterfejare. Anställningen räknades från 1 okt 1568 och lönen var 1600 mark silvermynt, 14 pund säd, 8 skålpund humle, en hovdräkt och fri bostad.

Arbetet med gravmonumentet framskred och nu skulle statyerna av Gustaf Vasa, Katarina av

Sachsen-Lauenburg och Margareta Lejonhuvad sändas till Sverige. Då dök den gamla skuldförbindelsen på 1000 daler upp och förhindrade transporten. Skuldsedeln hade på något vis hamnat i händerna på en belgisk kvinna Elisabeth Comeris, som nu trodde tillfället var kommet att få reversen inlöst. Hon stämde Boy och eftersom han inte var anträffbar beslagtogs statyerna för att säljas. Boy lyckades få uppskov 8 månader för att påkalla hjälp av Johan III. Kungen var i Kalmar på rådsmöte och blev visad Boys brev. Han skrev till Hertigen av Alba och bad honom anmoda magistraten upphäva beslaget. Han skrev också till borgmästaren i Antwerpen och nederländska affärsmän i Stockholm försökte påverka situationen. Domstolen upphävde beslaget.

1572 reste Boy till England för att köpa marmor och alabaster till gravmonumentet. Han stannade sedan några år i sitt hemland, som vid den här tiden var utsatt för plundringar och olyckor, vilka kan ha varit orsak till dröjsmålet att återvända till Sverige. Den 28 /4 1575 var han i alla fall tillbaka. 1577 fick han befattning som byggmästare på Stockholms slott. Hans lön bestod i 200 daler, 2 läster spannmål, en hovdräkt, 10 skålpund humle, 1 tunna salt, 1 tunna smör, 3 oxar, 8 får, 6 svin, 2 tunnor lax, 1 tunna torsk, 1 skeppund torr fisk, 1 tunna strömming och foder till en klippare.

Det var det gamla slottet Tre Kronor, som Boy fick i uppdrag att reparera. Slottet hade varit utsatt för en svår brand och Gustaf Vasa började arbetena och de fortsattes sedan under Johan III:s tid. Först leddes arbetet av Anders Målare, men när han på grund av ålder och sjuklighet inte kunde fullgöra sitt uppdrag längre anställde kungen sin barberare och kammartjänare Filip Kern, som visade sig vara en riktig skälm. När Boy tog över 1576 hade han 11 murare, 6 stenhuggare, 5 finsnickare, 4 svarvare, 5 målare totalt 94 hantverkare och hundratalet bönder till sin hjälp. Över sig hade han en dominerande kung, som inte tålde några invändningar och vars ekonomi inte alls stod i proportion till hans företag. Det finns ingen skriftlig dokumentation över arbetet. Sporadiska räkenskaper från tider när kungen vistades någon annanstans är allt. Även om hans arbete var betungande hade han goda ekonomiska villkor.

Den 5 juni 1583 utfärdade kung Johan en befallning till Jöns Mårtensson, att han skulle bygga ett hus vid Stäket för konungens behov. Han sände en hop båtsmän och annat arbetsfolk, som under ledning av Wilhelm Boy skaffade material.

Den 23 aug 1582 fick Boy i förläning under behaglig tid Stäkets Ladugård. 1587 fick han och hustrun 2 gårdar i Åkerö på livstid.

Hans skicklighet blev tagen i anspråk på många sätt av Johan III. Han gjorde bl a en ritning till en vapensköld, som skulle pryda östra porten. Riddarholmskyrkans torn ritades av Boy och fick en höjd av 29 1/2 fot. Tornet förstördes av blixtnedslag 1835. I Svartsjö slotts byggnad tog Boy stor del.

Drottning Katarina Jagelonica bodde i ett litet trähus, Torvesund, med make och barn under lyckliga dagar. Johan ansåg att det var under hans värdighet att bo i en sådan koja, så han lät Boy uppföra ett slott. Det blev Drottningholm. Johan fann slottet helt i sin smak och började bygga ett efter samma ritningar vid Kungsör. Han lär också ha medverkat vid byggandet av Jacobs kyrka. I Stängnäs Domkyrka finns ett gravmonument över prinsessan Isabella. Över Katarina Jagelonica fick han kungens uppdrag att göra ett monument i Uppsala Domkyrka.

Ett olycksöde tycks vilat över Boyes verk, alla har förstörts av eld.

I jan 1589 klagar kungen över att Boys arbeten inte avancerar som han önskar. Boy är nu gammal och man kan tänka att åldern tog ut sin rätt. Han dog 1592 och begravdes i Riddarholmskyrkan. Då ingen skötte hans grav såldes den 1740 till kanslirådet Nerées och hans släkting Peter von Kochen. Boys hustru Margareta Larsdotter överlevde honom. Hon hade tidigare varit gift med Martin Myntskrivare, som blev dödad av Erik XIV. För att sona broderns brott fick änkan Bona på Munsö. Troligen gifte hon sig med Boy 1575. Han hade varit gift tidigare och hade en dotter Katarina, gift med juveleraren i Stockholm, Lucas von Quickelberg. Med Margareta hade han inga barn.

Wilhelm Boy var utan tvivel en av Vasatidens mest framstående konstnärer och gör sig förtjänt av en framstående plats bland 1500-talets belgiska konstnärer.

Klagoskrift från samtliga ämbetsmän, som bor vid Stäket.

Utan datum troligen 1629.

Hantverksmän, som bor på Fläcken måste ta emot gästning men får inte ersättning för öl och annat. Det krävs bevis inför krögaren att de inte sålt öl. De anser sig mycket fattiga och hatade och förföljda.

Brev från Gustaf Adolf till de borgare, som vill bosätta sig på Fläcken vid Stäket. Stockholm 17 jan 1629.

Vi, Gustaf Adolf gör vederligt att vi åstundar att våra städer och Fläckar blir bebyggda och befolkade. Eftersom en hop borgare allaredan har börjat bygga vid Fläcken på Stäket, och där vunnit burskap, är det vår önskan att de skall behålla sina tomter och platser, som de intagit. De har rätt att ärva, försälja och förpanta som de lyster. Dock inte till andra än till borgare som vunnit eller vill vinna burskap där. Vi önskar att de måtte bygga sig ett kapell på plats som är anvisad. Förbjuder alla att göra dessa undersåtar emot nu eller i framtiden.

Brev från Carl ang Gyllenstiernas gård Stäket. Stockholm 30 juli 1593.

Vi Karl, gör vederligt att ytterligare förläning till Sveriges Rikets Drots Nils Gyllenstierna, friherre till Lundholm och Fogelvik, kommer att ske enligt vår avlidne broders önskan. Han får Stäkets Gård i Näs socken att njuta och behålla. Inget hinder eller förfång får göras.

Ur Domboken 1646. Handskrivet blad.

Krögaren vid Stäket Jacob Ällers har uthuggit och avröjt inom Viby rörgång, till några tunnlands utsäde, byarna och åborna till obotlig skada.

Brev från Gustaf Adolf ang. förläning av Stäkets Ladugård till Jöran Gyllenstierna. Nyköping 8 jan 1612.

Vi Gustaf Adolf gör vederligt att vår faders önskan, att ge Jöran Gyllenstierna och hans bröstarvingar ett kronohemman, nämligen Stäkets Ladugård i Näs socken Bro härad som frälse, härmed är beviljad. Ståthållare, kamrerare, fogdar och alla andra som nu är tillsatte får inte hindra nu eller i framtiden.

Brev från Georg Gyllenstierna till Reduktionskommitten. 1678.

Han ber om ursäkt för att han inte i tid kommit med de dokument som berör hans gods, som är underkastade reduktion.

Brev från Kongl Reduktions Kollegie.

1678-08-12

Stockholm den 12 aug 1678.

Undertecknat Tord Bonde, Nils Eriksson, Henrich Dankward, Carl Gyllencreutz. Fru Anna Skytte har ansökt att de villkor, som gäller efter beslut i Norrköping inte skall beröra hennes gods, som hon ärft efter sin svärfar Jöran Gyllenstierna. Hon får rätt att lösa sina hemman från beslutet. Det gäller ett stort antal hemman bl a Stäket samt kvarnar i Småland.

Brev från Hedvig Eleonora m. fl. Stockholm 3 april 1663.

Brev från Hedvig Eleonora, Per Brahe, Gustaf Banér, Nicolas Brahe, Magnus Gabriel de la Gardie, Gustaf Bonde.

Vi Carl gör vederligt att Fru Anna Skytte har tillkännagivit att hennes salige man Jöran Gyllenstierna avstått en frälsegård. Han fick inget till godo och de gods som tillföll kronan efter Reduktionen blir inte brukade förrän bytet är klart. Det gäller ängar i Stäket och kronatorpet Tegelhagen där *Stäkets Fläcken* nu är byggd. Vi upplåter nu även Färjkarlsängen. Anna Skytte har avstått frälsegods till Skultuna Mässingsbruks fortsättande.

Brev till Presidenten och Kommissarierna i Nya Reduktionskommitten från Jöran Gyllenstiernas Sterbhus. Undertecknat Lars Helgesson.

Stäkets Gård är inte delat mellan arvingarna. 1543, 1544 och 1548 är gården upptagen i jordeböckerna som ett frälsehemman. Det är samma beteckning trots att ärkebiskopen Gustaf Trolle innehaft det. 1588 och 1590 antecknas gården som biskopens landbo, som byggmästare Vilhelm Boy har fått på behagelig tid enligt Kongl Brev den 23 aug 1582. 1594 har Riksdrotsen sal Nils Gyllenstierna haft Stäket i förläning enligt Brev av den 30 juli 1593 under titel av biskopens landbo. Gården var ett simpelt bondehemman, men har en värdefull ladugård och höskörd. Enligt reduktionsbeslutet i Norrköping skulle arvsskiftet mellan syskonen skada gården. Den äldsta delen har ägts av biskop Trolle som var född av en Gyllenstierna och därför borde riksdagsbeslutet inte gälla eftersom det endast handlar om gamla kungsgårdar och inte om biskopssäten och ladugårdar. De ängar i Bro härad och belägna på Stäksön är donerade till sal Jöran Gyllenstierna, men nu indragna till Kronan. Man vill nu byta mot frälsehemmanet Kvarnsbacka med Skene utjord i Norrbo Härad i Västmanland och till Skultuna Mässingsbruks fortsättande. Man anser att räntan är högt satt.

Redovisning av Stäkets Ladugård 1565, åkrar, ängar, hagar och fisket.

Brev till Presidenten och samtliga i Kommissionen

från Georg Gyllenstierna och hans käre syskon angående Stäkets Gårds beskaffenhet.

Trots att Stäkets gård bara varit ett bondehemman och aldrig haft status av Kungsgård eller Ladugård och ägts av familjen Gyllenstierna enligt läns och donationsrätt har nu gården genom landshövdingen inlämnats till att ingå i de gods som skall underkastas reduktion. Den uppförs i brev som Kungs-Ladugård. Jag vill med denna korta redogörelse visa att Stäkets Gård aldrig varit Kungsgård.

1) Namnet har av ålder blivit kallat ladugården inte därför att det varit en ladugård utan att det hetat så i jordeböckerna från 1543 till 1548. Där talas om Hindrich vid ladugården. När samma gård kom i familjen Gyllenstiernas ägo kom den att heta Stäkets Gård på grund av sitt läge vid farleden till Uppsala, där strömmen kallades Stäke.

2) Då gården varit ringa kan den aldrig varit Kungsgård utan ett mindre bondehemman. De tre ängarna på ön är skilda från gården och sedan bytta mot en gård och kvarn under Skultuna Mässingsbruk, en gård under Uppsala slott och en post pengar.

3) Efter ärkebiskop Trolle, som var en Gyllenstierna, kom gården till Kronan och skatt betalades till Svartsjö. Någon boskap från Kungsgården Venngarn är sänd till Stäket som hade något hö, vilket var vanligt vid andra ödegårdar.

4) Enligt gamla jordeböcker är Stäket ett frälsehemman och inget biskopssäte. Därför är det inte underkastat reduktion.

5) Stäkets hemman kan inte skattas för Kungssäte på grund av de gamla murarna som syns på ön eller att Biskop Trolle haft sitt säte där. Det hade han i Uppsala. Han hade dock en liten fästning till försvar vid Stäket beroende på dess utsatta läge. Fästningen revs. Enligt dessa förklaringar kan inte Stäket falla under reduktionen utan är fri att byta och köpa som man vill.

Brev till Presidenten och Kommissarierna i Nya Reduktions Verket från Georg Gyllenstierna och Ingeborg Gyllenstierna.

Syskonen uppvaktar för tredje gången i skrift och har dessutom muntligen fått framföra sina åsikter angående Stäkets reduktion. Kommissionen tycks ha hakat upp sig på namnet Ladugården och att kronan bedrivit avel där. Namnet på gården var Ladugården innan man drev avel där. Både i jordeböcker från Bro Härad och Svartsjö talas om Hindrich i Ladugården och Hindrich vid Stäket. Att man drivit avel där några år betyder inte att det varit Kungsgård. Man kan se att det är ett ringa hemman om man jämför med andra hemman i Uppland där räntan på utsädet är detsamma. Ängarna är två små, den ena dålig. Det har aldrig varit byggt något hus utan endast en bondgård. Gården var

given som förläning till Gyllenstierna 1594 som en bondgård. Senare fick vår sal, farfader ett bondehemman av Gustaf Adolf 1612, så det kan inte varit Kungsgård. För trettio år sedan lät vår fader bygga till säteri och kallade gården Stäket. Påpekas bör också att detta hemman tillhört vår familj efter Gustaf Trolle, vars moder var en Gyllenstierna och våra förfäder sökt få det tillbaka. Eftersom familjen fått det i gåva av två konungar och genom arv behållit det i släkten, kan inte 1680 års riksdagsbeslut att det kom från Kronan gälla. Vår sal moder skulle få behålla ängarna tills fullständigt vederlag lämnades för de lägenheter som var tagna till Skultuna Mässingsbruk. Vi hoppas att kommissionen ser till vår angelägenhet i bästa måtto och att vi får ett godtagbart slut.

Brev till Presidenten och deputerade vid Reduktionskommissionen från Christina Cronström.

Bytet med familjen Gyllenstiernas ängar och Kvarnbacka hemman och kvarn för Skultuna bruk måtte bli bestående. Det skulle vara framförallt Kettel- och manufakturverkens ruin om inte bytet genomfördes. Dammen och strömmen som driver verket är tillkommet med stora kostnader. Det är av stor betydelse för landet, allmogen och arbetarna om detta verk inte längre kan drivas. Jag ber nu Kommissionen, som har bytet om hand att meddela mig resultatet, så att jag och mina arvingar med större säkerhet kan fortsätta verksamheten.

Brev till Presidenten och deputerade vid Reduktionskommittén från Christina Cronström.

Jag har av Fru Anna Skyttes kamrer fått kännedom om att Kommissionen reducerar och återkallar Stäket och dess ängar till Kronan. Dessa ängar har sal Fru Skytte på egen begäran tillbytt sig mot en kvarn i Skultuna ström. Denna ström är nödvändig för verksamheten vid Skultuna Bruk. Jag ser med ängslan att det skulle vara brukets ruin om någon inkräktade på denna kvarn och marken där bruksfolket bor. Där är den förnämsta Kettelhyttan byggd, så att strömmen används mest till den och mindre till malning för brukets behov. Jag beder Kommissionen att konservera bruket vid kvarnen och jorden vilken jag köpt och är ägare av. I annat fall blir stor skada. Den inkomst, som Kungl Maj:t har och gemene man på orten bidragit med i krigstider, kommer aldrig att kunna fortsätta.

Brev till Presidenten och Kommissarierna i Reduktions verket

1681-05-18

från Georg Gyllenstierna, Ingeborg Gyllenstierna och Maria Gyllenstierna.

Stockholm den 18 maj 1681.

Lantmätaren har besiktigat egendomen Stäket och inlevererat en karta till Reduktionskommittén. Där framgår ägorna och även de byten som gjorts. Man hoppas nu på ett rättmätigt utslag.

Brev till Konungen med inventeringen av Stäkets gård

1681-09-01

Undertecknat Maria Gyllenstierna och Ingeborg Gyllenstierna.

Böneskrift till Konungen från den som ingen annan utväg vet. Genom brev från landshövding Claes Flemming har gjorts invändningar och fått Konungens beslut på hur betalningen skulle ske för gårdens avstående. Vi har fått beslutet att Stäkets Gård deklaras som en Konungens Ladugård. Vi upprepar här våra skäl att få behålla Stäkets Gård.

Gården har aldrig varit Konungens ladugård, ty i Eders Kongl Maj:ts jordeböcker finns den upptagen som en bondgård. Under åren 1543, 1544 och 1548 står den noterat som gammalt frälse och utlagorna är gjorda till Svartsjö slott. Detta pågår till 1559. Därefter lät Carl IX någon avel vara där, till dess den nya ladugården vid Stockholm skulle bli färdig. Gården låg bekvämt till då man skulle föra skattehö och halm. 1569 då rätta ladugården var klar överfördes aveln dit. Gården skattade sedan som vanlig bondgård till 1584, då byggmästare Vilhelm Boy fick det på behaglig tid. Han innehade det till 1594, då Riksdrotsen sal Nils Gyllenstierna, vår faders farfader fick det i förläning. Han brukade det till sin död och sedan fick hans son Riksamiralen sal Jöran Gyllenstierna det 1612 av Gustaf Adolf och brukade det i sin livstid som bondehemman. Vår fader lät bebygga till säteri. Det har nu varit i vår familjs ägo i snart 100 år och brukats som bondgård utom de senare åren då det blev

säteri. Gården har ärvts flera gånger och varit enskild egendom s k allodial. 1678 sålde vår moder gården för kontanta medel.

Gårdens rätta namn är Ladugården. Så hette den långt innan aveln drevs där. Det kan ju inte blivit Kungsgård bara för att en konungs avel eller hästar var placerade där på grund av bekvämlighet med hö under en kort tid.

Att gården inte kan vara någon Kungsgård visas av lantmäterikartan där upptas bete för 6 små kor och bete till hästar måste lejas på annat ställe. 1680 års beslut enligt punkt 5 skyddar oss från reduktionen. Där står att godsens skall ha den kvalitet de hade då de gick från Kronan. Eftersom Stäket var en bondgård, då den gavs till Nils Gyllenstierna och inte någon Kungsladugård är riksdagsbeslutet på vår sida. Det står vidare att de som köpt Kronogods skall vara konserverade. Den som köpt för reda och kontanta pengar skall lugnt besitta och behålla sin egendom.

De ängar, som nu är bytta, har alltid varit skilda från gården, vilket framgår av kartan och jordeböckerna. Vår sal moder har under 22 år förlorat sin egendom och inte fått något vederlag för det byte som gjordes med strömmen i Skultuna Bruk.

Värdering av Stäkets Gård. Protokoll av den 19 sept 1681

Det var landhövdingen som anmodat om förrättningen och den genomfördes den 31 aug och 1 sept 1681 i närvaro av Häradshövding Nils Knutsson Lind, Kronobefallningsman Mårten Litz samt Bro Härad's Nämnd.

Östra Nedersta Byggnaden är byggd av Riksamiralen Göran Gyllenstierna för ungefär 70 år sedan. Den är ganska välhållen och försedd med trägolv. I norra stugan finns spis och spjäll, 5 fönster, korsgaller åt sjön, en gammal bänk, lås och nyckel, järnstång att stänga med, en gammal svarvad säng, en sämre säng, ett litet bord, målat tak och väggar.

En stuga gent emot med 5 fönster, 11 galler, spis, dörr, lås, nyckel, en järnstång tvärs över dörren, 3 gamla sängar, ett litet bord, tak och väggar målat, som i förra stugan.

En liten kammare i förstugan med spis och spjäll, 2 fönster, lås, nyckel och en säng. Två stora nattstugor, den ena målad med 7 fönster, 2 spisar, 1 spjäll, lås till bägge dörrarna men endast en nyckel, en säng med stolpar, ett bord, en ståndsäng och 11 fönstergaller. Söder på samma byggnad, mjölkstuga med 4 fönster och 4 järngaller, en spis något förlorad, ett spjäll, mjölkhyllor, en gammal dörr med lås och nyckel.

Västan på gården över portlidret en liten nattstuga med trägolv, 4 fönster med fodrad karm, 4 järngaller, en spis, en fordrad dörr, lås, nyckel, ett 3 alnar långt bord. I förstugan 4 fönster med foder och järngaller, dörr för förstugan utan lås.

Stenbod under övre östra byggnaden i stället för källare.

En liten trädgårdskällare på backen till en rovgrop.

En bod ute på backen näst humlegårdssporten i stället för spannmålsbod.

4 gamla bodar väster till på gården, 2 på vardera sidan av porten, 30 alnar långa tillsammans, den norra med gammal botten och ett köttbäude?, gammal dörr, lås och nyckel. Den närmast vid portlidret med gammal botten, 2 stora lårar, gammalt dörrlås och nyckel. Bodarna näst södra lidret har elaka bottnar, 2 dörrar med lås och 2 nycklar.

En hönsstuga i stället för porste, vagnshus öster på gaveln av södra byggnaden i stället för bondstall.

En Ålandsstuga av ringa värde är omgjord till smedja.

Vidare beskrivs ladugården och diverse småhus en del ganska dåliga och några helt fördärvade, kommer inom kort att nederfalla.

Den största byggnaden är 50 år och har tegeltak. Den byggdes av Göran Gyllenstierna och håller 63 alnar på längden och 15 på bredden och 12 varv hög.

Den innehåller en stor sal med ölandsgolvsten, 6 fönster, spis. Väggar och tak är vitlimmade. 2 stora ovala bord, 2 gamla små bänkar med fotpall ett grönt skänkskåp. I salskammaren ett fönster, ett litet ekbord, säng med päll, spis vitlimmade tak och väggar, förstuga med liten fallbänk.

Ett kök med köksspis och bakugn, köksbord, ett litet skåp, diskhyllor och trägolv. Frustuga med flera fönster, trägolv och vitmenade väggar och golv. Ett stort nytt ovallt bord, ett lägre, en källargång med ett litet slätt skåp över, ett gult skänkskåp.

En liten skafferikammare med trägolv och spis, skåp, fönster.

Frustugukammare med en kammare på vardera sidan med trägolv, 3 stora spisar, fönster, sängar, bord, ett högt furuskåp.

En kammare med karnap? över kvisten med trägolv, 7 fönster, spis, och diverse möbler. Över hela byggnaden vind med enkel trossbotten och vindsgluggar.

Kvisten har också vind med fönster, smala svarvade pelare, 6 gamla bänkar med pallar och två förfallna trätrappor.

Utanpå huset 10 par träluckor med gångjärn.

En gammal fatabur.

Väderkvarnen är uppsatt för 10 år sedan, välhållen.

Ett gammalt stall vid sjön.

En ny brygghusbyggning 12 alnar bred 25 alnar lång och 23 varv hög. Skorstenen avblåst.

Tvättstuga med söndrig spis.

En färdig handkvarn och mangel av furu. Kölna med ugn samt smedja.

Göran Gyllenstierna krävde genom sin kamrer Lars Helgesson betalning för Hemängen och Grönängen förgivandes att herrskapet avröjt. Detta godkändes inte då de sedan urminnes tider varit byängar. Samma skedde med några åkrar, Korthagsvreten och Kvarnvreten, Vedkastvreten. Nämnden menade att dessa vretar inte på 50 år varit åkrar. Det som betecknats som svinvall är dock humlegård och frukträdgård med 34 äpple och päronträd samt 160 körsbärsträd. I trädgården finns en brunn. Detta blev skattat för 900-. En liten kryddtäppa som berättas vara till dalkarlarna som brutit sten och gjort mur har kostat 100-, vilket skattades till 20-.

Redovisas boskapen: 14 kor, 1 tjur, 2 par oxar, 18 får, 2 gumsar, 3 gamla suggor, 1 fargalt.

Vidare redovisas åkerbruksredskap, järnredskap, trädgårdssaker och redskap, träredskap.

Hela inventeringen blev 9190:20, vilket kamrer Lars Helgesson godkände.

Undertecknat J Swanhielm, A Leyon, A Grooth Anders Andersson.

Anna Skyttes bytesräkning 1663.

Fått i Bro Härad Näs socken, Färjekarlsängen, Strömsängen, nybygget Strömstorp. I Sollentuna Härad Eds socken, kronohemmanet Tegelhagen med torp, Kåsta ängar och torp.

Avstått i Norrbo Härad Skultuna socken, Västmanlands län Kvarnbacka frälsehemman och 1/2 frälsehemman, en utjord kallad Skena.

Vaxala Härad, Danmarks socken, Viggeby 2 frälsehemman. Kåsta att köpa.

Donerat av Konung Gustaf Adolf till Riksamiralen Jöran Gyllenstierna den 8 jan 1612 och sedan köpt den 12 aug 1678 från Norrköpings beslut till eget frälse. Bro Härad Näs socken Stäkets ladugård.

Landshövdingens debet. 1681-10-04

Arvingarna har att fordra den 4 okt 1681, 1036 Dlr.

Redovisat i poster och undertecknat Ruth And G Lindehielm, J Grip B Cronschild.

Intyg att Anna Skytte inlöst Konungs Ladugården Stäket

1683-01-27

till allodial (eget) frälse för 904:20:21 1/3 silvermynt. Stockholm den 27 jan 1683.

Brev till Presidenten och Kommissarier från Ingeborg Gyllenstierna.

Ryktet har sagt mig att jag skall mista min egendom Stäket förrän jag fått något vederlag. Beder att jag inte förlorar min egendom och fasta arv, som jag lagligen har fått utan att jag får jämlikt vederlag.

Framställning till Presidenten och Kommissarier i Reductionsverket 1683-01-29 ej undertecknat.

Landshövding Maurits Posse den 29 jan 1683.

Ännu en skrivelse till Kommissionen där man tillåter sig upprepa tidigare anförda skäl att inte Stäket skall komma under åtal. Man anför namnet Ladugård och att det aldrig varit Kungsgård utan ett ringa hemman. En kort tid var avel vid gården beroende på att den var rar och man ville inte föröda den

innan en ny ladugård var uppförd. 1594 gavs egendomen som förläning som ett bondehemman. För 30 år sedan lät man bygga säteri och kalla det Stäket. Upprepas att Trolles moder varit en Gyllenstierna. Gården är given som gåva av två konungar och köpt av den tredje. Vidare berörs ängarna som Anna Skytte bytt och inte fått vederlag för.

Brev till Presidenten och Kommissarierna i Reductionskommittén

- 1683-01-22

från Fabian Wrede. Stockholm den 22 jan 1683.

Jag har i dag funnit de akter som kommit till Landskansliet från den Kongl Kommissionen angående Stäkets gård och färja såsom en Kungsladugård anses och skall till Kronan indragas. Jag har tillskrivit innehavarna två gånger, men fått till svar att de ville inkomma med förklaringar. Tiden är nu ute och jag vill avbörd mig allt ansvar för framtiden. Innehavarna önskar att antingen få behålla de av deras moder Anna Skytte bytte ängarna mot jord vid Skultuna Mässingsbruk eller att få sitt hemman och utjord igen. Konungen har lovat att om något av dessa torp och ängar gick fru Skytte ifrån skulle hon få ersättning. Jag vill inhämta Kommissionens svar i denna sak och vill höra vad som anses skäligt för gjorda förbättringar på Stäkets Gård. Jag vill se vad arvingarna kan vara nöjda med och få ärendet avslutat. Konungen har i nåder behagat denna gård för passagen och annan bekvämlighet och därför får inget avsöndras från egendomen.

Utdrag ur Häradsrättsprotokoll rörande ärenden vid Stäket

1642. Bertil Färjekarl vid Stäket besvärade sig att Erik Sigfridsson i Stora Ullevi är skyldig honom säd för färjekarlslön, vilket han dömdes att betala.

1649 28/9. Upplästes Landshövding Svante Sparres brev om Stäket.

1651. Anna Skyttes skrivare på Stäket, Lars Helgesson, besvärade sig att han blivit bestulen på saker ur sin kista, som förvarades på Stäket. Han saknar 40 riksdaler, 4 silverskedar, 2 guldringar, en silverbeslagen krutflaska, 5 alnar kläde, 5 alnar engelsk boy, 6 alnar lärft. Han misstänker trädgårdsmästaren Tomas Mattson. Denne nekar. Bevisen är att han haft ett likadant kruthorn, som det som legat i kistan. Han påstår sig ha fått det av en dräng Måns, som nu är i Småland. Denne dräng skall förfoga sig hit och svara för sig.

1651. Det gick inte att nå drängen Måns och rättens utslag blev att saken upphävdes. Till dess bättre skäl framkommer blev Tomas frikänd.

1664. Fogden vid Stäket Bengt Nilsson besvärade sig över Tomas Jacobsson i Frölunda angående en hage som han intagit. Fogden vid Görveln Jon Nilsson svarar å sin herres vägnar att hagen ligger under hans gård. Länsman, som bor på samma gård vittnar att hagen i 9 år hört till Stäket. Rätten beslöt att hagen skall höra till Stäket och Tomas plikta 3 mark för olaga flyttning.

1664. Kanslisten Berent Låhrman beklagade sig över att han blivit rånad av Mikael Jonsson i Hernevi. Rånnet begicks i skogen mellan Tibble och Stäket och han blev av med 91 Rdlr, som han fört med sig från Falun. Mikael nekade. Låhrman hade som vittne Christer Mattson, som under ed berättade, att han, när han kom ridande från Tibble, hittat Mikael liggande framstupa över Låhrman. Christer bad att Mikael skulle lägga Låhrman i sin kärra och köra till Stäket. Mikael nekade och Christer fann det misstänkt och försökte undersöka vad Mikael hade i fickorna. Han blev då hotad av Mikaelns kniv. Christer var honom övermäktig och fann ett rivjärn med två muskotar i. Christer begärde åter att Mikael skulle föra Låhrman till Stäket, vilket han gjorde. Han erkände att han tagit rivjärnet, men han tog varken pengar eller guldring. Låhrman upprepar sin beskyllning och Mikael nekar och ber om nåd. Han fälldes dock i Rätten. I sådant mål skall dömas att mista liv, vilket Häradsnämnden inte kunde pröva att döma, utan remitterade till Hovrätten.

Johan Jöransson i Stäket bötar 3 mark för det han lopp från tinget emot fogden Jonas Persson.

1664. Befallningsman befallde Häradsborna att framföra till Stäket stockar, som inte behövdes skarvas.

1667. Mattias Bergfelt i Lund återkallade beskyllningen om oärlighet och lägersmål som han sagt om Catarina, Kaptenskans dotter i Stäket. Han hade varit drucken och i fyllan friat till dottern. Han erbjuder 10 unga får i förlikning. Detta beviljades i rätten, där ingen vet annat än gott om flickan.

1668 27/5. Friherrinnan **Anna Skyttes** bokhållare Lars Helgesson inställde sig i Rätten å Riksrådet Georg Gyllenstiernas vägnar angående en tvist med vägmästare Jacob Cosvaj. Han har skadat Stäkets ägor då han egenmäktigt byggt landsväg och huggit ned mycket skog och flera gårdsgårdar. På södra gårdet är det stora skador vid vägen och dikena. Vid norra gårdet är gårdsgården nedriven. Nu har han i sinnet att låta vägen gå över råggårdet. Cosvaj har ingen kommunikation med Friherrinnan eller Riksrådet om var vägen borde ligga. Man skickade honom åtskilliga bud att infinna sig på gården, men han har vägrat komma. Kongl Maj:t ogillar alldeles sådana egenvilliga sätt och arbetet avbryts till dess Riksrådets skadestånd kan påvisas. Länsmännen Per Andersson och Per Mikaelsson i Tibble samt fjärdingsman Johan Andersson i Skälby har den 2 maj 1668 gjort syn på vägen.

1) 253 1/2 alnar gårdsgård är nedhuggen och förstörd

2) vägen går genom första ängen med 195 alnar diken på båda sidor och 200 alnar nedhuggen gårdsgård

3) vägen är uppritad över andra ängen till en längd av 390 alnar

4) båda ängarna ligga för fäfat

5) den gamla vägen är bara 58 1/2 alnar längre än den nya och bättre än den nya

Befallningsman Johan Johansson Wigg hade fått brev att möta **Cosvaj** i Ståksbacken för att hjälpa honom. Han träffade Cosvaj hos krögaren Hans Tanto. När Wigg rådde Cosvaj att ta kontakt med Friherrinnan visade han upp sin instruktion, där det stod att han skulle ta kontakt med jordägarna. Då han var drucken ville han inte det utan befallde att Wigg skulle lyda och tjäna honom.

Befallningsman bad länsman gå till Frun för att hon skulle skicka sina tjänare att hindra vägmästaren. Fruns präst kom på vägen och bad Cosvaj följa med till Stäket, vilket han inte ville då han måste göra en resa till Stockholm. Han menade att herrskapet fick nöja sig med vägen, det hade andra fått göra. Nu instämde Gyllenstierna Cosvaj till Tinget. Trots att han fått kallelsen, inställde han sig inte, därför bötar han 3 mark.

Gyllenstierna är sinnad att lagsöka honom i Stockholm.

1669. Per Carlsson, som var trädgårdsdräng vid Stäket var av bokhållare Lars Helgesson anklagad för lönskaläge med Brita, som tidigare varit i tjänst hos krögaren **Hans Tanto**. De hade fått ett barn. Per Carlsson dömdes till 40 marker och vanlig kyrkoplikt och skall hjälpa till att föda barnet. Brita ställs till rätta inför nästa Ting.

1671. Hans Tanto klagade över att Carl Jönsson också från Stäket, skällt och okvädat honom, när han skulle ta sina saker ur ett stall och en märkla ur dörrträet. Carl Jönsson hade kontrakt med Anna Skytte av den 16 sept 1669 att han skulle få Lilla Krogen på västersidan om bron med alla tillhörande hus för 50 drl om året. Tanto hade trots kontraktet haft lås för stallet en tid därefter och då hade Jönsson yrkat på 10 dlr i hyra. Domaren Per Andersson vittnade att Tanto kommit med en hovtång och yxa för att ta märklan ur väggen, då Carl skällt honom för rövare. Tanto hade inte vägrat Carl stallet, men han ville ha märklan och sina saker. Beslöt rätten att Carl skulle böta 3 mark för att han skällt honom rövare. Tanto skulle ge 1 dlr i hyra för de 6 veckor han haft stallet. Carl vädjade i rätten tid till rätten.

1671 Hans Tanto i Stäket för svarslösa mot Carl Palm i Lerberga böter 3 mark.

1672. Befallningsman Måns Godag besvärade sig över att kaplan Johan Schelenium i Näs hade skällt honom för tjuv och skälm och andra okvädningsord. Skraddaren vid Aspvik hade med edsplikt och med hand på bok besannat påståendet. Schelenius nekade och berättade att han blivit kallad till Stäket av bokhållaren Lars Helgesson. Tillsammans med hovpredikanten Siggonio Liungman hade de rott över till Slottsholmen och sedan till Carl Jönsson i Krogen. Där kom Godag in och de taltes vid om en tunna råg. Liungman berättade under ed att han blivit kallad till Claes Julinus som skulle ha bröllop. Då bjöd Helgesson över dem till Slottsholmen och senare hamnade de hos krögaren. De hade kommit i ordkrig och Johan hade sagt: Jag vet inte om jag skall kalla dej Måns Groda eller Måns Godag. Rätten kan inte avkunna dom, förrän attest och berättelse inkommer från Lars Helgesson och hovmästare Alm.

Samma dag. Vägmästare Jacob Cosvaj framställer en fråga till häradsborna, om de vill ha en bro eller som tidigare ha färjan kvar. Han skall då göra en underdånig påminnelse hos Konungen. Häradsborna svarade att de helst vill ha bro, som är bekvämare och man slipper vänta på färjan som nu ofta är fallet. De kan tänka sig bistå med virke och arbete.

1678. Pålades hustru Gertrud Jacobsdotter i Stäket att betala en spann säd till Olof Andersson i Berga för en ko, som han fött åt henne under hösten. Hon skall sedan taga sin ko tillbaka.

1679. Pålades David Larsson vid gårdskvarnen att ge tillbaka 2 fönster med karmar, som han tagit från Stäkstorpet, Davidstorpet kallat. Befallningsman Erik Persson Castman klagar för sitt herrskaps räkning. Han klagar också att David avflyttat från torpet utan laga uppsägning. Han måste skaffa bevis att han varit uppsagd.

1697. Befallningsman på Stäket Erik Castman ursäktade sig att man inte för sal Friherrinnan Anna Skyttes dödsfall, kunnat få färdig den räkning han lovat vid föregående ting.

Pistolmakaren Mårten Krakou protesterar skriftligen mot den skuld hans hustrus farbroder Johan Hansson belastat gården med. Han påstår att det är hustruns barnarv och skall vara oförminskat.

1680. Rätten kunde inte uppta det klagomål trädgårdsmästaren Per Joensson i Stäket fört mot ryttare Olof Hansson och hans kamrat ryttare Erik samt gårdsdrängen vid Stäket Erik Bengtsson om våld, hemgång och slagsmål. Detta hade nämligen skett på andra sidan sundet och hörer till Sollentuna Härad's Ting.

1680. Trädgårdsmästare Per Joensson vid Stäket visade med två attester att husgerådsmästare Anders Andersson och hans son Carl inte velat mottaga kallelsen till Tinget angående slagsmål och lönefordran. Vid jämförelse av datum visade det sig att de fått kallelsen för sent och inte kunde dömas för försummelse.

1681. Erik Jönsson i Sylta är stämd och skall plikta 3 mark för en bössa han rånat från Erik Karlsson och hans son i Stäket.

1682. Margareta Olofsdotter klagade över att Erik Andersson i Stäksbacken haft en ko hos henne från den 25 jan till 5 maj. När kon kalvat tog han den ifrån henne. Hon begärde någon betalning för att hon utan nytta fött kon. Erik dömdes att betala 6 dlr kopparmynt.

1690. Annika Johansdotter berättar att lägersmål skett på Stäkets krog mellan henne och drängen Hindrich Mattson. Barnafadern fanns nu i Brunna Grans socken. Han hade lovat henne äktenskap.

1695 25/10. Inkom för Rätten Gardiesbusen Johan Möller och hans hustru Valborg Jönsdotter och anklagade drängen vid Stäketfärjan Erik Månsson. Han skulle med hugg och slag illa hanterat hustrun. Hon fick 5 blånader av en sten. (Handlingen inte avslutad.)

1701 sept. Lista på bötesbelopp för olika förseelser.

1704 okt. Trädgårdsmästaren vid Lunde gård i Vallentuna socken Knut Persson har stämt arrendatorn vid Stäkets färja Erik Carlsson för återstående lön för den tjänst han haft vid Lennartsnäs. Erik Carlsson är inte tillstades men har genom Jacob Staffansson i Tuna och Erik Hindersson i Tibble bett att få stämningen. Han har dock fått den för sent för att han skulle hinna skaffa vittnen. Rätten godtar ursäkten och uppskjuter målet till nästa Ting. Dock med det vite på 10 dlr silvermynt.

1728 26/4. Upplästes kyrkoherdens i Ryd och Näs, Henrik Salgrens brev, där han berättar, att en dräng Nils Bengtsson strax före jul angivit sig att han avlat barn med en kvinna, Maria Henning under deras tjänst vid Stäket. Han ville äkta henne och begärde lysning, vilket han fick. Häremot protesterade hans husbonde slaktare Frischmullt, som intet vetat om giftermålet. Han påstod att drängen blivit lockad, att ta på sig det han inte gjort. Lysningen fick anstå tills vidare och sedan har varken husbonde eller dräng hörts av. Beslutades att kyrkoherden i vittnens närvaro undersöker om drängen ångrat sig och ger konsistoriet meddelande om saken.

1728 24/7. Kyrkoherden Henric Salgren berättar att han på konsistoriets uppmaning försökt att få tala med slaktardrängen Jöns Bengtsson, om han inte längre står vid sitt äktenskapslöfte till Maria Henning. Husbondfolket håller honom dock borta. Beslöts att stämning skall delges drängen genom Överståhållarens försorg.

1728 21/8. Överståhållaren i Stockholm greve Taube har den 12 aug meddelat slaktardrängen Jöns Bengtsson stämning för brutet äktenskapslöfte till Maria Henning.

1728 2/10. Inställde sig Maria Henning, men lägersmannen slaktardrängen Jöns Bengtsson infann sig inte. Beslöts att genom skrivelse till Slottskansliet få hjälp att med tjänliga medel få honom att komma till nästa Ting.

1728 30/10. Inkallades slaktardrängen Jöns Bengtsson till Slottskansliet under arrest. Han skulle svara för lägersmål med Maria Henning. Då hon inte var närvarande uppsköts saken, men en del

frågor ställdes.

- 1) Varför han inte förra gången inställde sig när Konsistoriet kallade? Det skulle han gärna gjort, om han fått råda. Han hade haft en fullmäktige, som skulle företräda honom.
- 2) Hade han under äktenskapslöfte lägrat Maria Henning? Det hade han inte gjort, utan någon annan är barnafadern.
- 3) Varför begärde han lysning? Han blev tubbad därtill.
- 4) Hur gammal är han? Blir 16 år till jul.

Beslöts att den angivna lägersmålssaken under äktenskapslöfte inte kunde företagas, när inte lägerskvinnan var närvarande. Jöns Bengtsson skulle infinna sig, vilket han allvarligt blev tillsagd att rätta sig efter.

1728 13/11. Infann sig nu för andra gången Maria Henning för att få slut på saken angående lägersmålet med slaktardrängen från Stockholm, Jöns Bengtsson. Han inställde sig inte, trots att han lovat det den 30 okt, när han under arrest blev förd till Uppsala. Något avgörande kunde inte komma till stånd. Konsistorium fann rådligt att remittera ärendet till världsligt forum.

1755. 5 personer vid Stäket dog under våren i fläckfeber.

Diverse upplysningar

Stormåran eller buskmåran kallas även Stäksmåran av Liljeblad (1792-1816) "såsom växande vid Stäket". Nämns även i Lyttkens "Svenska växtnamn", första delen Stockholm 1904-1906. Nyman "Utkast till växternas naturhistoria eller Sveriges fanerogamer", 1867, sid 84: Stormåran eller buskmåran är större än andra arter. Förr tycktes den sällsyntare, då Linné anger att den endast växte vid Stäkets slottsruiner.

I ett brev till Linné från predikanten vid Cronhielmska regementet i Finland säger han sig ha funnit Gallium Malluga som tidigare endast anträffats vid Stäket i Uppland. Brevet är undertecknat Helsingfors den 17 juli 1755.

Grevinnan Ekeblad, har under sin vistelse på Stäkets gård gjort åtskilliga försök att nyttja potatis till stärkelse och puder, varpå prov insänts jämte beskrivning. För denna merit blev hon som första kvinna invald till ledamot av Kongl Vetenskapsakademien enl protokoll av den 29 okt 1748.

Ur dombok 1830

Ur dombok 1830. På skriftlig begäran av friherre Gustaf Åkerhjelm, ägare av Almare Stäkets Säteri, fann Häradsrätten skäligt att mot ett vite av 5 Rdr Banco utom böter och skadeersättning till den som utövar olovligt skogshygge, löv- och nävertäkt, olagligt använder vägar och gångstigar, river ned gårdsgårdar, lämnar grindar öppna, otillåtet betande eller fiskande jämte annat, som kan skada Säteriets område. Detta förbud skall läsas upp årligen från predikstolarna i Näs och närliggande kyrkor. Beslutet avsades.

Utdrag ur medlemsbladet ang Trolle.

Trolle förde ett lysande hov på Almare Stäket. Skärmar och skansar besattes av allmogen, som inte alls var välvilligt inställd mot Trolle. Sten Sture gjorde flera försök till förlikning, men på Stäket svarade man nej. Danske kungen hade uppmanat att inte ge upp Stäket.

Riksföreståndaren sände stenbyssor och ett förråd av stenkulor, pulverfjärdingar, stenkastare och mycket folk. Det var löst folk från städerna, bysskyttar, pulvermakare, pilstickare och smeder.

Belägringen skärptes och slottet spärrades från alla sidor.

Ofta besköts tornen på slottet och man sände fyrepilar för att försöka antända borgen. Den var dock väl rustad och hade stora förråd av krut, stenar och livsmedel.

Genom ärkebiskopen i Lund Birger Gunnarsson gjordes ett misslyckat försök att bannlysa Herr Sten och tvinga honom att uppge slottet.

Dödad varglo

1835 11/1. Anmälde inspektör Ekberg vid Stäket att han dödat ett varglo. Han önskade intyg för att få ut skottpengar vid Häradsrätten.

Odaterat brev från de ödmjuka skattskyldiga tjänare, samtliga gemene man som bygga och bo vid Stäket till Drottningen.

De har haft ett litet kronotorp, Lergropen, som mulbete. De sitter för övrigt på en skarp stenbacke. De ber nu om frihet för stället.

Ämbetsmännen som bo vid Stäket har haft någon frihet på Kolartorpet, som de tagit upp från öde.

Bild på ritning och rumsindelning vid Stäkets krog. Nordiska Museet.

Handlingar angående anläggning av ångkvarn vid Almare Stäket 1849-50.

1860 den 18 okt föredrogs i Kong Kammarkollegium ödmjukt memorial. Kollegiet fann skäligt att vid Kongl Befallningsmans utslag låta bero. Brevet expedierades till Kongl Befallningsman i Uppsala.

1859. Återställer handlingarna rörande frågan om uppförande av en tullmjölkvarn på ägorna till skattesäteriet Stäket i Näs socken. Ämbetet har inget att erinra mot Befallningshavarens utslag.

Stockholm den 12 okt 1860. Axel Liljenstolpe.

Ödmjukt memorial angående en anläggning av en mjölkvarn

med två par stenar vid Stäkets Säteri i Näs socken.

Den 23 april har Kongl Befallningshavare i Uppsala insänt utslaget från Kongl Kollegiets prövning angående anläggandet av en ångkvarn vid Stäket. Greve Björnstierna har blivit förelagd att före den 1 juli innevarande år uppföra en kvarn med två par stenar på Stäkets ägor. Om denna tid försittes förfaller rättigheten till kvarnanläggningen.

Stockholm den 4 juli 1860. Oläslig namnunderskrift.

1859 den 5 maj

Till Kongl Maj:t och Rikets Kammarkollegium.

Konungens Befallningshavare har den 23 sept sistlidene år lämnat för prövning till Kongl Kammarkollegie och fått följande utslag. Ägaren av Stäkets Säteri greve G. M. Björnstierna har blivit förelagd att till den 1 juli 1860 ha uppfört en ångkvarn med två par stenar på sin egendom. Om denna tid försittes kommer tillståndet att uppföra kvarnanläggningen att förfaras. Konungens Befallningshavare överlämnar härmed handlingar, som beslutet är grundat på och bevis att greve Björnstierna erhållit beviset.

Uppsala Slotts- och Lands Kontor den 23 april 1859. R von Kraemer.

1858-09-23

Utslag av Kongl Befallningshavare i Uppsala

i anledning av Advokat Fiskalsämbetet ankommen skrivelse. Kongl Maj:t har den 6 aug 1850 gillat och fastställt Kongl Kammarkollegiets utslag av den 31 maj 1849 att Greve Björnstierna berättigas att vid Stäkets bro i Näs socken anlägga en tullkvarn som drivs med ånga och har två par stenar. Efter skedd skattläggning borde ränta betalas till Kronan. Någon sådan skattläggning har inte blivit gjord, då kvarnen aldrig blivit uppförd. Det kommer på Kongl Befallningshavaren att ålägga greve Björnstierna att han måste begagna sig av tillståndet att uppföra en kvarn annars går han den rättigheten förlustig.

Greve Björnstierna har blivit hörd och förklarar att någon kvarnanläggning inte kan företagas. Han har anhållit att få bibehålla rätten till kvarnbygget.

Uppsala Slott i Landskontoret den 23 sept 1858.

Kongl Befallningshavaren i Uppsala anser att då greve Björnstierna inte fått bygget igång på åtta år skall han föreläggas att till den 1 juli 1860 ha kvarnen klar annars mister han rätten till den. Detta beslut skall dock ställas under Kongl Maj:ts och Rikets Kammarkollegie prövning.

Den missnöjde ägaren har att inom fyra månader med trettio dagar i varje och före klockan 12 den sista dagen anföra sina besvär. Är besväranden ståndsperson åligger det honom att själv eller genom ombud uttaga besvären och ingiva dem till Kongl Kollegiet inom två månader annars förlorar han rätten att klaga. År och dag som ovan. R von Kraemer.

1858-10-21.

Till Kongl Maj:ts Befallningshavare i Uppsala.

Kongl Befallningshavaren har den 23 sept meddelat utslag, varigenom ägaren av Stäkets Säteri blivit ålagd att inom 1 juli 1860 anlägga en ångkvarn med två par stenar. Han förlorar annars rättigheten. Ägaren har tillställts utslaget mot lösen av 2 Rdl 25 öre vilket blivit avlämnat. Tibble den 21 okt 1858. M G Groth.

1858-10-15

Konungens Befallningshavare i Uppsala har den 23 sept meddelat utslag, då jag blivit ålagd att inom 1 juli 1860 å Stäkets Säteri anlägga en ångkvarn. Detta utslag är mig denna dag tillsänt, vilket erkännes. Almare Stäket den 15 okt 1858. C M Björnstierna.

1858-08-18

Till Konungens Befallningshavare i Uppsala län.

Remitteras till t f Kronofogden P Arhén, som har att inom fjorton dagars tid och 5 Rdl i vite infordra greve Björnstiernas förklaring.

Uppsala Slott i Landskontoret den 18 aug 1858.

Undertecknat Joh Kjellin J Löfqvist

1858-08-16. Neg. blad 12-13

Genom nådigt brev den 6 aug 1850 har Kongl Maj:t gillat och fastställt Kongl Kammarkollegiets utslag den 31 maj 1849, varigenom greve Björnstierna fått lov att vid Stäkets bro å ägorna till Stäkets Slott anlägga en mjölkvarn med två par stenar för ångkraft. Kvarnen skall mala främmande spannmål mot tull. Kvarnen skall skatteläggas och räntan betalas till Kronan.

Konungens Befallningshavares årliga redogörelse för skattläggning har visat att kvarnen ännu 1857 inte blivit uppförd. Kvarnanläggningen beviljades under villkor att den skulle skatteläggas. Detta villkor är ej uppfyllt, därför yrkar Advokatfiskalsämbetet i Kongl Kammarkollegium, att Kongl Befallningshavaren ålägger ägaren till Stäkets Säteri att om han vill begagna sig av sitt tillstånd skall han inom lämplig tid, som Befallningshavaren bestämmer verkställa kvarnanläggningen. Annars förfaller tillståndet.

Kammarfiskalskontoret den 16 aug 1858

Underskrivet W Bergström.

1858-09-15. Neg. blad 14-15

Till Kongl Befallningshavare i Uppsala.

Enligt order av den 18 aug har jag infordrat förklaring av greve Björnstierna och insänder handlingarna enligt överenskommelse.

Tibble den 15 sept 1858

Undertecknat P Arhén

1858-09-03 Neg. blad 16

Till Konungens Befallningshavare i Uppsala Län.

Ålagd att yttra mig över Kammarkollegie Advokatfiskalsämbetets yrkande, att jag inom viss tid skall utnyttja mitt tillstånd att bygga kvarn vid Almare Stäket, får jag upplysa att nämnda byggnad inte under nuvarande förhållanden kan företagas. Fullkomligt okunnig om den olägenhet sakens uppskjutande kan medföra för Kongl Kammarkollegium anhåller jag vördsamt att få ha min tillerkända rätt bibehållen.

Almare Stäket den 3 sept 1858. C M Björnstierna.

Utdrag ur 1825 års Jordebok för Näs Socken. Neg blad 17

Stäket 1 mantal

Berustat säteri nr 182 under Liv Regementet och Majorens Kompani, men är 1691 skattelagt. Köpt till skatte 1722.

En väderkvarn till husbehov.

Den 30 april 1857 har Kammarkollegiet förordnat att en vädermjölkvarn på det berustade Säteriet bör åläggas skatt.

Ett tegelbruk.

1850-04-20. neg. blad 18

Till Kongl Maj:t och Rikets Höglovlige Kammarkollegium.

Återställer greve Lantingshausens hos Kongl Maj:t anförda besvär emot Kongl Kollegiets utslag den 31 maj sistlidne år angående greve Björnstiernas beviljade tullkvarnsanläggning vid Stäkets bro.

Kongl Befallningshavare får överlämna Björnstiernas förklaring tillika med eget utlåtande.

Uppsala Slott i Landskontoret den 20 april 1850. R von Kraemer.

Svar på Lantingshausens besvärsskrivelse. Neg. blad 19-20

Vi har inhämtat edert utlåtande i anledning av de besvär greve Lantingshausen anført mot edert 31 maj 1849 givna utslag i frågan om rättighet för greve Björnstierna att anlägga en tullkvarn med ångdrift vid Stäkets bro. Då ägaren av den närbelägna kvarnen i Sollentuna inte blivit kallad till Häradsrättens undersökning och vad klaganden i övrigt anført för skäl föranleder ingen ändring i edert överklagande utslag.

Under Hans Maj:ts Vår allernådigaste Konungs och Herres frånvaro Dess tillförordnande Regering.

Undertecknat G A Sparre, C E Gynther, J J Fåhraeus, B von Platen.

1849-03-22. Neg. blad 21

Till Kongl Maj:ts och Rikets Höglovlige Kammarkollegium.

Den till följd av Kongl Kollegii resolution den 1 febr 1848 från greve Björnstierna infordrade förklaring över greve Lantingshausen besvär mot Landshövdingeämbetet den 31 aug givna utslag. Björnstierna får tillstånd att uppföra en ångtullkvarnanläggning vid Stäket i Näs socken. Kongl Befallningshavare överlämnar härmed besvärshandlingarna och åberopar det överklagade utslagens innehåll.

Uppsala Slott i Landskontoret den 22 mars 1849. R von Kraemer.

1849-03-20. Neg. blad 22-24

Till Kongl Maj:ts och Rikets Kammarkollegium.

Delgiven de besvär, som greve Lantingshausen anført över min ansökan att anlägga en ångmjölkvarn vid Stäkets bro i Näs socken för malning mot tull får jag bemöta greve Lantingshausen anmärkningar.

Till en början anser greve Lantingshausen att Häradsstyrelsen gjort fel, då den inte kallade kvarnägare inom Sollentuna Härad, så att de kunde yttra sig över den nya anläggningen. Detta överlämnar jag till Kongl Kollegium att bedöma. Jag har försökt skaffa mig medgivande till den nya anläggningen av nämnda häradsbor, vilkas medgivanden jag bifogar. Det gäller Säby Ång- och Mjölkvarn, Stens Vattenkvarn och Jacobsbergs väderkvarnar. Andra finns inte inom en mils avstånd från Stäket. I det av Lantingshausen åberopade brevet av den 26 febr 1800 förklarades att kvarn belägen vid pass en mil inte anses göra intrång.

Lantingshausen har bestritt nyttan för orten av den ansökta anläggningen. Här upplystes av synenämnden, att Aspviks kvarn, som ägs av Lantingshausen under torra somrar och kalla vintrar alldeles avstannar och på grund av vattenbrist kan köras med bara ett par stenar. Samma förhållande inträffar ibland vid Tranbyggekvarnen, som också ägs av Lantingshausen. Den tredje kvarnen på orten, Slangvik benämnd har samma problem. Innevånarna får ibland åka 6 mil till nästa kvarn i

Västmanland. Dessa skäl anser jag vara tillräckliga för att bifalla min sökta kvarnanläggning. Den nya kvarnen kommer med sitt läge vid landsvägen mellan Tibble och Barkarby gästgivargårdar och segelleden mellan Stockholm och Uppsala att bli särdeles bekväm. Dessutom kan säden malas rå utan föregående torkning. Detta gör att jag är förvissad om att Kongl Kammarkollegium bifaller en anläggning som obestriddigen blir till nytta och bekvämlighet för orten.

Lantingshausen påstår i sitt besvär att Bro- och Sollentuna Härad skulle ha större antal kvarnar än på de flesta andra orter. Han har genom jordeböcker från Sollentuna, Vallentuna och Erlingtuna försökt bevisa detta. Dock är vägen till Vallentuna och Erlingtuna för lång. Flera av dessa är också upptagna som vatten- och skvaltkvarnar för husbehovsmalning.
Stockholm den 20 mars 1849. Carl Björnstierna.

(forts utdrag ur Häradsrättsprotokoll rörande ärenden vid Stäket)

1849-03-16. neg. blad 25

Undertecknad ägarinna av Stens vatten och väderkvarn förklarar härmed, att jag inte på något sätt ämnar lägga hinder ivägen för en skattlagd ångkvarn vid AlmareStäket.
Hägerstalund den 16 mars 1849. Dorothea Åmark.

1849-03-08. neg. blad 25

Undertecknad ägare av den på Säby Säteri belägna skattlagda ångkvarnen, vill härmed förklara att jag ej vill lägga hinder i vägen för anläggning och skatteläggning av en ångkvarn vid Stäkets Säteri.
Säby den 8 mars 1849. O Liljestråle, ryttmästare.

1849-03-07. neg. blad 26

... som ägare av väderkvarnen vid Jacobsberg får jag härmed förklara, att jag inte har något att invända mot att greve Björnstierna anlägger en ångkvarn vid Stäket, vilket i min tanke blir till nytta för orten.

Stockholm den 7 mars 1849. Adlercreutz.

1848-12-28 neg. blad 27-28

Till Kongl Maj:ts och Rikets Kammarkollegie.

Anmälan av missnöje med Landshövdingeämbetet i Uppsala Län den 31 aug givna utslag, med bifall av greve Björnstiernas anhållan att vid Stäkets bro anlägga en mjölkvarn med tre par stenar att drivas med ånga till malning av spannmål mot tull. Jag får anhålla om en månads anstånd med mina fullständiga besvärns anförande, för att kunna anskaffa de handlingar jag anser vara nödvändiga för målet.

Stockholm den 28 dec 1848. E Alb Lantingshausen.

1849-01-29. neg. blad 29-32

Till Kungl Maj:ts och Rikets Kammarkollegium.

Sedan jag redan i slutet av dec månad sistlidna år anmält missnöje med Landshövdingeämbetets i Uppsala Län beslut att tillåta greve Björnstierna få tillstånd att bygga en ångtullmjölkvarn vid Stäkets bro, får jag anmäla skäl som grund för en ändring i beslutet.

Först anser jag att Synerätten förfarit oriktigt, då de vid besiktningen kallat endast kvarnägarna i Bro Härad. Då kvarnen kommer att byggas på gränsen till Sollentuna påverkas de hemman, som utgjort mældelag i Sollentuna och kvarnägarna där borde fått vara med. I de angränsande Häraderna finns följande skattlagda kvarnar eller husbehovskvarnar: i Värsta en vatten och en väderkvarn, Hässelby och Rocksta alla i Sollentuna Härad. I Järfälla socken Dädersta, Jacobsberg en väderkvarn med tre par stenar, Kallhäll och Stens vattenkvarnar och Ålsta i Bromma socken, Alvikens vattenkvarn, Sundbyberg och Ulfsunda väderkvarn, Åkershovs vattenkvarn och Ålstens väderkvarn i Sollentuna socken. Rotsunda, Edsbergs och Sollentunaholms väderkvarnar samt Landsnora vattenkvarn. I Eds socken finns Hårsva och Löfsta vattenkvarnar tillsammans 21 kvarnar. I Vallentuna Härad, Fresta socken finns Skällnora vattenkvarn med 4 par stenar. I Hammarby socken finns Viks, Lindö, Vinsta och Molnby väderkvarnar och Olhammar vattenkvarn. I Angarns socken finns Räckelsta vattenkvarn, sammanlagt 8 kvarnar. I Erlinghundra Härad finns i Knivsta två vatten kvarnar, Forsby vattenkvarn,

Ledinge skattlagda kvarn, Rickeby och Staby vattenkvarnar, Kålsta och Steninge vattenkvarnar, där finns också en ångkvarn. Även i Sollentuna finns en ångkvarn varav flera kvarnar är belägna endast några fjärdingsmil från Stäket.

I byggningabalken sägs att Häradshövdingen vid anläggning av ny kvarn skall höra grannarna. Detta har inte skett, utan bara kvarnägarna i Håbo och Bro härader har varit tillfrågade om de misstycker. Deras kvarnar ligger betydligt längre från Stäket än de nu uppräknade. Om Domhavaren kunnat Brevet från 26 febr 1800 hade han vetat att kvarn inte bör byggas närmare än en mil från nästa. Herr Häradshövding Strandberg tillåter alltså ny kvarn hur många det än redan finns i grannskapet. Med dessa skäl anser jag mig kunna åberopa ogillande och upphävande av Befallningshavarens utslag.

Av den omständigheten att vid den av mig ägda Aspviks kvarn någon gång är brist på vatten följer väl inte att vid alla andra vattenkvarnar är samma förhållanden. Det hade varit anledning att höra alla kvarnägaren inom en mils avstånd från Stäket, då deras rätt kan genom anläggning av ny kvarn bli förnärad.

Jag har genom Kungl Kollegie Provins Kontoret begärt att få upplysning om de som mädlag upptagna hemmanen varit tänkta för annan kvarn. Dock har dessa upplysningar inte stått att få. Man kan visserligen säga att de hemman som är anslagna till Stäkets kvarn som mädelag ligger i annat Härad än där mina kvarnar är belägna. Därför kan anses att det vore mig likgiltigt om en ny kvarn uppförs på Stäket. Dock kommer hemmanen att använda sig av den kvarn som ligger närmast. Vem kan tänka sig att greve af Ugglas kommer att sända sin mäld från Lennartsnäs och Öråker till Aspviks kvarn, då en annan kvarn på hans ägor ligger närmare. Att tillåta den ena kvarnen efter den andra på en ort anser jag skadar både den enskilde och staten. Många gamla kvarnar kommer att få läggas ned eller åtminstone minska i värde mot när de var nya. Inom Bro och Sollentuna Härader finns ett stort antal kvarnar både tull och husbehovskvarnar, flera än på andra platser. Jag kan inte nu få reda på hur hemmanen fördelar sig på kvarnarna. Jag måste protestera mot Synerätten som inte kallat alla berörda kvarnägare. Det kan nu finnas de som inte vet om den nya anläggningen och inte därför kan förnäras. Synerätten har inte ens frågat vilka andra kvarnar det finns i Sollentuna och därmed handlat mot lagen.

Jag menar att Björnstiernas anhållan måtte vara ogillad.
Stockholm den 29 jan 1849. E Alb Lantingshausen.

1848-08-31. neg. blad 33-56?

Skrivelse från Landshövdingeämbetet i Uppsala Län.

Kongl Maj:ts Befallningshavares i Uppland utslag angående greve Björnstiernas anhållan, att vid Stäkets bro i Näs socken få anlägga en mjölkvarn med tre par stenar att drivas med ånga till förmalning av spannmål mot tull. Häradsrättens undersökning samt med instrument däröver till Kongl Befallningshavare inkommit.

Uppsala Slott i Landskontoret den 31 aug 1848.

Av handlingarna inhämtas att den sökande den 2 maj ingivit till Sommaringet i Bro Häradsrätt en skriftlig anhållan att på sina ägor Stäkets Säteri få anlägga en ångkvarn med tre par stenar vid Stäkets bro. Häradsrätten vill å lägenheten företaga besiktning enligt byggningabalken. Den 3 juli genomfördes synen med deltagande av häradsdomare Eric Andersson i Härnevi, nämndemännen Carl Carlsson i Brunna, Eric Andersson i Ekhammar, Johan Lindberg i Örsta, Jan Jansson i Frölunda, Anders Ersson i Härnevi och Johan Eric Ersson i Skälby. Som skäl för anläggningen påpekas att de kvarnar som finns ofta lider av vattenbrist, dels att den nya anläggningen har ett ypperligt läge vid landsväg och sjökommunikation. När kvarnen drivs med ånga kan den inte skada de närboende. Till ansökningen fanns en uppräknade av de som ville mala i den kvarnen om den fick tillstånd, nämligen: Greve af Ugglas för Lennartsnäs och Öråker, Anders Gustaf Kihlgren för Rotsunda, C P Åberg för Ytterby, Edvard Brunnehielm för Risslinga, Anders Hellström för Gillberga, A Fredling för Ytterby, Anders Göransson för Svartisa?, samt Erik Sundström för Velsta. Vid samtliga anges mantal. Denna syn hade meddelats från predikstolarna i Stockholms-Näs, Bro, Låssa, Västra Ryd, och Tibble församlingars kyrkor. Vid syneförrättningen inställde sig vid Stäkets bro greve Björnstiernas ombud Per Gustaf Forslund, samt av närmaste kvarnägarna Eric Albrecht Lantingshausens ombud Carl Tibbelin inspektor vid Tranbygge. Härvid upplästes ansökningen och Häradsrättens beslut. Inspektor Tibblin menade att anläggningen skulle vara Lantingshausens kvarnar vid Aspvik, Tranbygge och Slangvik till förfång. Han ansåg det inte heller för orten vara nödvändigt med flera skattlagda kvarnar.

Här genmälde inspektör Forslund att Aspvik, Tranbygge och Slangviks kvarnar om sommaren led av vattenbrist och om kalla vintrar stod helt stilla. Innevånarna särskilt från Bro och Låssa fick då söka sig till kvarnar som låg långt bort.

De som skulle komma att söka sig till den tillämnade kvarnen skulle komma från Ed, Spånga, Sollentuna, Säby, Järfälla, och Svartsjö socknar i Stockholms län och inte påverka Lantingshausens kvarnar.

Forslund påpekade att genom kvarnens belägenhet vid vattnet kunde man räkna med malningar från Stockholm och Uppsala. De hade tidigare malt i Södermanland. Dessutom behövde inte säden vara torr vilket fordrades i Aspvik. Rätten frågade om man ansåg att kvarnarna som redan fanns räckte för ortens behov. Svarades att då vattenbrist rädde räckte inte kvarnarna utan man måste anlita kvarnar 5 mil bort i Västmanland. Inspektör Tibblin medgav att rå säd inte kunde malas i Aspvik och att vid vattenbrist kunde Aspviks kvarn stå helt still eller köras med bara ett par stenar. Vid Tranbygge däremot var vattentillgången så god att hädanefter det inte skulle inträffa att endast ett par stenar kunde användas.

Härefter tog Synerätten den plats i ögonsikte där anläggningen skulle ligga. Där hade fordom ett tegelbruk stått. Anläggningen skulle ligga på Stäksön, nära landsvägen mellan Tibble och Barkarby gästgivargårdar samt strax vid segelleden mellan Stockholm och Uppsala. Härefter sammanträdde synerätten igen och diskuterade hemmanens kvarntillhörighet. Inspektör Tibblin menade att Lennartsnäs och Öräker redan hörde till Aspviks kvarn, men någon upplysning härom fanns ej att få. De borde inte räknas höra till Aspviks kvarn, men de andra tidigare uppräknade kunde anses höra till den nya kvarnen. Här beräknades antalet tunnor säd som skulle malas.

Härefter förenade sig Häradssynerätten i ett främjande utslag. De menade att orten skulle få stor nytta av anläggningen helst som man kunde mala rå säd och att vattenbrist inte skulle kunna inträffa. Den skulle också genom tull dra in åtskillig skatt. Synenämnden bör hos Befallningshavaren tillstyrka anläggningen. Björnstierna ålades att gälda kostnaderna till tillförordnade Domhavaren. Ledamöterna skiljdes.

På Häradssynerättens vägnar Claes Joh Raebe.

Greve Lantingshausen har genom ispektör Tibblin bestritt utslaget. Han anser inte att det behövs fler kvarnar på orten.

Den som vill besvära sig över utslaget skall göra detta inom fyra månader.

På Landshövdingeämbetets vägnar. Joh ? Y Sjöberg.

1825. neg blad 58-68. **Kvarnar**

Utdrag ur 1825 års Special-jordebok för Stockholms Län och efterskrivne socknar av Vallentuna Härad.

Handlar om kvarnarna Skällnor, Vik, Lindö och Kusta.

Frälsekvarnar vid Lindö, Bällsta, Molnby och Olhamra.

Kvarnar i Vada socken. Vada och Skesta.

Kvarnar i Angarns socken. Rockelsta.

Utdrag ur 1825 års Special-Jordebok för Stockholms Län och nedanskrivna socknar av Sollentuna Härad.

Spånga socken. Värsta, Hässelby, Råksta.

Järfälla socken. Väddesta, Jacobsberg, Kallhäll, Sten, Älsta nu Sten.

Bromma socken. Alvik, Sundbyberg, Ulfsunda, Åkeshov, Ålsta.

Sollentuna socken. Rotsunda, Överby, Edsberg, Landsnora, Sollentunaholm.

Eda socken. Härva, Sättra, Lövsta.

Utdrag ur 1825 års Special-Jordebok för Stockholms län och nedanskrivna socknar av Erlinghundra Härad.

Alsike socken. Riksbasta, Krusenberg.

Knivsta socken. Knivsta, Knivsta, Forsby, Ledinge.

Odensala socken. Rickeby.

Husseby socken. Måby, Kålsta, Steninge.
 Norrsunda socken. Värka.
 S:t Olofs socken. Venngarn.

Fotografier av Stäkets vädersåg och kvarnstugan.

Bild sid 317 i "Uppland". I hembygdsböckerna 1935. 2 bilder.
 Foto med familj framför en stuga. Rubrik Stäkets vädersåg.

Handskriften Promemoria av Oscar Montelius.

1870-08-30 (datum enligt personligt brev till riksantikvarien, se Vad hände egentligen? del , UKF 1990)

Den 30 aug sökte greve Björnstierna riksantikvarien för att anmäla att 4 arbetskarlar bett om tillstånd att anställa grävningar i ruinen på Almare Stäket. Ruinen är efter Stäkets Slott som förstördes 1517. Greven hade inte för sin del något emot detta men önskade få veta om något hinder mötte från Kongl Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens sida.

Då Riksantikvarien var borta på resa kunde jag inte ge något bestämt svar på grevens framställning, men ansåg mig, sedan jag besökt ruinen den 31 aug och 3 sept böra inställa det då redan påbörjade arbetet. Emellertid hade några märkliga delar av ruinen blivit lagda i dagen.

Efter Riksantikvariens hemkomst och i akademien den 21 sept givit tillstånd att fortsätta arbetet hade han givit mig uppdraget att närvara därvid. Den 5 okt började arbetet på nytt. Det avbröts på grund av det ogynnsamma vädret och skall fortsättas i vår.

Arbetarna heter August och Fredrik Norrlander, hemmahörande i Västergötland, Petter Sjögren, och Petter Samuelsson. De är flitiga och dugliga och ganska intelligenta arbetare. De ha utfört grävningarna på egen bekostnad i hoppet att påträffa skatter. De har dock haft betalt av akademien för rensning av de två intressantaste källrarna. De har fått sälja gruset och det lösa teglet. Akademien kommer att betala för några fynd, som visserligen inte har något högt värde, men flera är intressanta på grund av de omständigheter under vilka de blivit anträffade.

Grävningen påbörjades nära mitten av kullens norra sida och blottade murar. Hänvisas till en teckning. Murarna i källrarna är uppbyggda av ohuggen gråsten omsorgsfullt hopfogad med kalkbruk. 8 fot över golvet vidtager tegelmurar. De tunna murarna består enbart av fint tegel medan de tjockare är fyllda med gråsten och har tegel endast på utsidan. I gruset påträffades kol.

Det som hittills hittats är 27 ovanligt stora kulor av kalksten nästan fullkomligt klotrunda. Även kanonkulor och kvarnstenar fanns. Över hela källaren låg ett lager smideskol, alltså inte brandkol. Greve Björnstierna tog vara på 20 tunnor dugligt kol, som han använt till smide. Där fanns två mynt från Sturarnas tid. Dessutom fanns sönderslagna kreatursben.

1434 förstördes slottet på kung Eriks befallning. Det var troligen uppfört i slutet av kung Albrekts regering.

Den 3 okt 1440 erhöll ärkebiskopen tillåtelse av Riksrådet att återuppbygga slottet. Det förstördes 1517 för att inte mer återuppstå.

I Dahlberg Suecia-verk ser man fortfarande ganska höga murar, men Karl XI lär ha skjutit ned dem och planerat stället.

Där slottet stått ser man nu en firsidig kulle beväxt med en mängd unga träd. Upptill är den plan och inget spår av borggård syns. Höjden är 10 alnar och längden 70 steg och bredden 60 steg. Sidorna slutta ganska brant. Nästan inga spår av murar syns ovan jord. Utsikten över Mälaren är vacker med två fjärdar och platsen bevakar segelleden till Uppsala. Den är mycket smal och strömmen är stark. Till nyligen gick vägen mellan Stockholm och Västmanland på en bro byggd i början av detta århundrade nedanför ruinen. En färja på samma plats omtalas redan under medeltiden.

Ingen underskrift.

Reduktionshandlingar för Almarestäket - p7

Sammanfattning av Gudrun Sandén, 1996

(Negativa fotokopior, varav flertalet finns i maskinskrivna tolkningar)

1565.

Redovisning av gården Stäket, dess sådd hösten 1563 och våren 1564 på norra och södra gårdet.

Vidare redovisas ängarna: Korsängen, Fröängen, Hagen, Färjekarlsängen, Grindängen, Strömsängen, Horsgårdet. (Denna ängen lyder till arv och eget i Uppland, som Erik DaleCarl skall göra reda för.

Det finns fem hagar där gårdens boskap går: Horsgårdshagen, Tegelhagen, Färjekarlshagen, Kohagen och Manskär.

Fisket beskrivs med 1 vinternot och 1 sommarnot, 2 små lanor 4 par katsor, 10 vidjekatsor och 1 vadnot. Detta ger färsk fisk, nors, torr braxen och torra gäddor och abborrar.

1593-07-30 *Ej översatt.*

Donationsbrevet till Nils Gyllenstierna, som får Stäkets gård

1621-06-23 *Ej översatt.*

Frihetsbrev för ett år till Mats Jansson i Tuna, Näs socken, utfärdat av Hertig Carl.

Undertecknat Stockholm den 23 juni 1621 Carolus.

1621.

Längd över de bönder som har fått tillgift.

Bengt i Ekhammar

Mats i Frölunda

Carl Hansson

1622. *Ej översatt.*

Ansökan från några bönder bl a Bengt och Lars i Skälby att för sin fattigdoms skull slippa betala sina utskylder. Saken skall rannsakas.

1663. *Ej översatt.*

Bytesräkning 1663 för Skultuna Bruk i Norrbo Härad Västerås län och något hemman i Dannemora socken, Norrala Härad i Uppland. Bytes mot Färjekarlsängen eller Strömsängen och Strömstorpet.

1663-04-03

Från Hedvid Eleonora.

Fru Anna Skytte har tillkännagivit ett brev, som hennes sal man Landshövdingen Jöran Gyllenstierna 1641 fått med besked om jämgott vederlag, avstått sin frälse gård Kvarnbacka till Skultuna Mässingsbruks fortsättande. Denna försäkran har han inte till dags dato åtnjutit. Endast har de gods som oss och kronan efter reduktionen borde tillfalla fått brukas tills vidare byte kunde göras. Till vederlag förunnar vi henne de ängar, som är belägna på Stäketsön, som hennes sal man fått av Kongl Regering 1633. Detta bekräftades av Drottning Christina, men togs till Kronan genom riksdagsbeslut 1655. Vi tillstodja att kronatorpet Tegelhagen, som Stäkets Fläcken är byggd på, inneslutes i bytet. Inkomsterna på de bytta ängarna uppgår efter vår rannsaking till 105 dlr.

Kvarnbacka är två halva frälsehemman med Skena utjord samt Viggeby helt frälsehemman ränta med stora gården, byggnings- och salpeterhjälpen samt vinterkörslor vind och vask körning tillsammans 825 dlr.

Vi avhänder oss dessa ängar, torp och lägenheter och tillägnar dem fru Skytte och hennes barn och arvingar att njuta och bruka och behålla under adlig frihet i evärdelig tid. Skulle något med rätt gå henne ifrån, förpliktar vi oss ersätta henne på annan ort, senast sex veckor därefter.

Befaller Kammarkollegiet och kamrerare att i våra och kronans jordeböcker införa dessa trenne ängar och tvenne torp för frälse och tvärtom till oss och kronan de avstådda frälsehemmanen för kronohemman. Alla skall rätta sig efter detta.

Detta är med vår kärälskeliga moders och förmyndares underskrift bekräftat.

Stockholm, den 3 april 1663. Hedvig Eleonora.

Per Brahe till Visingsborg, Gustaf Banér i Riksmarskens ställe, Nicolas Brahe i Riks Amiralens ställe, Magnus Gabriel De la Gardie Rikskansler, Gustaf Bonde Riksskattmästare.

1678-08-12

Brev från Kongl Reduktionskommittén angående Stäket.

Meddelas att Fru Skyttes ansökan, att lösa sina gods från Norrköpings beslut blir henne förunnat. För den rättigheten skall hon betala kronan 2115 rdl. Nedan följer detaljerad redogörelse för hur hennes egendom skall räntas.

Meddelas Frun att hon och hennes arvingar äger sina tillhandlade gods och i framtiden ej störas i sin äganderätt. För säkerhet tillställs två lika lydande exemplar till vederbörande.

På Kongl Reduktionskommitténs vägnar Tord Bonde, Nils Eriksson, Hennich Dankward, Carl Gyllencreutz, Petter Rosenhielm

1681-05-18

Brev till Reduktionskommittén från Georg Gyllenstierna, Ingeborg Gyllenstierna, Maria Gyllenstierna.

Vi har erfarit, att de lantmätare, som skulle besiktiga Stäket, är färdiga med sitt arbete och förmodligen har levererat sin karta, så att Kommissionen är införstådd med både vad som hör till köpet och bytet. Vi ber att få beslutet, då tiden är knapp och andra redan har fått sitt beslut.

Undertecknat Stockholm den 18 maj 1681 Georg Gyllenstierna, Ingeborg Gyllenstierna, Maria Gyllenstierna.

1681. *Ej översatt.*

Den 31 aug och 1 sept gjordes på Landshövding Claes Flemming befallning av häradshövding Nils Eriksson Lind och Mårten Litz samt Bro Häradsnämnd syn på Stäkets gård och upprättade detta dokumet, som underlag för Meliorations värdering.

1681. *Ej översatt.*

Nils Gyllenstiernas för Stäkets Konungsgårds Mellioration. Debit och kredit i balans. Undertecknat Claes Flemming och L Ribbing.

1683

Brev från Christina Cronström till Reduktionskommitténs medlemmar.

Kongl Kommissionen har gjort invändningar på min bön om Qvarnbacka hemmans och qvarns bibehållan till Skultuna Bruk och sett tillbaka på ansökan om byte med den Gyllenstiernska familjen angående två ängar i Uppland. Det är av största vikt att detta byte blir bestående. Det blir annars Skultuna Bruks ruin, då denna kvarndamm och ström är anlagd med otrolig kostnad. Det skulle medföra brist för landet och Kongl Maj:t och även för allmogen och arbetarna. Den största skadan skulle dock drabba mig, som lagt ned ett stort kapital. Jag motser Kommissionens godhet och rättvisa i denna sak, och önskar beslut för min och mina arvingars säkerhet, att detta byte får bestå.

1683. *Ej översatt.*

Landshövding Nils Gyllenstierna inlöst alodialitet (äganderätt av Kungsladugården Stäket. Januari 1683 efter order E B.

1683-01-22

Brev från Fabian Wrede till Reduktionskommissionen.

Jag har bland de akter, som inkommit till Landskansliet från Kongl Kommissionen, under min tid, angående Stäket beslutat, att Stäkets gård bör betraktas som Kungsladugård och räntan för 1681 vederkännas

kronan. Jag har redan två gånger skrivit till ägarna, men fått till svar, att på behörig ort skulle deras förklaring ges. Jag vill avhända mig allt ansvar för framtiden. Alltså bör gården reduceras till Kongl Maj:t och Kronan. Det finns några torp och ängar som 1663 av Kronan är givne till Fru Anna Skytte mot ett frälsehemman Qvarnbacka med Skenna utjord i Skultuna. Arvingarna vill antingen behålla dessa ängar eller få sitt hemman och utjord tillbaka. Kongl Maj:t har i sitt brev förpliktat sig att om dessa ängar gick ifrån arvingarna, skulle de få andra gods och räntor istället. Jag finner att Skultunahemmanet och utjorden är avstådda till Kronan 1641, men inte mot Stäkets gårds tillhörigheter, utan mot jämgott vederlag. Fru Skytte fick det först 1663, vilket bytesbrevet utvisar. Jag har inte till dags dato kunnat få deras svar. Jag önskar Kommissionens bestämmande av räntan och förbättring på Stäkets gård och dess tillhörigheter för att jämföra med dess inkomster av 1681-82. Först då kan man höra arvingarnas yrkanden och få denna saken till ett riktigt slut.

Kongl Maj:t har muntligen befallt mig, att driva detta till ett beslut, då Hans Kongl Maj:t behagar denna gård vid genomresor eller att annars bekvämligen uppehålla sig där. Inget får alltså bliva avsondrat därifrån.

1683-01-29

Brev till Reduktionskommittén från Georg Gyllenstierna och Ingeborg Gyllenstierna.

Här upprepas de skriftliga och muntliga önskemålen ännu en gång angående Stäket. Man påstår att namnet varit ladugård och att kronan drivit avel där. Det förhåller sig så att gården kallats Ladugård långt innan aveln drevs där. I de äldsta jordeböckerna från Bro härad beskrivs gammalt frälse Hendrich i Ladugården och i Svartsjö jordeböcker talas om Hindrich vid Stäket. Gården har varit ett simpelt bondehemman med ränta av 10 öresland. Utsädet var havre och annan säd, som inte överstiger 10-11 tunnor. Ängarna var mycket små, den ena skarp. Där har aldrig funnits något hus, varken mangårds eller ladugård. Vad beträffar aveln blev den förd därifrån så snart den nya ladugården blev färdig. Man måste ha lånat eller tagit hagar och ängar från omkringliggande gårdar för att kunna genomföra aveln där. Adeln ansågs rar på den här tiden och man ville inte avbryta den, medan man byggde ny ladugård.

Detta hemman är givet till vår farfaders fader 1594 som förläning. Han drev det hela sin livstid, som ett bondehemman. När vår sal farfader av Konung Gustaf Adolph 1612 under Norrköpings beslut fick det, kallades det Vårt och Kronans hemman. Det kan alltså inte varit Kungsladugård och bör ha samma natur nu, som när det bortgavs. För 30 år sedan lät vår fader bygga det till Säteri och kallade det Stäket. Då ärkebiskop Trolles moder var en Gyllenstierna, har våra förfäder alltid sökt ha det. Först var det givit av två stora konungar och sedan köpt av den tredje. I 1680 års riksdagsbeslut sägs att godset skall ha samma natur som det hade då det kom från Kronan. Ängarna och en del av ön har aldrig hört till gården, utan varit skilt med rågång. Först 1633 fick vår sal far ängarna, men de reducerades 1655. Enligt brev till vår moder skulle hon erhålla vederlag för de lägenheter, som var tagna till Skultuna bruk. Vår fader vägrade taga emot något vederlag, vilket kan ses i dokumenten. Nu har äntligen vår moder beslutat att taga dessa ängar igen, vilket byte Kongl Maj:t mycket åstundade. Nu har hon fått ge 2 dlr för 1. Vi kan inte se hur man kan störa oss, medan det är lagligt skett byte med fördelar för Kongl Maj:t.

Undertecknat Georg Gyllenstierna och Ingeborg Gyllenstierna samt Maurits Posse.

1683-01-31

Till Reduktionskommittén från Ingeborg Gyllenstierna.

Ryktet går att min egendom Stäket skall tagas ifrån mig för något vederlag jag erhållit. Jag har dock efter min Konungs behag låtit veta, att alla mina gods, med en ränta på 600 dlr, vill jag underdånigast byta. Jag ber, att jag inte må sättas ur mitt fasta arv, som jag lagligen har, utan vederlag. Jag ber kommissionen befalla Landshövdingen, att vänta med sådant beslut, förrän jag får en rättvis befordran.

Undertecknat Ingeborg Gyllenstierna.

1680-talet.

Brev till Konungen från Maria och Ingeborg Gyllenstierna.

Vi vet ingen annan utväg, än att till vår högsta överhet framlägga våra böner. Genom ett brev till vår broder av den 16 denna månad från Landshövding Claes Flemming, har vi erfarit hur han gjort invändningar mot Konungens beslut att vi skulle ha betalning för att avstå vår gård Stäket.

Vi har fått besked att Stäket betraktas, som en Kungsladugård. Gården har aldrig varit det, utan i Kongl Maj:ts jordeböcker är den uppförd, som en bondgård både 1543, 1544 och 1548. Antecknat som gammalt frälse för 10 öresland. Dessa utlagor är gjorda till Svartsjö till år 1559. Då lät Konung Carl IX någon avel vara, tills den nya ladugården vid Stockholm skulle bli färdig. Orsaken var att gården låg bekvämt till för några härader att föra dit sitt skattehö. Så snart den nya ladugården var färdig fördes avel dit. Det skedde 1569 och sedan har gården skattats som bondehemman. Wilhelm Boij (Boy) fick det på behaglig tid och innehade det till 1594. Då fick vår farfaders fader Riksdrotsen Nils Gyllenstierna samma gård i förläning.

Hans son Riksamiralen Jöran Gyllenstierna fick den 1612 av Konung Gustaf Adolf och brukade det i sin tid som bondehemman. Först på senare år lät vår fader göra det till Säteri. Gården är genom många arvsskiften gången, som odalgods, ej förlänt, utan ägaren har full äganderätt. 1678 köpte vår moder för kontanta pengar, vilket visar att hon hade äganderätt (allodial). Härmed bevisas att gården varit bondehemman och namnet ladugård varit gårdens rätta och enskilda namn. Ty innan aveln kom dit kallades det ladugård, vilket inte alls ger skäl till något återkallande av gården. Reduktionskommittén har funnit ett brev från Konung Eriks dagar till en fogde på Stäkets Ladugård. Man kan inte ge det fullt vitsord, då det är ounderskrivet. Ty om det står i brevet Kungsladugård betyder det inte att där bedrivits avel, utan att gårdens rätta namn var ladugården.

Gården är alldeles för liten för att vara kungsladugård, den är knapp till en vanlig ladugård och betar bara 6 små kor. De som bott där har fått leja bete åt sina hästar och under den tid avel bedrevs fick man låna från foder omkringliggande gårdar.

I 1680 års beslut står att gårdar som reduceras skall vara som de var, då de gingo från Kronan. Här var ingen Kungsladugård, då den gavs till Gyllenstiernorna. Vi har alltså riksdagsbeslutet på vår sida. I Norrköpings beslut av 1655 står att den som köpt är nu och i framtiden obesvärad och inte har något att befara.

Landshövdingen talar i sitt brev om de ängar som skall reduceras, mot att vi får vederlag och begär att få veta hur vi skulle åstunda detta.

Dessa ängar har aldrig varit hopblandade med gården, vilket framgår av kartan. Under förra regeringstiden tog vårt ägandes gods och ström 1641 för Skultuna Bruks fortsättande. Det har alltid påståtts att vi skall få vår egendom igen, men då det givit staten anseelig tull på mässingen har vår moder i 22 år inte bara mist sin egendom utan också vederlag för den. I ett Kungligt brev benådades vår moder att hon skulle sitta säker vid reduktionen. Hon bytte dessa ängar mot sin mistade egendom. Konungen har lovat att de som går med på byten sitter säkert.

Undertecknat Maria Gyllenstierna, och Ingeborg Gyllenstierna.

1680-talet.

Kort relation angående Stäkets Gårds beskaffenhet.

Vi har inte förmodat, att någon reduktion skulle göras på Stäket. Det är ingen Kungs Säte eller Ladugård, utan har av ålder tillhört familjen Gyllenstierna som ett bondehemman, dels genom donation och nu genom köp och byte med ägandefrihet.

Vi har nu erfarit att Stäket uppförs, som en Kungs-Ladugård och är uppfört bland de gårdar, som skall reduceras. Vi vill med denna relation visa att Stäket aldrig varit Kungs-Ladugård. Namnet är Ladugården, inte för att där drivits ladugård utan helt enkelt att man kallat bondgården så. Bevisas i Jordeböcker från 1540-talet. Namnet Stäket har Gyllenstiernorna givit platsen, på grund av dess belägenhet vid strömmen Stäke vid farleden till Uppsala. Detta namn är i Sverige brukligt på platser belägna vid strömmar t ex BaggStäket på väg till Dalarö.

Hemmanet har varit för ringa för att kunna vara Kungsladugård. Den delen av ön med tre ängar har aldrig hört till hemmanet utan varit skilt med rågång från hedenhös. Nu är de bytte av Kronan mot en gård och kvarn i Skultuna Mässings Bruk, en gård under Uppsala slott och en post pengar.

Enligt Svartsjö Jordeböcker från 1543-1552 bebos bondehemmanet av Hindrich och räntar för 10 öresland. 1559 fördes någon boskap från Venngarn dit, som till den gård där det fanns hö. Det var också bekvämt för kringliggande gårdar att föra sitt skattehö dit. Detta fortsatte tills nya ladugården var färdig 1569.

Skulle någon mot förmodan säga att detta är ett gammalt biskopssäte, trots att jordeböckerna visar på gammalt frälsehemman, så är enligt riksdagsbeslut bara kungsgårdar eller ladugårdar reducerade.

Stäkets hemman har aldrig skattats som Kungssäte även om biskop Trolle lät bygga en liten fästning där. Detta var inte heller hans ordentliga säte. Det hade han i Uppsala.

På grund av dessa omständigheter lever vi i den förmodan, att reduktionen inte drabbar sterbhuset, utan att vi äger fri och ostörd äganderätt.

Undertecknat på mina kära syskons och mina vägnar Georg Gyllenstierna.

1680-talet.

Brev till Reduktionskommittén från sal Jöran Gyllenstiernas Sterbhus vägnar Lars Helgersson.

Efter påminnelse, att till Reduktionskommittén skall inlevereras brev och dokument, vad gäller Stäkets gård, får jag som arvingarnas ombudsman inkomma, särskilt som egendomen inte är fördelad mellan arvingarna. Enligt jordeböcker från 1540-talet ser man att gården varit gammalt frälse, även om ärkebiskop Trolle antecknat samma hemman som Biskopens Landbo. Byggmästare Wilhelm Boij (Boy) har fått den på behaglig tid efter brev av den 23 aug 1582 och haft det till 1594. Den 30 juli 1594 fick Riksdrotsen Nils Gyllenstierna det av Hertig Carl under titulatur av Biskopens Landbo. Den 18 jan 1612 fick Jöran Gyllenstierna det i förläning av Konung Gustaf Adolf. I donationsbrevet står att han får en gård av Vårt och Kronan, vid namn Stäkets ladugård. Det har varit namnet på gården, som var ett simpelt bondehemman. Denna gård har varit i familjen Gyllenstiernas ägo och undergått flera arv. Det kan inte utan sterbhusets skada upprivas. Den gamla muren har ärkebiskopen byggt. Han härstammade på modernet från en Gyllenstierna. I Riksdagsbeslutet handlar det om Kungsgårdar och Kungsladugårdar, men inte om Biskopssäten. Det står också i beslutet att gårdarna skall reduceras till den natur och kvalitet de hade, när de kom från Kronan. Denna gården var endast en simpel bondgård, då den gavs till Gyllenstierna.

Beträffande ängarna, som är bytta mot frälse hemmanet Kvarnbacka till Skultuna Messingsbruks fortsättande, bör också vara fria från reduktion. Med ledning av riksdagsbesluten av 1655 och 1680 och att alla byten och köp är enligt lagen hoppas jag att Sterbhusets intressenter får behålla sin egendom.

Undertecknat På sal Jöran Gyllenstierna Sterbhus vägnar. Lars Helgersson.

1680-talet.

Brev från Christina Cronström till Reduktionskommittén.

Fru Anna Skyttes kamrerare har berättat för mitt folk, att Kommissionen har för avsikt att reducera Stäkets gård och också de ängar, som sal Frun på Kunglig begäran bytte emot en kvarn i Skultuna Ström. Kongl Maj:t har donerat det till Skultuna Bruks upprätthållande. Detta oroar mig mycket, eftersom indragning av kvarnen skulle vara Skultuna Bruks ruin. Strömmen brukas till vår förnämsta kettelhytta och minst till kvarn. Där mal endast till enskilt behov. Jag beder, att Kommissionen följer den Kungl förordningen och konserverar bruket vid kvarnen och jorden. Utan bruket hade man inte kunnat klara de stora pålagorna med skjutsningar och utlagor som följde med senaste krigstiden. Avvaktar ett rättvist beslut.

Undertecknat Christin Cronström.

1680-talet.

Brev från Georg Gyllenstierna till Reduktionskommittén.

Eftersom tiden är utgången, när man skulle inkomma med dokument och skäl angående de gods, som efter riksdagens beslut kan var underkastade reduktion, har jag varit förhindrad att inkomma med allt jag bort göra. Jag ber Kongl Kommissionen om förlåtelse och hoppas att man inte ser med missnöje på dröjsmålet.

Jag försäkrar, att så snart det är möjligt inkomma med det som återstår.

Undertecknat Georg Gyllenstierna.

Svenngårdska samlingen - Pärm Aspvik - Berga - p8

Sammandrag av Gudrun Sandén, 1996

1794 års jordebok

(handskrivet blad)

Aspvik nr 1 1 (3) skattehemman 27 öresland.

1794 års jordebok Säteri Ryttmästare Johan Fredrik Silfverbrand.

1 vattenkvarn, mjölnare Petter Hammarlind.

Fischerström

1303-05-20

(ur Fischerström 1785; tillägg av handskrivna anteckningar)

Magnus Ladulås son, Konung Birger, förklarar, att strömmen i Aspvik i Näs socken vid Almarna tillhör nunnorna i Skokloster, vilka där uppfört en kvarn.

Ur Fischerström 1785. Utkast till beskrivning av Mälaren.

Håtunaleken.

I sept 1306 fångslas Birger och förs till Nyköping.

3 mars 1308 försoning i Nyköping.

Enligt riksdelningen 20 juli 1310 skulle hertig Valdemar få bl a Stockholm med östra Uppland (möjligen också delar av Västmanland).

Hertig Erik fick västra och södra Sverige.

Konung Birger fick bl a Fjärdhundra, delar av Västmanland, hela Strängnäs biskopsdöme med Nyköping.

Birger hämnades med Nyköpings gästabad 10-11 dec 1317.

Den 8 juli 1319 valdes Hertig Eriks son, Magnus Eriksson till Sveriges konung på Mora äng.

1303

(handskriven anteckning)

I Diplom. Svec 2 står torrentem in Aspwiik parochie Naes = strömmen i aspvik, Näs socken.

1307

Torrente in Aspvik, parochiae Naes.

Anders Sigfridsson skrev sig till Bro och Aspvik.

Aspvik

(framtaget Svenska Arkivbyrå)

Aspvik är ett gammalt gods, som fordom tycks ha tillhört Folkungasläkten, och sedan kommit till Skokloster. Det gäller åtminstone kvarnen, som konungen *låtitt uppföra i Aspviks ström vid Almarna*, vilken tillhörde klostret. Det var hertigarna Valdemar och Birger, som efter det att de tagit makten genom Håtunaleken 1306, redan 1307 skänkte den till Skokloster. Gården kom sedan till kronan åtminstone en del, troligen genom Västerås recess 1527. Aspvik donerades under frälsefrihet 1571 till ståthållaren Anders Sigfrid Rålamb till Bro och Aspvik. Efter hans död 1583 kom gården till hans dotter Cecilia, gift med Erik Matsson Körning. Hon innehade gården till 1610, då den övergick i släkten Gyllenholm, men reducerades 1683.

Utdrag ur Hist. Georg. Statistiskt Lexikon.

Anders Sigfridsson Rålamb till Länna i Almunge socken, Brogård i Bro och Aspvik i Näs socken. Han var född 1527 och dog 1583. Ståthållare på Stockholms och Västerås slott. Gift första gången med Anna Larsdotter Björnram, d. 1565. Gift andra gången med Anna Butz eller Store.

Han erhöll Aspvik i donation den 25/7 1571 av Kungl Majt.

Hans dotter i andra äktenskapet Cecilia Andersdotter Rålamb (levde 1633) ärvde Aspvik. Gift första gången på Brogård med Slottsloven på Stockholms slott, Erik Matsson Körning till Almby, Nora, Aspvik och Brogård, död 1599; Gifte sig andra gången med häradshövdingen Johan Carlsson Månesköld af Seglinge till Rungarn och Ora, död 1613, sedan han mist hertig Karls nåd och i följd därav sina gods. Efter Körning hölls arvsskifte på lösöret 1599 och på den fasta egendomen 1602.

Anders Körning till Aspvik i Näs och Ekenäs i Rudstads socken ärvde Aspvik. Han dog 1639. Han var överste och gifte sig 1635 med Christina Mörner född 1608 och död 1670.

1614.

(handskriven anteckning- 2 blad)

Änkan till Erik Matsson Körning, Cecilia Andersdotter Rålamb bodde på Aspvik 1614.

Deras son Anders Körning, ägde 5 1/2 mtl lydande under frälsehemman inom häradet och hans änka, Christina Mörner innehade efter honom egendomen, som utökades med åtta gårdar.

Från Körnings arvingar reducerades Aspvik, som numera endast var 3 mtl. Det fjärde hade 1683 blivit inlagt med ränta samt indelades på kavalleriet. (Almquist)

Anders Körning till Aspvik i Näs och Ekenäs i Rudstads socken, d 1639, ärvde Aspvik, överste, gift 1635 med Christina Mörner, f 1608, d 1670.

Erik Körning till Aspvik och Näsby föddes 1638 (1639 ?) och dog 1672. Han begravdes i Riddarholmskyrkan och fördes därefter till Stockholms-Näs kyrka. Han var ryttmästare vid Skånska kavalleriet och gift 1667 med Maria Ribbing. Hon var född 1652 och levde 1674. Stårhuset utarrenderade jordbruket med inventarierna till biskop Petrus Brommius änka, Catarina Herbst, för 1100 daler kopparmynt.

Inom Näs socken var 3 mtl frälse i Ålsta, för vilka ladugårdsfrihet utverkats 1678, men den upphävdes vid 1681 års rannsaking, då gården ansågs försvarligt byggd.

Aspvik reducerades från Erik Körnings arvingar (Elgenstierna)

(handskriven anteckning)

Skoklosters landbor arrenderar 3 gårdar i Aspvik i mitten av 1500-talet. År 1540 finns i Upplands handlingar upptagna gamle Erik och unge Erik. Den senare med tillnamnet Larsson. De tycks ha haft arrendet till omkring 1555. Den tredje landbon hette Lasse Andersson och tycks ha varit där ungefär lika länge. Till Skokloster hörde också Lasse Persson i Kvarnen till 1555. Efter 1557 saknas handlingar i 10 år. 1567 finns 3 gårdar om vardera 1 markland och en kvarn. När Aspvik 1578 doneras till Anders Sigfridsson Rålamb kallas arrendatorerna frälseandbor. Även Hans i kvarnen räknas dit. Från 1582-1599 ? heter kvarnskötaren Staphan i kvarnen. Från 1599 finns Per Skinnare. Han kan ha varit dalkarl, som flyttat hit och var skinnmakare.

1563-06-05

(handskriven anteckning)

förläna Erik XIV sin trotjänare befallningsmannen på Svartsjö Måns Pedersson tre gårdar i Aspvik och kvarnen. Han får också tre gårdar i Tensta och en gård i Sanda liggande i Bro härad. Gårdarne är fria från årliga utlagor.

1680-talet

Erik Holm, adlad Gyllenholm, till Malmö i Kvilligne socken samt Aspvik i Näs socken, f 1650 i Stockholm; skrivare vid Amiralitet, sedan vid Tullen, inspektör över småtullarna 1676 i Stockholm. Adlad 18/3 1692 och död i juli 1713 på Aspvik. Begravdes i Jacobs kyrka. Gift med Gertrud Sparrin.

Fabian Wrede, f 1641, d 1712, greve president. Uppgives ha övertagit Aspvik av kronan. Gift med friherrinnan Brita Cruus af Gudhem f 1652, d 1716.

Deras dotter Agneta Wrede f 1674, d 1730, köpte Aspvik till skatte den 19/2 1725. Gift med överstelöjtnanten greve Axel Johan Lillie f 1666, d 1696.

Deras dotter Hedvig Catharina Lillie, f 1695, d 1745. Ärvde Aspvik. Gift med riksrådet och överstemarskalken greve Magnus Julius De la Gardie till Tullgarn och Sjö, f 1669, d 1741.

Deras son Ulric Gustaf De la Gardie f 1727, d 1809, landhövding och en av rikets herrar. Sålde 1751 rustnings- och besittningsrätten till berustade skattesäteriet Aspvik, 3 mantal, som tillfallit honom i arv, för 14.000 dlr krmt. Gift 1752 med friherrinnan Fredrika Falkenberg av Trystorp, d 1724, d 1806.

Thure Gustaf Rudbeck, f 1714, d 1786, friherre, överståthållare i Stockholm. Erhöll första uppbud på Aspvik den 24/5 1751. Gift 1745 med friherrinnan Magdalena von Mentzer, f 1726, d 1809.

Deras son Per Alexander Rudbeck, f 1762, d 1832, friherre, överstekammarjunkare. Gift 1786 med friherrinnan Anna Elisabet von Axelsson, f 1765, d 1830. Han ärvde Aspvik och sålde egendomen den 16/3 1807.

Albrekt von Lantingshausen, f 1751, d 1820, greve, överkammarherre. Köpte Aspvik 1807. Gift 1777 med Johanna von Stockenström, f 1754, d 1809.

Deras son Erik Albrekt von Lantingshausen, f 1781, död ogift 1856, greve kapten. Ärvde Aspvik.

Johanna Carolina von Lantingshausen, f 1787, d 1859, ärvde Aspvik efter sin bror. Gift första gången med hovmarskalken friherre Nils von Höpken f 1774, d 1829. Gift andra gången med överste Albrekt Magnus Haij, f 1776, d 1847.

Curt Gustaf af Ugglas, f 1820, d 1895, friherre landshövding. Köpte Aspvik 1857 för 102.500 rdlr rmt (lagfart 5/5 1857). Gift 1850 med Therese Elisabeth Vilhelmina Björnstierna, f 1829, d 1881.

Deras barn Friherre Gustaf Oscar Magnus af Ugglas f 1861, d 1912.

Friherre Peder Magnus af Ugglas och Fröken Maria Charlotta Therese Lezinska af Ugglas erhöll efter moderns död lagfart 1883 på vardera 1/3 i Aspvik. Den förstnämnde tog systemens del 1908. År 1897 gifte han sig med Alfhild Laura Wallenberg, f 1877, som vid makens död inlöste barnens arvsandelar i Aspvik.

Aspvik nr 1, 3 mantal skattesäteri.

Berustat säteri nr 5 och 6 under Livregementet och majorens kompani. Köpt till skatte enligt Kammarkollegi köpebrev den 19/2 1725. Varit frälsesäteri, som kronan hemfallit och år 1691 skattlagt. En vattenkvarn, på vilken räntan fastställdes den 27/8 1830.

En vädertullmjölkvarn enligt Kammarkollegi utslag den 31/5 1860.

(Ur 1825 års jordebok):

Ur dombokprotokollen

1638-02-09

Vid kvarnen i Aspvik var det vid flera tillfällen tvistigheter, som följdes av anklagelser vid tinget. Mjöllnare Mats Persson anklagade Michel Simonsson att han fört större säckar med sig hem än han fört dit. Man skyllde på pigan Marie, som skulle ha tagit en halvspann av tullsäden och malt tillsammans med sitt mjöl. Både Michael och hans piga friades.

1638-06-07

Clement Svensson i Tuna, besvärade mot Mats Persson, mjöllnare vid Aspvik för stämning. Hans Bengtsson i Näs kyrkby, mot Mats mjöllnare vid Aspvik, för stämning.

1648-05-09

Kerstin Mörners gårdar uppbjudes andra gången.

1648-10-02

Kerstin Mörners gårdar uppbjudes tredje gången.

1649.

Kom för Rätten Anders Martensson i Aspvik och anklagade Bengt Grellson i Tranbygge för att han huggit två kvarnstenar på Tångbro ägor. Men då Knut Posse och Christina Mörner äger vardera ett hemman i Tång och skogen inte är skiftad, äger var och en rätt att hugga sådana stenar varhelst han finner dem.

1660

Oluf Krake på arrendator Michel Heitmans vägnar drog inför Rätten Christina Mörners bokhållare Olof Klint om Aspviks arrende.

Först handlade det om ett tjuvnamn, som Johan Jöransson sagt om Michel Heitman, att han borde hängas utan lag och dom. Drängen medgav, att han sagt detta i hastighet, sedan Heitman vid förra tinget lagt fram 13 tjuvpunkter mot honom, som inte kunde bevisas. Han bötdade bara 3 mark.

Bokhållare Olof Klint invände att Michel Heitman stulit Fruns silverkanna.

Därefter trädde parterna fram och blev noga examinerade som deras räkningar utvisar. Gäller Ålsta och Heitman.

1660.

Beslöts att 3 gode män skall syna gårdsgården mellan Aspvik och Hernevi samt Husby äng.

1660.

Anders Persson, humlegårdsdräng på Aspvik, anklagas av länsman Anders Johansson i Frölunda för begånget lägersmål med Karin, piga på Lindersnäs. Han har förlikt sig med henne och hon gifter sig nu i Stockholm. Han bötar 40 mark för mökränkning och lovade 2 daler till de fattiga. Den vanliga kyrkoplikten.

(år 1662 saknas dombok).

1663.

Pigan Karin vid Aspvik, som är stadd i tjänst av trädgårdsmästaren Jon Jonsson på Brogård har försvunnit ur tjänsten och är nu stämd tre gånger. Hon döms att betala tillbaka fästepenningen 3 mark och vad hon fått i lön 20 daler, skor och linnekläder eftergivs.

1666

Ryttmästare Erik Körnings hovmästare Måns Godag på Aspvik klagade på grannarna i Brogård, Prästgården, Härnevi och Finsta över att Aspvik tar skada av att de inte håller gårdsgård över Lindängen. Bokhållare Erik Ling och Pastor i Bro nekade till att de skulle hålla gårdsgård där. Rätten beslutade att de inte kunde pålägga svaranden att hålla gårdsgård, där de inte var vana. Alla skulle dock vid laga plikt hålla sina gårdsgårdar runt ängen och inte släppa djuren i otid på den andres område.

1669

Fogden på Aspvik Måns Godag ställde inför Rätten Carl Mårtensson på Aspvik och konan Annika Andersdotter om lönskaläger. Båda erkände, men Carl vill inte kännas vid barnet. Han kan dock inte

utvisa någon annan barnafar och bötar 40 mark. Annika döms för andra resan till 40 mark. Han skall hjälpa henne till kyrkan och båda remitteras till kyrkoplikt.

1669

Mats Matsson och Erik Bengtsson båda i Frölunda betalar 3 mark var i böter för slagsmål. Ingevald Olofsson vittnade. Där sattes 9 mark silver dem emellan och de tillsades att hålla laga stängt om sina hagar, som de nu trätt om.

1671

Fogden vid Aspvik Måns Godag ställde änkan Anika Christophersson i Snickartorpet för lönskaläge med murarmästaren Johan i Raskeboda under Aspvik. Han är nu död och hon har fått ett oäkta barn. Han hade lovat henne äktenskap, vilket hon inte kunde bevisa.

Eftersom man visste att Johan Hindersson bekänt sitt olovliga sammanlege med Annika, vilket även hans son nu närvarande inte kunde förneka, bötade han 40 mark ut kvarlåtenskapen. Då Anika inte gitter bevisa, att Johan lovat henne äktenskap och hon är en helt utfattig kvinna, som inte kan försörja barnet, dömdes hon till fängelse.

1673

Krögaren Urbanus vid Aspvik nekar till att ha beskyllt Mats Mårtensson för tjuveri. Han frikänns.

1677

Beslöts att Johan Mårtensson i Slängan stannar ett år till vid torpet under Aspvik eller skaffar en annan åbo. Han har inte i rätt tid uppsagt torpet till bokhållare Jöns Röding.

1679

Befallningsman Jöns Ryding anklagade trädgårdsmästaren vid Aspvik Mårten Jacobson att betala 12 daler för en backstuga, som blivit helt uppbränd, när han torkat säd.

1680

Krögaren Hans Eriksson vid Aspviks krog skall till annat ting skaffa bättre bevis för sin anklagelse att Johan (Jacob) Larsson i Riby stulit en kanna med tennpip ur hans källare. Dock betalar Hans Eriksson den kanna, stop och flaska han lånat av Johan Larsson.

1681

Gardesänkan hustru Kirstin Svensdotter från Västergötland hade tagit hus hos krögerskan på Aspvik. Där träffade hon ryttaren Erik Olofsson Funke från Härkeberga och hans granne Erik Sigfridsson i Malma. Hon bad att få åka i hans släde till Litslena för 20 öre och en kanna öl. När hon hade ett ärende till källaren, nappade hunden till sig en bit smör. Hon tog smöret från hunden, men Funke kallade henne tjuv och slog henne med en tjock läderpiska. Hon hotar att hämta länsman. Bonden Sigfridsson kommer ifatt henne och binder henne vid skrandan och kallar henne sakramenskade tjuvkona. Han slår henne så att handleden och ett finger skadas och två tänder far ut. Hon får ett hårt slag i sidan och en spark i magen.

Nu kommer Funk och menar att hon nog har pengar. I den ena kjortelsäcken hittar han en svensk daler och i den andra 10 öre kopparmynt. När de sedan rev av henne kläderna kom en specie daler bort, som hon fått av Rikets Drottning samt hennes vägpass. Hon hade haft detta insytt i pälsen mellan skinnet och fodret.

Ryttare Erik svarade, att när han kom till krogen klagade Sigfridsson att de förlorat smör, som de köpt tillsammans i Stockholm. Då kvinnan de mött på krogen går ut till källaren tappar hon en bit smör. Han nekar inte att han slagit henne 8 slängar med piskan. Bonden säger att han tagit tre slantar och ett halv öre och sedan for de sin väg. Ärendet uppskötts till extra ordinarie Ting eftersom Sigfridsson inte var närvarande.

1681

Thomas Smedh vid Aspvik blir offentligen instämnd till nästa vinterting av studenten Nicolaj Brommii angående några saker han deponerat.

1681-03-14

Nu fortsattes rannsakingen om rån och slagsmål, som ryttaren Erik Funke och Erik Sigfridsson från Härkeberga skulle begått mot gardesänkan hustru Kerstin Svensdotter från Västergötland. Sigfridsson hade två gånger uteblivit från Rätten. Han ursäktade sig med att han sista gången varit i Falun med avraden. Han berättade, att han kommit till Aspviks krog och ville ha en brasa och en kanna öl. I släden hade han en spann ärter och en lax och en bit smör. När han efter en stund kom ut var smöret borta. Han misstänkte gardesänkan. Funk går ut och tar smöret ifrån henne och slår henne några slängar. Hon löper iväg och Sigfridsson tar sin häst och kör ifatt henne och ber henne följa med tillbaka. När hon inte vill, tar han tag i kjolen och slår till henne, dock inte så som hon menar. Hon påstår att hon efter slaget i magen hela tiden haft sin kvinnliga tid. Han erkänner att han tagit några småpengar från henne, men Funk nekar till att de tagit mer. De lämnade henne på vägen. Hustrun i Aspviks krog Karin Persdotter berättar, att hon inte sett att säcken med smöret varit öppnad och att änkan inte haft mycket pengar. Gardesänkan ville inte att hustru Karin skulle få vittna, eftersom om haft lönskaläge med en ung karl några år.

Rätten har noga övervägt detta ärende och finner inte att de kan frikänna gardesänkan för smöret, utan hon skall plikta tredubbelt, alltså 12 daler.

Funk skall böta för slagen han erkänt och ge tillbaks pengarna.

Sigfridsson skall böta för slagen och de utslagna tänderna samt ge henne 60 mark för sveda och värk.

Då rånet skett på allmän landsväg kan man inte gå ifrån 40 kap i Edsöres balken utan dömer båda männen att mista livet. Domen remitteras i ödmjukhet till Hovrätten.

1681

(handskriven anteckning)

Lars Brommiius tilltalar på sin moders vägnar smeden Thomas Johansson, för att han är lat och inte får arbetet ifrån sig. Genom hans slarv har visthusdörren lirkats upp och en halv tunna lax och en halv tunna salt blivit stulna. Han har inte i tid fått lås för fähuset och nu är 3 får stulna. Brommiius kräver att han får plikta för olydnad enligt smedhantverksordningen och ersätta det som förkommit. Smeden försvarar sig med att låsen är fridyrkade och begär att en god mästare från Stockholm skall avgöra om de blivit uppdyrkade. Vad beträffar fåren har de kommit bort, när de gick ute.

Rätten beslutar att det inte finns fulla skäl till anklagelsen, utan vill att en mästare från Stockholm först skall se på låsen och Brommiius med vittnen skall bevisa vad som stulits.

1681-10-24

(handskriven anteckning)

Biskop Brommiius son i Aspvik, Lars Brommiius, anklagade Olof Persson i Frölunda för att han slaktat ett av moderns får. Dagen efter hade grannens tik dragit hem först huvudet och sedan fötterna. Dagen efter tog Brommiius länsman med sig till Frölunda och provade om huvudet och fötterna passade till skinnet, som hängde på stängen. De passade. Olof Persson nekade och sade att hans svägerska hade slaktat ett av hans får medan han varit i Stockholm. Svägerskan var närvarande och hade ett vittne skomakare Mats Olufsson. Han gick ed på att han ätit upp huvudet, som Brommiius nu hade skinnet till. Jacob Eriksson sade att hans tik, som hade en liten valp, hade dragit hem ett huvud och fötter, men han visste inte var hon fått tag i dem. Hans hustru hade trott att huvudet var från ett får på Aspvik, men tiken löper runt hela socknen och drager hem allt möjligt. Brommiius hade som vittne bonden på Aspvik, men han ville inte gå ed på att huvudet och skinnet passat ihop. De övriga vittnena var hans syskonbarn och brodern Nils Brommiius och dem kunde inte Rätten erkänna. Då återopade han sig på pigan, som hämtat fåret från Stockholm, men hon var inte där. Tolvmännen, som besiktigt kunde inte heller finna att skinnet passade till huvudet och fötterna. Sist gjordes en offentlig fråga till allmogen om Oluf Persson var känd, som en ärlig och hederlig man. De svarade, att han var så och vid detta tillfälle befunnit sig i Stockholm. Rätten beslöt att över den grova anklagelsen studenten Lars Brommiius tillsvurit bonden Oluf Persson i Frölunda, skall han inför Rätten bevisa anklagelsen till dess dömer Rätten sålunda.

Att först efter 7 kap i tjuvmål, att tjuvnaden inte tagen i hus.

Det är nog bevisat att bonden Oluf Persson varit i Stockholm vid samma tid.

Inga vittnen kunde under ed förklara att skinnet passade till huvudet och fötterna.

Då man vet att Oluf Persson är känd som en gudfruktig och ärlig man blir han för denna grova beskyllning befriad.

Brommius däremot dömdes att betala 40 mark.

1682.

(handskriven anteckning)

Sal biskop Brommius änka anklagar genom sin son Lars Brommius bonden Oluf Persson, att han brutit det kontrakt som upprättades 1681.

1) Han skulle ha fött av gårdens foder två gamla kreatur förutom ungboskap och får till den 16 nov 1681.

2) Genom hans förvållande skulle 3 får, 1 kalv om fem månader, 2 kor den ena av Holländsk ras och en oxe blivit döda.

3) Flyttat från gården i olaga tid.

Bonden Oluf Persson svarade att han fört en stor mängd foder till gården för att försörja djuren.

För de döda kreaturen svarar han, att han inte kan freda sitt eget liv och ingen kan tvinga honom att freda oskäligen djur.

Han har inte flyttat, utan uppehåller ännu hushållet där, även om han undertiden är vid Frölunda.

Beslutet blev, att då bonden den 20 nov kraftfullt föreskrivit, att fullgöra de kreaturen som är omkomne, skall han få det. Han befrias från anklagelsen att ha tagit foder från gården.

Mot denna dom överklagade Lars Brommius till nästa Lagmansting.

1682.

(handskriven anteckning)

Lars Brommius klagar, att Oluf Persson i Frölunda refererat för länsmannen vid förra hösttinget, att när majestäterna lägrat i Aspvik hade han tagit dit ett lakan, som jämte andra saker förkommit. Han hade bett länsmannen draga biskopinnan inför tinget på samma sätt som han blivit dragen dit för fåret. Nu förklarar han, att han bara ville fråga vad som sålunda hänt och inte velat beskylla biskopinnan eller hennes folk.

Rätten frikände honom, men Lars Brommius överklagar domen till Lagmanstinget.

1682

Lars Brommius berättade att han dragit kammarherre Ribbing inför tinget angående Aspviks kvarn, såsom förmyndare för barnen som Aspvik tillhör. Kammarherren Ribbing tjänsgör hos Riksänkedrottningen.

Han kan inte svara, då ärendet ligger i Hovrätten. Brommius anser inte detta är laga förfall utan begär att ärendet tas upp, då stor skada sker på kvarnen, som ej blir uppbyggd.

1682

Hustru Elisabeth Jönsdotter i Slängiatorp vid Aspviks krog, klagade att hustru Karin i Sylta beskyllt henne för tjuvnad. Både hustru Karin och hennes man, Lars Månsson nekade. Rätten beslutade, att då hon inget kunde bevisa, var detta bara skvaller och avund dem emellan och 40 marks vite sattes för trätodryghet.

1683

Aspviks krog. Thomas Johansson i Aspviks krog tilltalade genom sin hustru rättaren under Bro gård, Anders Ersson, om en tunna korn han skulle betala för att hon läkt en fördärvad häst. Det var Jacob i Finsta, som skadat hästen. Anders nekade inte till att han lovat en korntunna, men nu var hästen fråntagen honom och given till Jacob i Finsta. Rätten dömdes honom att betala kornet han lovat för hästens botande.

1685

Skräddare Nils Olsson Gadd vid Aspviks trädgårdstorp är stämd för att han fördärvat en rock för Daniel Wixnelio i Bro. Han infann sig inte och bötar 3 mark.

1685

Torparen under Aspvik Mårten Jacobsson är stämd av kapten Hillebrand för hö och lök, som han olovligen tagit ur trädgården.

1686

Aspviks krog. Hustru Kirstin Jöransdotter, trädgårdsmästare sal Olof Erssons änka, nu för tiden deja på Friberg tilltalar fogden på Aspvik Nils Larsson. Han har behållit en säng, som var hennes. Även två stolar, som hon lånat Lars Ek, får hon inte tillbaks bara för att några fönster blivit förstörda på Aspviks krog. Han har överstens lov att kvarhålla möblerna. Hustru Kerstin inlade Kapten Johan Jobst Hildebrants attest, att Lars Ek skall återge Kerstin möblerna. Sedan får han bäst han kan och gitter söka för de söndriga fönstren hos krögaren som var före honom.

1686

Paul Jönsson befallningsman på Lennartsnäs klagar till gårdsfogden på Aspvik Nils Larsson för att han på allt sätt söker fördärva för bönderna i Sylta. Han har rivit ned två led i deras sädesgårde och slagits med hans herres bonde på Stäkets krog. Då uppstod ett blodsår, som Johan Mårtenssons attest av den 6 juni 1686 utskrivna i Görveln bevisar. Han har soldaten Måns Bråttom som vittne att leden blivit bortbrutna och gjort en 60 famnar lång väg genom sådda åkern. Nils Larsson försvarar sig med att åkern inte var sådd på båda sidorna och Rätten avvaktar tills ny syn är gjord och grannarnas vittnesbörd om åkern varit sådd. Slagsmålet remitterades till Sollentuna häradsting.

1686

Samtidigt klagade befallningsman Nils Larsson att Paul Jönssons mor kastat igen kvarndammen, så att kvarnen stått stilla ett dygn. Han åberopar mjölnaren som vittne. Även detta mål lämnas tills bättre skäl framkommer.

1686-05-26

(långt dokument)

När hustru Kerstin tillträdde Aspviks krog var fönstren i gamla stugan sönder, men i nya stugan vara alla hela. Hustru Kerstin påstod dock att 4 rutor var söndriga även där. Efterträdaren Lars Ek påstod att hon slagit sönder en stenskål för honom och gjort övervåld på honom. Hon svarade vice versa, att han överfallit henne. Då inga vittnen finns uppskjuts målet.

1689.

Baron Jean Sparre anklagade genom sin befallningsman Petter Frisk, krögaren vid Aspvik Erik Jönsson för att han tillhandlat sig en volm hö av Sparres dräng på ett olovligt sätt. Han bedriver också olovligt skytte och fiske på Sparres ägor. Han hägnar inte mot Sparre äng, så han lider stor skada. Eftersom han på dessa punkter brutit kontraktet skall han drivas från krogen.

Jönsson säger sig inte fått hö på olovligt sätt. I somras kom visserligen drängen med en volm, men han uppgav att han var skickad av befallningsman och ville ha öl istället. Han nekar till ohägnen. Han nekar också till olovligt skjutande och fiskande och begär bevis.

Sedan klagar Jönsson att baron lovat honom en lugn tid vid krogen bara han betalar arrendet. Nu resterar det med 32 dal, vilka Jönsson velat betala, men Sparre vägrar ta emot, då han önskar driva bort honom. Han ber Rätten undersöka om han brustit på någon punkt. Skulle så inte vara fallet vill han sitta kvar tre år till eller få ersättning med 200 daler. Jönsson menar att baron låtit en soldat bo i husen, vilket inte stod i kontraktet. Baron har dessutom kallat hans hustru för hora. Petter Frisk sade sig inte kunna svara på något av Jönssons anklagelser mot baronen.

Vid förhör med drängen Erik, säger han sig ha begärt hö för ölet i befallningsmans namn, annars skulle han inget fått. Befallningsman säger att han inte skickat drängen. Någon skada kan han inte heller se att Jönsson åsamkat med dåliga hägn. Fiske och skjutande kunde inte heller bevisas.

Rätten kan inte finna något skäl för baron att driva Jönsson från krogen.

1689

Befallningsman vid Aspvik Petter Frisk pliktar för begånget domkval i ovanstående sak 3 mark.

1689.

Trädgårdsmästarens vid Aspvik änka, Elisabeth Jönsdotter klagade på att hon blivit driven från trädgården i olaga tid. Kontraktet skrevs under av hennes man Per Matsson den 15 aug 1688 och skulle gälla i två år, om betalning skedde. Befallningsman påstår att hon är skyldig trots att hon presenterar en specifikation på vad hon betalt.

Beslöts att hon inte fullgjort sina skyldigheter och skulle lämna trädgården i förtid.

1690.

Baron Jean Sparre har stämt sin före detta fogde Petter Månsson Frisk för att han varit trolös och sålt och dolt 19 tunnor spannmål. Frisk infanns sig inte och blev för denna gången dömd att böta 3 mark för frånvaro.

1696-05-18

Kyrkoherde Schonberg anklagar mjölnaren vid Aspvik, Johan Mårtensson, för att han slagit gossen Hans Johansson. Pojken hade givit pigan Valborg mjöl till pannkakor, som hon i maskopi med folket skulle laga.

Mårtensson dömdes, då studenten Johan Hulten betygade, att han sett det hela.

1696-10-13

Befallningsman Erik Carlsson begärde att greve Fabian Wredes skog och fiskevatten vid Aspvik och Stäket inte fick beträdas utan lov eller utsättas för någon åverkan. Vitet var 40 marker silver.

Forts. på Aspvik1.doc

Sammanfattning av Gudrun Sandén 1996

1593-06-05

Donationsbrev till Måns Pedersson från Erik XIV.

Vi Erik den fjortonde gör vederligt att vi av synnerlig nåd till vår trotjänare på Svartsjö, befallningsman Måns Pedersson förlänar honom tre gårdar i Aspvik och Aspviks kvarn, tre gårdar i Tensta och en gård i Sanda i Bro Härad. Han är kvitt och fri för alla utskylder och får njuta, bruka och behålla dessa gårdar. Vårt kammarråd och andra skall inte göra något hinder utan veta rätta sig efter detta.

Svartsjö den 5 juni 1563. Under vårt kongl secret.

1639-06-07

Inbjudningsbrev till Axel Oxenstierna från Christina von Mörner.

Hennes Majt:s och Sveriges Rikes troman, Rikskanslern i det romerska Riket Tyska Nationen samt alla arméernas fullmäktige legat, GeneralDirektör över Evangeliska Bund där sammastädes Högvälborne Herre Axel Oxenstierna Friherre till Kimito, Fiholm och Tidö.

Sigill.

Hon berättar i brevet att hennes käre man Anders Körning till Aspvik och Ekenäs är död. Hon inbjuder Axel Oxenstierna till begravningen den 7 juli nästkommande år i sockenkyrkan Näs. Han skall komma till Aspviks gård, för att därifrån följa liket till dess lägerstad. Efter begravningen är han inbjuden att tillsammans med andra höga herrar och goda vänner vara hennes gäst på Aspvik. Även hela hans följe är inbjuden.

Christina von Mörner, Salig överste Anders Körnings efterlätne och högstbedrövade änka.

Fornlämningar.

Gravfält S om Aspvik på en avplanad moränholme (gårdsplan). Består av 5 högar och stensättningar. En stensättning söndergrävd.

Gravfält, c:a 140 m SÖ om Aspvik på en barrskogsbeväxt moränholme. Ett 20-tal stensättningar och högar, de flesta skattgrävda.

Hög c:a 260 m SSV om Aspvik, 10 m i diameter, 1-2 m hög. I södra delen kullfallen, ursprungligen rest sten, beväxt med enbuskar.

Stensättning, rund, fylld c:a 12 m SÖ om föregående, 5 m diameter och 3 m hög. Beväxt med en gran samt enbuskar.

Aspviks krog.

(Handskriven artikel av Herman Svenngård.)

Aspviks krog blev under senare delen av 1700-talet föremål för en del stridigheter, som ledde till att den måste stängas.

1766 köpte Jacob von Lantingshausen Tibble gästgiveri. Han ägde flera gårdar i trakten. Snart blev han på det klara med att han hade möjlighet att få bort krogrörelsen på Aspvik, som han ansåg var till förfång för gästgiveriet i Tibble.

Aspviks säteri ägdes vid denna tid av generalmajoren Thure Gustaf Rudbeck.

Lantingshausen skrev till landshövding Johan Funk i Uppsala och påtalade förhållandena. Han menar att Aspviks krog låg för nära Tibble. Tibble var förmodligen äldre.

Enligt 1734 års gästgiveriförordning fick Ridderskapet och Adeln bygga krog vid vintervägar och stora stråkvägar, men inte närmare än 1/2 mil från gästgivargårdarna. Aspvik låg vid vintervägen från Litslena och Gran. Fördelen med Aspvik var att där fanns en utmärkt källa, för de resande som hade egna hästar. Där var också lä för nordanvinden när man skulle rasta, genom en hög backe på norra sidan. Vintervägarna var ju snabba genvägar och därför ofta anlitade.

Många skrivelser om krogens vara eller inte växlades. Var avståndet för kort till Tibble? Till slut lät Lantingshausen mäta avståndet. Härtill anmodade han länsman Holmberg och tolvmännen Anders Jansson

och Jan Jacobsson, som den 17/10 1768 mätte vägen med lantmäterikedja. De mätte alltså från Tibble gästgivargård till Aspviks kvarn, som låg mitt emot krogen. Sträckan var 3600 alnar (2160 m). De fortsatte med vägen från landsvägen till Aspviks krog och den biten var 450 alnar (270 m). Tillsammans blev vägen 2430 m, alltså inte fullt en kvarts mil.

De mätte också vintervägen, som gick från Aspviks krog genom Sylta till en krogstuga på Tibble gästgivaregårds äng mittemot byn. Den vägen var c:a 2700m, alltså lite mer än en kvarts mil. Därmed var Aspviks krogs saga all. Samma år lades den ned.

1691-08-02

Rannsaking å Aspviks 4 kronohemman och specialuträkningar av räntan på en kvarn.

(jämte 2 negativa fotokopior)

Aspvik

4 kronohemman. 1 hemman innehaves av greve Fabian Wrede på rustning och under Säteriets frihet; har förut varit frälse.

Redovisning av jordeboks- och mantalsränta. Domare Bengt Johansson och Jöns Olsson i Näs bevittnade. En beteshage, gott sjöfoder, ingen skog, fiskevatten.

En kvarn synades och domaren Bengt Johansson intygade och lantmätare Laurentz Håfstedts gjorda berättelse låg som underlag för räntan.

1691-12-22

3 blad inte översatta med specialuträkning av räntan för skatteläggning av 3 hemman i Aspvik jämte kvarn.

1772-10-31

Skattläggning av kronoberustade säteriet Aspvik

4 sidor på Landsarkivet, länsstyrelsens i Uppsala skattläggningar.

Berättelse från Aspvik av Herman Svenngård.

(2 maskinskrivna blad)

1728-10-28

Det hade blivit ovänskap mellan befallningsman Zachris Tilsner på Aspvik och gästgivare Jacob Törn i Tibble. Orsakerna var hemfridsbrott, skällsord, överfall. Detta hade hänt i Tibble under ölets inverkan. Många var inblandade i bråket. Där var rustmästare Petter Svan i Berga, drängen Mats Olsson i Aspvik, ryttaren Johan Nilsson Tunberg, Mats Ersson i Tuna, Johan Pålsson, gästgivare Törn och hans drängar Anders Borg och Lars samt pigan Karin Tomasdotter.

Drängen Mats Olsson och fogden Tilsner hade varit i kyrkan. Efter gudstjänsten gick de till klockargården, där Tilsner och länsman Westring druckit en kanna öl. Där var också soldaten Tunberg. De var ganska druckna, när de i skymningen red till Tibble gästgivargård, där de fortsatte drickandet. Rustmästare Svan hade velat skåla med Tilsner, som då kastat sitt öl i spisen och slängt glaset i golvet. Pigan Karin hade tagit upp glaset.

Mats Olsson hörde Borg ropa att Tilsner hade kniv. Han såg inte att Tilsner hade någon kniv, där han låg kullkastad på golvet och Törn sparkade honom. När han rest sig fick han en rungande örfil av Törn, så att han irrade runt på golvet. Samtidigt klagade Borg att han blivit skuren i handen av Tilsner. Han försvarade sig senare med att han dragit kniv för att försvara sig.

När Tilsner gick ut, kom han fel och hamnade i gästgivarns kammare. Hela tiden hade han kniven i handen. Gästgivaren sa till honom att släppa kniven, kallade honom svenhund och gav honom en örfil, så att han hamnade under en bänk.

När bråket kom inför Tingsrätten fick alla böta. Tilsner för att han förolämpat rustmästare Svan till 9 mark och 3 mark för att han förolämpat gästgivarens dräng och piga. Anders Borg fick böta 6 mark för knivskärningen och 9 mark för läkararvode. Gästgivare Törn, som varit rätt aggressiv bötade 18 mark. Drängen Anders Borg, som innan han blivit knivskuren knuffat Tilsner bötade 6 mark.

Berättelse av Herman Svenngård.

(2 maskinskrivna blad)

1731

På vintern 1731 infann sig vid tinget i Bro krönaren vid Kungl Vedgården i Stockholm, Isac Berg och hans hustru Elisabeth Goda. Orsaken var ett arv, som hustrun hade i Stockholm, men som man tvivlat på att hon var rätta arvingen till och ville ha bevis. Det gällde arvet efter Anders Jönsson Terning. Elisabeth far, Måns Jönsson Goda, var morbroder till Terning.

Elisabeth var född i Ryds socken av Måns Goda och hans hustru Christina Andersdotter. Nu begärde hennes man, Isac Berg, å hustruns vägnar ett intyg av Häradsrätten på släktskapen.

Rätten ville gärna tillmötesgå denna begäran och häradsdomare Anders Bengtsson i Skälby berättade, att han kände Måns Goda, då han bodde i Tång. Han hade även sett honom, sedan han kommit ur krigstjänsten och bodde på Aspvik, där han också dött.

Han omnämndes i handlingar, som ryttmästare Erik Körnings hovmästare Måns Godag, 1665, och som hans fogde på Aspvik 1667.

Häradsdomaren visste inte hur många barn han haft eller vad hustrun hetat, men han menade att Elisabeth var mycket lik sin far till utseendet.

Nu fanns i Ryd en gammal man från Sjötorpet, nämligen bonden Gabriel Bengtsson, som var född 1646 och således 85 år vid det här laget. Han hade känt Måns Goda mycket väl och berättade att denne som gosse blivit antagen hos ryttmästare Körning på Aspvik. Där hade han haft goda dagar och kallades sedan Godag istället för Goda. Han hade följt ryttmästaren som livknekt ut på Tyska botten under Karl X Gustafs krigståg och sedan återvänt hem med ryttmästaren. Av honom hade han fått hemmanet Tång i pension, sedan han strax innan gift sig med en prästdotter från Långtora. Han hade haft tre barn. En son, som hette Anders och blev ihjälslagen under ett slagsmål i Ryds prästgård. Hans andra son Erik och Lisabeta, som nu var närvarande hade rest med föräldrarna till Tyskland, när Elisabeth var 11-12 år. Bonden kände väl igen henne och kunde med ed intyga att det var hon.

Vid tinget fanns också en 66-årig hustru Margareta i torpet Glönhem i Ryd, som varit bekant med Måns Goda, när han bodde i Tång. Hon visste också att han haft tre barn, men inte känt Elisabeth förrän de träffades i prästgården förra söndagen. Där hade hon genast sett, hur lik Elisabeth var sin far både i ansiktsdragen och kroppsställningen.

Efter så säkra bevis på släktskap med Anders Jönsson Terning hoppas vi hon inte hade någon svårighet att lyfta arvet efter honom.

1768

T G Rudbecks skrivelse angående Aspviks krogs nedläggande, jämte andra handlingar 30[27] sidor finns i kammarkollegie första provinskontor 1769 års expeditioner nr 43.

1768.

J A von Lantingshausens skriftväxling angående Aspviks krog, jämte andra handlingar 12 sidor finns i kammarkollegie första provinskontor, 1768 års expeditioner nr 210.

1824-08-16

Skattläggning av ytterligare ett par stenar i Aspviks kvarn, jämte andra handlingar 70 sidor. dito 1830 års expeditioner nr 237.

Finns även i Landsarkivets skattlägningshandlingar.

1767-11-10

Skrivelse från Landshövding Funk angående Aspviks krogs nedläggande.

(2 maskinskrivna blad; 4 negativa fotokopior)

Friherre Johan Albrekt von Lantingshausen har begärt att krogen vid Aspvik bör läggas ned. Överste Thure Gustaf Rudbeck, som ägare till krogen, som ligger vid en biväg, vid Aspviks berustade säteri anser sig ha rätt att bibehålla den. Uppsala Slott den 10 nov 1767.

Jag har underrättat mig om beskaffenheten av detta hushållsmål och finner att Aspviks krog ligger vid en biväg, som om vintern, när isarna bära går mellan Litslena och Grans gästgivargårdar till Tibble. Det är inte längre än en fjärdings väg dit. I långa tider har förbönder med egna hästar haft ett gott vattenställe där. Enligt Ridderskapets och Adels Privilegier meddelas att de på sina frälsegårdar får bygga krog vid bivägar, men vid stora stråkvägen endast på ett avstånd av en halv mil. Det vore en obekväm krok för den som med egna hästar och ingen hållskjuts behöver fara fram till Tibble för att vila. Aspviks krog är nyttig och jag har önskat att ägarna av Tibble och Aspvik skulle kunna förena sig. Kongl Gästgivareordningen av den 12 dec 1734 tolkas på annat sätt, nämligen att frälsemän får inrätta krogar vid bivägar, dock inte närmare än en halv mil från gästgivaregården. Jag har fått befallning, att hålla på detta med strängaste hand och det är inte mitt eget påfund. Trots de olägenheter det medför, kan jag inte annat än med stöd av dessa stadgar förklara att Aspviks krog bör läggas ned.

Den som vill överklaga detta beslut gör det inom 4 månader.

Undertecknat Johan Funk, Uppsala Slott den 10 nov 1767.

1768-03-02

Skrivelse från T G Rudbeck till Kungl Kollegiet.

(4 maskinskrivna blad; 7 negativa fotokopior)

Friherre Jacob Albrekt von Lantingshausen har i en skrivelse till landshövding Funk begärt att den av mig ägda krogen vid Aspvik skall läggas ned. Orsaken är att avståndet till Tibble gästgivargård är för kort.

Över baronens begäran har jag erhållit landshövdingen utslag. Då jag anser beslutet går mig förnär vill jag hos Kongl Kollegium besvära.

Aspviks krog är beläget vid en vinterbiväg, vilken under de få månader sjöarna bära, nyttjas av förbönder och andra resande, som fara med egna hästar. Läget är bekvämt, här finns en god källa och är lä för nordanväder genom en hög mot norr belägen backe. Det är alltså ett behagligt vilställe och man behöver inte avvika från vintervägen och göra en krok upp till Gästgivargården. Denna krog är gammal, kanske äldre än Tibble. Dessa båda ställen ger inte varandra det minsta förfång, då de som far med hållhästar tar vägen till Tibble och de som kommer med egna hästar stannar i Aspvik. De ligga heller inte vid samma väg. Stora landsvägen går inte förbi Aspvik. Vägar skiljs ovanför Aspvik. En går till Tibble och en viker av mot ängen och sjön förbi Aspvik.

Då nu Aspviks krog inte tillfogar Tibble något förfång och är bekväm för de resande och fast den inte ligger en halv mil fågelvägen från Tibble, och kronans inkomst förminskas utan att Tibbles ökas anser jag ej att man behöver följa 1734 års gästgiveriförordning i detta fallet.

Ordagrant står i 1734 års förordning att Riddarskapet och Adeln på sina frälseägor vid vintervägar var de kan gott finna, får anlägga krogar. Detta ger mig den rätt som baron Lantingshausen vill mig förneka. Den jag och mina företrädare utan klander och till kronans inkomst och resandes förmån alltid varit.

I 1766 års förklaring finns stöd i den förra författningen och lär inte kunna tolkas i annan mening än att omständigheterna bör övervägas och skall gälla. Krogen ligger på samma ställe som tidigare och dess användning är inte förändrad, så jag kan inte se att den inte skulle få finnas som tidigare.

Den ligger inte vid samma väg som Tibble gästgiveri. Den skadar inte Tibble. Den ger kronan inkomst och de resande bekvämlighet. Det enda som skulle kunna fälla är att avståndet mellan krogarna inte är en halv mil.

I ett liknande ärende av den 26/6 1766 angående Saltkällan i Göteborgs och Bohus län, fälldes utslaget till Assessor Virgins förmån.

Min inkomst av krogen är så ringa, att det knappast lönar sig, men med tanke på kronans inkomst och allmogens bekvämlighet vill jag ändå anföra besvär över utslaget. Undertecknat T G Rudbeck.

1768-03-11

Skrivelse från Landshövding Funk till Kongl Kammar Kollegiet.

(1 maskinskriven sida; 3 negativa fotokopior)

Efter den infordrade förklaringen angående Aspviks krogs nedläggande, som jag meddelade den 10 nov 1768 har jag inget att anföra än vad som står i Gästgiveriförordningen 1734. Att Ridderskapet och Adeln får bygga krog vid bi och vintervägar och servera drycker åt resande, dock inte närmare än en halv mil från Gästgiveriet. I förklaringen av 1766 framgår att detta på det strängaste skall respekteras.

Vägen mellan Tibble och Aspvik är kortare än en halv mil. Jag överlåter åt Kongl Kammarkollegie att avgöra om i dessa lagar skall göras någon ändring.

Uppsala slott den 11 mars 1768. Johan Funk.

1768-05-10

Ödmjukt memorial angående Rudbecks anförda besvär rörande Aspviks krogs nedläggande.

(4 maskinskrivna blad, 7 negativa fotokopior)

Enligt Friherre Johan Albrekt von Lantingshausens påstående och Landshövdingens utslag skall Aspviks krog läggas ned på grund av att de ligger mindre än en halv mil från varandra. Den bör i stöd av 1734 års gästgiveriförordning nedläggas och vara befriad från taxering. Det skall också vara Tibble ägare fritt att på sina ägor vid vintervägen hålla hus och varor för det resande folket.

Major Rudbeck har hos Kongl Kollegium den 2 mars besvärat sig och önskar vinna ändring av beslutet. Han anför, att Aspviks krog inte tillfogar Gästgivargården något förfång, då de inte ligger vid samma väg och inte frekventeras av samma resande. Aspvik betalar i proportion lika till kronan som Tibble.

Dessa besvär har Kongl Kollegiet den 2 mars delgivit landshövding Funk, som inforrdar baron Lantingshausens förklaring. Den är insänd den 11 mars och innehåller inget utöver vad utslaget innehåller.

Kongl Kollegiet finner inget skäl att ändra beslutet, utan Aspviks krog skall läggas ned och ingen taxering utgå.

Stockholm den 10 maj 1768. I _____ ställe Jacob Bagge.

2 skrivelser från Lantingshausen till Landshövdingen.

(3 maskinskrivna blad; 4 negativa fotokopior)

Som nybliven ägare till Tibble gästgiveri har jag funnit att jag lider mycket förfång av en krog helt nära intill. Den ligger på Aspviks berustade Säteriets ägor och ägs av Major Thure Gustaf Rudbeck.

Jag vet inte varför denna krog fått anläggas eller varför nu ägaren kan få bibehålla den, men flera Kongl Förordningar talar om att Ridderskapet och Adeln inte får sätta upp krog närmare än en halv mil från gästgiveriet. Då denna krog ligger endast 1/4 mil från gästgivargården anhåller jag om Landshövdingens benägna och rättvisa handräckning att få krogen nedlagd.

J A v Lantingshausen

Det major Thure Gustaf Rudbeck anför i sin förklaring, försvagar inte mitt påstående att Aspviks krog skall läggas ned. Han menar att den är en vinterkrog, som ligger vid en vinterväg, som inte har anknytning till allmänna landsvägen. Likväl ligger den inte en halv mil från gästgiveriet, vilket framgår att den skall i alla Förordningarna. Även om vintervägen inte har någon gemenskap med allmänna sommarvägen utan av Rudbeck ses, som en särskild väg, vill jag påpeka att de ha nära gemenskap. Man har fordrat att gästgiveriet sätter upp en stuga och lider för resandes bekvämlighet på gästgiveriets äng, där vintervägen stryker fram. Det är gästgiveriets obestriddliga rättighet att förpläga den resande och också hålla krögerivaror till salu åt vem det vara må.

Underskrivet J A v Lantingshausen.

Skrivelse från Lantingshausen till landshövdingen.

(1 maskinskriven sida; 2 negativa fotokopior)

De besvär, som major T G Rudbeck anmält för att vinna ändring i Landshövdingens och Kammarkollegie utslag rörande Aspviks krog, innehålla inga andra skäl än de, som jag redan i två skrifter vederlagt. För

undvikande av vidlyftighet hoppas jag Landshövdingen tillåter mig bifoga avskrift av desamma. Inget annat tillägg än då major Rudbeck erkänner att krogen ligger mindre än en halv mil från Tibble, så säger han att det är 3/8 mil, vilket jag tvivlar på. Jag har enligt bifogade attest låtit kronolänsman i orten och två tolvmän med lantmäterikedja mäta vägen mellan Tibble gästgivargård och Aspviks krog. Avståndet blev på stora landsvägen 3600 alnar och på bivägen från landsvägen till krogen 450 alnar, vilket är något mindre än 1/4 mil. Vintervägen från Aspviks krog till den på ången uppsatta krogstugan nedanför gästgivaregården är jämt 1/4 mil.

Underskrivet J A v Lantingshausen.

1768-10-17

Vägmätning Tibble krog - Aspviks krog

(1 maskinskriven sida; 1 negativ fotokopia)

På baron Jacob Albrekt von Lantingshausens anmodan har vi mätt landsvägen med lantmäterikedja från Tibble gästgivargård till Aspviks krog. Det blev 3600 alnar. Vidare vägen från landsvägen till krogen vilket blev 450 alnar. Vi mätte också vintervägen som går från Aspviks krog genom Sylta till den anlagda krogstugan på Tibble gästgivaräng. Den vägen var 4500 alnar. Att denna mätning är rätt utförd intygar undertecknade.

Tibble den 17 okt 1768. Holmberg, länsman i orten. Anders Jansson, nämndeman, Jan Jacobsson bomärke.

1768-10-28

Skrivelse från Johan Funk.

(1 maskinskriven sida; 2 negativa fotokopior)

Sedan Kongl Maj:ts remiss på major Rudbecks besvär angående Aspviks krog, blivit uti Barons och Kongl Kammarkollegie skrivelse mig tillsänd, med begäran att jag skall infordra vederbörandes förklaring och jämte mitt eget utlåtande insända. Detta har nu skett. För egen del har jag ingenting att tillägga än vad jag redan 10 nov 1767 omständligt anför.

Uppsala Slott den 28 okt 1768. Johan Funk.

1768-11-03

Protokoll den 3 nov 1768 - vägmätning

(1 maskinskriven sida; 2 negativa fotokopior)

Efter mätningen av vägen mellan Tibble gästgivargård och Aspviks krog, visar att sommarvägen är något mindre än 1/4 mil och vintervägen till den nedanför gästgiveriet uppsatta krogstugan är jämt 1/4 mil lång påverkar de inte de refererade förordningarna. Kongl Kollegiet kan inte finna att någon ändring bör ske av Kollegiets beslut av den 30 maj.

1947-03-21

En gammal ortsbos berättelse

En gammal ortsbos, Alfred Hedström har skrivit denna skildring. Han är 85 år gammal och bor nu på ålderdomshemmet i Bålsta.

En mjölnare vid Aspviks kvarn, vid namn Svartling, var en ovanligt stark karl, som enligt ryktet var mycket elak och stod i förbindelse med "hin onde". För människor, som han inte gillade, kunde han "ställa häst och åkdon", så att man inte kunde rubba dem. Det fordrades ett par starka hästar att dra hans lik till kyrkogården och de var helt svettiga vid framkomsten. Senare fanns det en mjölnare "den gode mjölnaren", där vi kunde köpa alla sorters gryn och mjöl vid hemresan från Dahlgrens handelsbod i Högnäs. Vi hade ingen affär i Bro, utan måste handla i Näs.

När järnvägen anlades 1873-1875 tände loket på i Aspviks backen Handelsman Dahlgren, som var liten till växten var med vid släckningsarbetet. Det diktades en visa om branden:

I Aspviks backen det sig så hände
att lokomotivet i skogen tände

de' brann i träd och de' brann i topp
 men raska gutter de gjorde stopp.
 De' var en parvel, men dock till åren,
 han gav befallning till hela kåren:
 stå ej och vila på edra ben
 ty har ska grävas kring varje sten.

I berättarens barndom ägdes Tibble av greve Sparre på Brogård och arrenderades av Gustaf Bartelsson. På krogen, där såldes brännvinet supvis till tegelbruksarbetarna, bönder och andra. Brännvinet kostade 2 kronor kannan och utminerades i ett magasin på gården.

Vid Tibble fanns en avdragare (flåbuse), som hette Viberg. Hans arbete bestod i att flå huden av hästar och hundar. Dörrarna tvättades efter honom, ingen vill ta i något efter honom. Vid Tibble skedde bevaringsmönstring förr i tiden. 1890 stängdes krog och magasin vid Tibble av grevinnan Sparre på Brogård.

Det var många grindar och svårt för postfarande med diligensen den tiden, särskilt då det var mycket snö. Det var också många gårdesgårdar utmed landsvägarna. Höst och vinter drogs diligensen av 2 par hästar, som byttes vid varje gästgivargård.

Vintertid, då isarna buro, nyttjades vägen över Görvelnsfjärden från Tibble förbi Görvälns sätesgård till Barkarby.

Emellan Tibble och Grans gästgivargård färdades resande någon gång, när isarna buro över Brofjärden, men allmogen från Trögd och Åsunda med flera härader for förbi Säbyholm över Kalmarviken och Norra Björkfjärden.

1956-03-12

Handskriven lapp.

Aspviks byggnad flyttades under 1800-talet från ändan på ännu befintlig allé till nuvarande plats enl ingenjör Åslander.

1944-09

Körningska graven

Artikel från museichef Göran Axel-Nilsson, Göteborg, till Sven Beckman rörande den Körningska graven i Stockholms-Näs kyrka.

Sedan undertecknad ombetts ta ställning till restaurationen av Körningska gravmonumentet i Stockholms-Näs kyrka av Arkitekten K Martin Westerberg, har jag följande förslag.

Översten vid Norrlands Regemente Anders Körning gifte sig i Wollin i Pommern 1635 med Christina Mörner. De hade tre barn, sonen Johan, student i Åbo, som dog ung. Anders student i Uppsala död före 1670 och Erik född 1639 död 1672, gift med Maria Ribbing.

Sedan Anders Körning d ä som kommandant i Greifswald avlidit den 18/1 1639 begav sig änkan med sina två söner och mannens lik till Sverige. På hemresan till familjeegendomen Aspvik födde hon sin tredje son, Erik. Så snart hon kommit hem började hon rusta för sin mans ståndsmässiga begravning. I den likpredikan, som pastorn i Kvillinge, Magnus Duræus, författade över henne, säger han att så snart hon återfått krafterna började hon ordna för makens sista vilorum. I Oxenstiernska brevarkivet finns två inbjudningar av Christina Mörner till Axel Oxenstierna. Det första är daterat 7/6 och är inbjudan till begravning. Det andra är från 8/6 och är inbjudan till barndop, samma dag som begravningen skulle ske året därpå.

I gravkammaren under korets golv står 4 kistor. Anders Körning, Christina Mörner, som dog 9/4 1670 och begravdes i Linköpings domkyrka, men gravsattes i Näs, Erik Körning död 29/12 1672, begravd i Riddarholmskyrkan 1673 och hans hustru Maria Ribbing. På korets södra vägg hänger ett huvudbaner för Erik Körning. Vid slutet av 1800-talet hittades dels i kyrkan och dels på kyrkogården fragment av sten till en herregrav över Anders Körning.

Troligen lät Körnings änka omedelbart låta resa ett monument över maken, men det blev antagligen bara påbörjat. Graven blev aldrig uppsatt. Änkan flyttade från Aspvik och bosatte sig i Linköpingstrakten. Vid

den här tiden bildades i Stockholm bild- och stenhuggareämbetet och det var kanske därifrån mästaren till monumentet kom. Det är av genomsnittskvalitet.

Dylika gravmonument var mer att betrakta som en familjegrupp, ett liggande epitafium, över hela familjen även med avlidna barn, än som ett gravmonument över den avlidne maken. De tre små barnfigurerna är framställda vid den ålder de var, när fadern dog. Hennes figur saknas och har kanske aldrig blivit färdig eller förkommit.

För gravens restauration föreslås följande:

Då graven aldrig blev färdig skall man inte försöka restaurera den efter andra kända monument från tiden. De olika delarna bör på ett enkelt och estetiskt sätt sammanföras. Den nuvarande tumban bör ersättas av en liknande men i ädlare material, kalksten. Där upplägges Körnings figur och vapenkartuschen bör helst placeras på väggen bakom. Barnfigurerna bör läggas på en mindre tumba.

På den stora tumbans huvudfält eller västra gavelfält kan förslagsvis följande inskrift i förgyllda versaler av 1600-tals typ stå:

HÄR VILAR ÖVERSTEN FÖR NORRLANDS REGEMENTE OCH KOMMENDANTEN I
GREIFSWALD VÄLBORNE HERR ANDERS KÖRNING TILL ASPVIK OCH EKENÄS: DÖD DEN
18 JANUARI 1639 OCH HANS HUSTRU VÄLBORNA FRU CHRISTINA MÖRNER : DÖD APRIL
1670. DE OLIKA DELARNA AV DERAS ALDRIG FÄRDIGSTÄLLDA GRAV SAMMANFÖRDES
OCH RESTAURERADES ÅR 19..

Skadade partier av skulpturfragmenten ersättes och senare målning avlägsnas.

Över vapenkartuschen på korets norra vägg uppsattes efter restaureringen Erik Körnings huvudbanér. I samband härmed flyttas kyrkans medeltida triumfkrucifix till triumfbågen, eller annan lämplig plats. Stockholm i september 1944. Göran Axel-Nilsson.

Svenngårdska samlingen - Pärm Aspvik-Berga - p8

Sammandrag av Gudrun Sandén, 1996

Berga

(3 handskrivna anteckningsblad)

1535

Mons Nilsson synes ha bott i Berga från något av de närmaste åren efter 1535 till 1553. 1534 bodde där en bonde vid namn Anondh. Han tycks bara ha suttit det året på hemmanet, ty 1535 finns uppgift om dels en hustru Elin och dels en änka.

1567

nämns en skattebonde vid namn Peder på samma hemman och hans namn återfinns ända till 1598 då Oluff Erichsson tar vid samma skattehemman. Han tycks sedan ha fortsatt 1611.

Berga by syns av bevarade handlingar att döma vara mycket gammal. De äldsta beteckningarna över årliga räntan, som finns i behåll, börjar med år 1535, men byn har naturligtvis funnits tidigare.

1567-69

finns en Thomas angiven som bonde på ett stadghemman och därefter hustru Kirstin, troligen hans änka. 1578 blir det Anders Eriksson som fortsätter på stadghemmanet och han finns ända till 1594.

Personer knutna till Berga

(maskinskriven anteckning)

1382 11/11 var ingeualder j berghom i Bro kyrka som faste.

1440 4/3 Erik j berghom.

1440 Erik i Berghom

1453 9/11 eric i berghom.

1490 Mattias i berge

1493 mattis i berge i ness.

1535 bodde Olof Larsson i Berga som skattebonde 17 1/2 öresland.

I Ålsta Mons Nilsson, skattebonde

1535 2 öresland

1546 4 " 4 penningland

1553 1 " 4 "

Berga by - Artikel av Herman Svenngård för Medlemsbladet.

(Handskrivet, 11 sidor).

Berga by utgör nu för tiden knappast någon by. Den består endast av några enstaka små hus, som inte ger intryck av bybildning.

Det hittills äldsta kända vittnesbördet om Berga synes vara en handling i samband med Bro Kyrka. En man vid namn "ingenalder j bergom" nämns som faste vid någon jordöverträdelse. Fastar var enligt det äldre svenska lagspråket gode män, som var med vid köp, skifte eller förpantning av jord.

Erik i Berghom förekommer i handlingar från 1440 1443 och en Mattias i Berge finns 1490 och 1493 i Upplands Lagmansbok.

Skattelängderna "Årliga räntan" från 1500-talet nämner Olaff Larss (Larsson) i Berga, som står som ägare av 1 setting.

1540 finns Mons Nilsson i Berga, vanligen kallad Mons i Berga. Han var skattebonde, vilket betyder att han var sin egen bonde. Han ägde 17 öre 1 örtugsland och en utjord i Ålsta 1 öre 2 penningland. Han finns med ända till 1554 då Anund tar vid. Från hans tid saknas handlingar.

Mons i Berga råkade 1541 illa ut för konungens fogde, Bengt Nilsson, som anklagade honom för att han haft en utjord om 6 öresland och 2 örtugsland, vilket han inte "Hållit Hästestånd för". Han dömdes att hålla häst för utfordring även för utjorden. Bland allmogens pålagor på den här tiden fanns även skyldighet att utfordra hästar åt kungen och andra förnäma personer. Härav benämningen konungens hästar, biskopshästar, slottshästar. Det kallas också årliga hästar.

På 1500-talet kom Peder, som finns kvar ända till sista åren av 1500-talet.

Efter honom kom Oluf Ericksson och hans hustru Marit genom jordeskite med Oluffs moster, dygderika hustru Malin, mot att giva henne rum och behandla henne, som sin egen mor.

År 1612 anmälde Oluff Erikssons hustru Matir (Margareta) för tinget, att omkring 3 år tidigare hade Carl Bondes skrivare, Anders Jönsson, kommit till Berga och begärt skjutshäst av Oluff, eftersom han tillsammans med andra bönder uppehöll gästgivargården. Oluff svarade, att hans häst nyligen varit på skjutsning och hänvisade till en annan bonde, som stod i tur. Jöransson red därifrån, men vände tillbaka till Oluff, som stod på en vält ute i sin åker. Jöransson högg honom i ryggen så att han blev dödligt skadad. Efter 1 1/2 år dog han. Strax efter det han fått hugget kom Jacob i Tibble och länsman Erik Johansson i Bro till Berga. På Oluffs begäran följde de Anders Jöransson till Stockholm och Carl Bonde, som ansvarade för att hans skrivare skulle ställas inför tinget. Han lämnade skriftligt intyg på detta. Trots intyget hade skrivaren undandragit sig att komma inför Rätten. Nu krävde hustru Margareta att länsman och Jacob i Tibble skulle ta reda på dråparen, eftersom de haft honom i händerna. De blev tillsagda att genom Carl Bonde skaffa dråparen till Rätten. Kyrkoherden herr Anders i Ryd, lade fram ett vittnesbrev, att Oluff dött av hugget.

I Berga fanns också en kronogård om 7 öresland och 8 tinnlingar landjord, som Konung Gustaf II Adolf enligt ett öppet brev år 1612 skänkt en spetsmakare Villam Villamsson, för att han skulle kunna beflita sig om sitt arbete med tillverkning av pikskaft för krigsfolkets behov. Han kallades ibland Villam Skotte eller Villam Stök. Ännu 1630 är han med i handlingarna.

Jordeboken upptar en stadgeutjord i Berga om 5 öresland och 4 penningland. Det var ett hemman, som uppodlats, där det redan fanns ett hemman, alltså inom det befintliga hemmanets rå och rör. Som brukare av stadgeutjorden i Berga 1569 nämns "en benämnd siälssuit (sälsskytt)". Det saknas uppgifter fram till 1567, då Thomas finns där ett par år. Sedan är en lucka till 1578, då Anders Eriksson tar vid. Han finns till 1599, då han efterträds av Mats. De flesta människorna från den här tiden blir ju bara namn, då de i allmänhet gjorde sin plikt som människor. Vi får ta fantasin till hjälp, för att se hur de hade det. Deras vanligaste bekymmer var trätorna med grannarna om kullrivna stängsel, som lät djuren trampa omkring hur som helst. Det finns åtskilliga exempel i domböckerna. Vid tinget den 12 juni 1603 kan vi läsa, att allmogen blev tillsagd att ringa sina svin, så att de inte gör skada på ängarna med sitt rotande. Straffet var att man miste vart tredje svin, om man inte följde den här tillsägelsen. Straffen blev annars vanligtvis utdömda i spannmål. En annan orsak till osämja var att rågångarna inte ansågs vara de rätta. Så klagar Erik Matsson i Berga att Stefan i Frölunda vill tränga sig in på hans skog. Då blev det syn och man fick rätta sig efter Rättens utslag. Det blev inte alltid böter. 1667 omnämns, att parterna förenades genom handräckning inför sittande Rätt. Det förekommer också ofta tvistigheter mellan familjemedlemmar och släktingar, när man skall skifta arv. Vid ett tillfälle låg Anders Eriksson i Berga i tvist med sin bror Oluff. De ägde tillsammans ett hemman i byn

och nu hade Oluff bott där i 7 år. Då tyckte Anders att det var hans tur att bo där i 7 år. Oluff invände att han haft kostnader och besvär av hemmanet, som Anders sluppit. Dessutom har Anders bott gratis på gården. Rätten fann skäligt att Oluff fick behålla det i 3 år till. Efter denna tid vill Anders ånyo ha hemmanet, men Oluff hävdar, att han blivit uppsagt för sent, så att han inte kan skaffa sig något annat ställe att bo på. Rätten tillät honom bo kvar ett år till. Han övertog sedan ett hemman i Skälby. Man kan förstå att bröderna knappt tålde varandra efter det här. Tvistigheterna fortsatte och till slut sattes ett vite dem emellan på 12 mark för otidighet och trätor.

Från 1600-talet har vi bevarade domboksprotokoll för Bro Härad och vi kan följa en del ärenden väl.

Näs socken var en jordbruksbygd, som brukades av olika kategorier bönder. Skattebönder ägde sin jord, kronbönder eller landbor var arrendatorer under kronan eller klosterods.

Frälsebönderna arrenderade av frälsegods.

Vi är nu framme vid 1675. Ett namn som ofta förekommer i handlingarna är Hans Staffansson i Berga. Första gången han uppträder i Rätten är den 13 okt 1688, då han tilltalar sin styvfar domaren och riksdagsmannen Bengt Johansson i Tibble om ett arv. Sedan är det med Hans Staffansson som med andra Bergabor, de ligger i luven på varandra och det var kanske den enda omväxling de hade. Han var dock en duktig karl. Den 26/5 1693 blev han nämndeman. På hösten samma år avlade han sin domared med hand på bok. Han var alltså tolvman. Han efterträdde sin styvfar, Bengt Johansson i Tibble och valet var enhälligt. I mars 1700 hade det kommit till hans kännedom, att kaplanen i Ryd och Näs begått någon förseelse och han avsatts. En opinion för kaplanen sattes igång och ärkebiskopen fick ta emot en böneskrift, där man ödmjukt bad, att kaplanen skulle insättas i sitt ämbete igen. En av undertecknarna var Hans Staffansson.

Han blev också riksdagsman, talesman för bondeståndet. Så undertecknar han en annan böneskrift, som i maj 1716 uppsattes för att Olaus Hedman skulle få predika nådeåret, för den bedrövade änkan efter avlidne komministern Johan Bure. Olaus Hedmans far hade varit prästman i Näs.

Ur Bro härads dombok

I Bro klockarstuga.

1602-01-19

Hustru Malin i Berga gjorde ett lagligt jordskifte med sin systerson Oluff Ersson i det bergahemman, som var hennes rätta arv. Bröderna Oluff Ersson, Anders Ersson, Hans Ersson och Måns Ersson har upplåtit åt henne Finsta hemman, som är 9 öresland och 8 örtugsländ i Hernevi och 4 öresland i Berga. Bröderna skall i pengar inlösa de 8 örtugarna med 11 dlr. Oluff Ersson och hans hustru Marit har lovat att ta hand om hustru Malin, som dess egen moder till hennes död.

1603-05-12

I Bro klockarestuga.

Tillsades menige man att ringa sina svin, så att de inte gör skada på ängarna med sitt rotande, så framt de inte vill mista vart tredje svin.

Kom för rätten Tomas Matsson i Frölunda och klagade till Oluff i Berga, att hans häst blev borta i Oluffs källa. Hästen värderades till 4 daler och Oluff skall ge Tomas 2 daler.

Bengt i Ålsta var stämd till tinget, men infann sig inte, Skall böta 3 mark och svara för sig vid nästa ting.

1612.

Kom till Tinget hustru Margareta i Berga och klagade att det nu gått tre år, sedan Carl Bonders skrivare, Anders Jöransson kommit till Berga och begärt skjuts. Oluff var tillsammans med några andra gästgivare. Eftersom hans häst nyligen skjutsat ville han att en annan bonde skulle utföra skjutsningen. Jöransson red bort men återvände och stack en kniv i ryggen på honom. Efter detta hugg dog han 1 1/2 år senare. Strax efter hugget kom Jacob i Tibble och länsman Erik Jordansson i Bro och följde Jöransson till Stockholm för att Carl Bonde skulle skaffa skrivaren till Rätten. Han lämnade ett intyg och hustru Margareta kräver att de nu skaffar honom till Rätten. Kyrkoherden i Ryd Herr Anders lade fram ett vittnesbrev, att Oluff verkligen dött av sin skada. Därför blev nu tillsagt att söka Carl Bonde, så att han skaffar dråparen till Rätten.

1638

Besvärade sig Stefan Ingelbertsson i Tuna att Erik Matssons i Berga gärdesgård låg omkull och boskapen kommit in och gjort skada på hans säd. Synemän hade synat och Erik fick betala Stefan en spann säd.

1638-09-24

uppbjöds en utjord i Berga. Jorden hade en rest på 123 daler utav den ränta som tillkommer Christoffer Assarssons arvingar.

Vidare förliktes inför Rätten Erik Andersson, båtsman och bosatt på Norrmalm i Stockholm och Per Oluffssons dotter Margareta i Berga. Därefter beviljades henes man Erik Matsson jordebrev.

1648

anklagade Erik Matsson i Berga att Stefan i Frölunda vill tränga sig in på hans skog. Beslöts parterna skulle enas om syn innan det kan dömas.

1649

kom Borgmästaren i Sigtuna inför Rätten och klagade att han ännu inte fått betalt för den rest på utlagor Margareta i Berga var skyldig. Hennes arvingar hade inte betalt, trots att hennes mågar genom Kongl Brev den 17 juni 1641 blivit ålagda att betala till Mårten Jönsson. Röntan hade under de här femton åren stått obetald. Sal Margaretas måg, Anders Bengtsson lovar att betala 106 daler före midsommar och räntan på 60 daler till Mikaeli. Med detta var Mårtem Jönsson nöjd.

1649

På en lös lapp står att Anders Bengtsson, som är sal hustru Margaretas måg bor på Berga och det upprättat och byggt haver.

Donationsbrev från Gustaf Adolf till Villam Villamsson.

(maskinskrivet blad, negativ fotokopia; ingen datering.)

(Ur Kammararkivet: Upplands handlingar 1612:14)

Vi Gustaf Adolf tillkännager att vi i vår tjänst antagit brevvisare Villam Villamsson till spetsmakare. För att han skall var trogen och skicklig i sitt ämbete har han fått ett kronohemman i Berga i Näs socken, att kvitt och fritt för alla årliga utlagor njuta och behålla, så länge han är i vår och kronans tjänst. Till hans förbättring får han 50 daler av vår ränta, femton tunnor spannmål från Svartsjö, fri kost för två legodrängar. Därmed skall han vara förpliktigad att göra till vårt krigsfolks behov så många Spets stekor som behövs eller han kan tillverka. Vi vill låta skaffa material, som blir tillskickat skattmästaren eller fogden i Häradet. Detta skall alla rätta sig efter.

Fortsättning. Ur Bro härads dombok

1649

framhades för Rätten Erik Matssons i Berga, son och anklagades för att han lägrat en piga, Brita Larsdotter. Mats bekände och pliktade 40 mark.

1651

uppbjuds en skatteutjord i Berga första gången.

1651

kom för Rätten en soldat, Johan Eriksson på sin hustrus vägnar och klandrade någon jord i Berga, som var hennes men ännu var obetald. Erik Matsson och Marten Andersson i Berga sade sig ha betalt, medan hon ännu var ogift. Erik och Marten skulle till hösten ge Johan en tunna spannmål och ett lass hö. Därmed var de förlikta.

1651-05-12

uppbjuds en skattejord i Berga andra gången.

1660

avsades att Oluf Eriksson och Christin i Berga som är kusiner, skall äga halvparten av Stora Berga efter häradstingsdom av den 11 maj 1663, utlöser Oluff Ersson i Tuna vardera halvparten. Men om han gitter bevisa att farbrodern Simon Eriksson har jord i Kalhäll, som han säger, skall hustru Christin betala till Oluff Eriksson och söka sina utlagda pengar hos Simon eller hans arvingar.

1660

klagade Arved Hansson i Berga över att rustmästare Olof Larsson var skyldig honom 30 daler för en häst. Rustmästare Peder Joensson och länsman Mats Hansson visade ett kvitto att han köpt samma häst för 25 daler. Värderingen var gjord av befallningsman Lars Larsson och länsman Mats Hansson. Rustmästaren går fri och Arved får söka Lars Larssons änka bäst han gitter. Det är hon som sålt hans häst.

1663

begär Ingeborg Olofsdotter i Berga att utan vidare fördel få bruka sin egen jord i Stora Berga 1 öresland och 2 penningland. Hon har 5 öresland i Lilla Berga och ligger i Får samt Rege skifte med Stora Berga. Får hon inte det, vill hon efter lag lösa jord, som Olof Eriksson och Kerstin Olofsdotter i Stora Berga efter lag. Beslöts att Ingeborg skall bruka sin jord i Stora Berga tillsammans med de 5 öresland hon äger. Det blir stort nog, så att dess äbo inte kan klaga. Dock skall hon svara för sin del i utlagorna.

1664-06-28

juni upplästes och protokollfördes ett förlikningsbrev mellan Mats Andersson och hans grannar.

1666

uppbjöds Stora eller 1/2 gården i Berga 8 öresland 11 penningland av hustru Kirstin Olufsdotter, som hon dels ärvt och dels köpt. Däremot protesterade hennes systerson, Oluff Eriksson i Tuna, som ansåg att han inte var utlöst. Hon åberopar sig på en häradsdom av den 11 maj 1663, att Olof Erikssons fader, Erik Bengtsson fått lösen. Beslut att hennes uppbud inte kunde hindras.

1666

uppbjöds Store gården i Berga andra gången.

1667-02-21

var bland nämndemännen

Per Michelsson i Tibble

Per Andersson i Tibble.

Förenades med handräckning inför Rätten jordägare till Stora Gården i Berga Kristin Olusdotter och hennes systerbarn Erik Matssons barn. Isynnerhet Oluf Eriksson vill, att Kristin inlöser systerbarnens jord i Berga. Hon ger 50 daler kopparmynt. Då så skett äga de halva hemmanet var. Efter häradsrättens beslut av den 10 maj 1666 uppbjöd nu hustru Christin 1/2 gården för tredje gången.

Erik Matssons barn uppbjuder 1/2 hemmanet Berga första gången och bekommer fasta. Greve Anders Torstenssons fogde Oluf Wästerman framlade Hans Michelssons obligation för rest på utlagorna 1661 och 1663.

1667

Erik Matssons barn i Berga uppbjuder 1/2 hemmanet eller Store gården. Dock förbehållet fordringen till Anders Torstensson.

1667.

Domaren i Håbo härad Mats Ingemundsson i Övernibble i Håtuna talade till hustru Kirstins barn i Berga och fordrade, som förmyndare å sin brorsons, Ingemund Hanssons, vägnar arv efter deras fader. Han hade varit gift med Kirstin i Berga. Fadern hade varit rotemästare och 1655 rymde han och sökte sold. Han reste med greve Gösta Banér till Polen. Orsaken var hans styvbarns ostyrighet och det förakt hans egna barn led. Han hade inga barn gemensamt med hustru Kirstin. Det han medfört i boet, ville han nu skulle ärvas av hans barn. Hustru Kirstins barn, 8 var närvarande och 1 borta, svarade att han inget haft med sig i boet och att han olagligen övergivit deras mor. De visade en attest av den 18 nov 1653 på en morgongåva han utfäst till deras mor. Den var bevittnad av Mats Carlsson i Veddesta och Anders Bengtsson i Berga. Denna morgongåva hade de att fordra, men när skulder i sterbhuset var betalda var inget stort arv kvar. Skulle något finnas skall detta vara förverkat av Ingemund, det han med sin hustrus egenvilliga deserterande förverkat. Domaren sade, att Ingemunds barn blivit omhändertagna av sin mormor och inget kostat.

Rätten kan för denna gång inget döma uti detta mål, utan pålägger hustru Kirstins barn och Ingemund Hanssons barns förmyndare, Mats Ingemundsson, att till nästa ting visa riktigt inventarium över såväl tillgångar som skulder från båda barnkullarna.

1668.

Erik Matssons barn i Berga uppbygger halva hemmanet eller Store gården för tredje gången. Förbehåll den rest, som Anders Torstensson kräver.

1668.

Beviljades hustru Kristins barn i Berga fasta på halva Storegården i Berga.

1669-01-16

Bland nämndemännen
Per Michelsson i Tibble.

1669

uppvisade Johan Staffansson ett kontrakt av den 14 okt 1667 av hustru Kirstins arvingar i Berga underskrivet av tolvmännen Per Andersson och Per Michelsson. Innehållet var att Johan Michelsson skulle få ha väderkvarn på Berga backe i åtta år mot att han betalade 10 dlr om året. Olof Eriksson ville inte tillåta Johan att ha kvarn, då stället hör till honom och hustru Kirstins arvingar.

Besöts att kvarnbacken inte hör bara till Hustru Kirstins arvingar. Kontraktet med mjölnare Johan Staffansson kan inte gillas utan deras samtycke. Johan får ta bort kvarnen och söka arvingarna om han lidit någon skada. Greve Torstensson har på ett frälsehemman i byn en kvarn, som skulle bli lidande om det kom en till.

1669.

Beslöts att Olof Eriksson i Berga betalar halva värdet, nämligen 7 dlr för en stut till Axel Hansson i Skälby. Axel hade haft stuten för att fordra den, men den dog. Länsman Anders i Frölunda skattade stuten för 14 dlr, vilket de nu skulle dela.

1670.

Anders Eriksson tvistade med sin bror Oluff Eriksson och begärde att få ha hemmanet i Berga, som båda äger under lika lång tid, som Oluff haft det. Oluff menar att han under sju år kostat på och haft besvär av hemmanet, vilket inte Anders haft. Han har bara bott där fritt. Beslöts att Oluff skall få sitta kvar 3 år till. De utgifter han haft skall beräknas mot den fördel Anders haft av hemmanet.

1670.

Oluff Mårtensson, Erik Mårtensson, Johan Bengtsson, Hindrich Olufsson, Johan Erikson och Johan Mårtensson uppbygger sin jord i Berga första gången.

1670

Beslöts att Jacob Mårtensson i Berga betalar Johan Staffansson i Örnäs 5 dlr för en skuld.

1670

Anders Eriksson i Berga skall ge Axel Hansson i Skälby 3 mark för tre får, som han fött åt Anders.

1670

Beviljades sal Kirstin Olufsdotters i Berga barn och arvingar fasta på halva Store gården.

1671 5/5. Upplästes Jacob Mårtenssons i Berga och Gustaf Mårtenssons obligation av den 23 maj 1670, på 200 dlr, som de lånat av Erik Pedersson i Tibble till 1673. De skall betala 4 lass hö varje år i ränta för vart hundra daler. Erik Persson skall själv motta höet på ängen. Denna skuld är redovisad till Berga hemmans inlösen och förpantat.

1673

Anders Erikson i Sylta uppjuder en systerdel, 21 penningar i Berga skattehemman efter köpebrev den 9 jan 1669 och inlöst av hans syster Margareta Eriksdotter för 62 dlr.

1673

Anders Eriksson begär att få träda till och behålla hemmanet Berga, som han äger tillsammans med sin bror Olof. Brodern har efter tingsrättens beslut fått bo där 3 år extra, vilken tid nu är gången. Olof menar att han blivit för sent uppsagd och inte hinner skaffa något nytt. Anders menar att häradsdomen var uppsägning nog.

Rätten tyckte skäligt att Olof får stanna 1 år till. Emot denna dom överklagade Anders.

1673

Jacob Mårtensson i Berga bötar för svarslösa mot Johan Andersson i Tuna om ohägn och Erik Michelsson i Ålsta för resterande lön 3 mark.

1673.

Anders Eriksson i Sylta uppbjöd 21 penningar land i Berga andra gången.

1673.

Beslöts att Olof Eriksson och Jacob i Berga skall ge Johan Andersson i Tuna ätböter för den skada han lidit på säden, då grinden inte varit hel. Johan Andersson i Skälby vittnade.

1673

Fälldes Johan Mårtensson i Berga till 3 mark för försummelse att hålla hägn och stängn, med flitig förmaning härefter att efterkomma sin skyldighet.

Olof Ersson i Berga är skyldig 55 dlr efter en obligation av den 12 maj. Hans syster har denna lön att fordra, dock har han redan betalt 18 daler, vilket dras av. Inom fjorton dagar skall han ha betalt till sin syster. Han betalar sin syster för de tre år han haft fördel av hennes del i Berga, som han odlat.

1674.

Beslöts att Anders Ersson i Berga skall ha bagarstugan där, då brodern, som nu flyttat till Skälby snart får en stuga med spis, som han kan reda sig med. Tolvmännen Per i Tibble och Johan i Skälby skall hjälpa dem att fördela bodarna. Bröderna samtyckte att systrarna skall få dela det lösa arv, som ännu är odelt. 12 marks vite mellan dem för otidighet och trätor.

1674.

Jacob och Gösta Mårtensöner i Berga pålades att betala 1 tunna havre i ätböter till Oluf Eriksson i Berga. Jacob räckte Oluf handen och lovade ge honom 4 lass ved samt 2 lass gärdsel för den oppbrända gärdsgården, vilken han med stör avlägger och betalar.

1675-09-25

Uppbjöds Jacob och Gösta Mårtensöners jord i Berga av Erik Persson i Tibble första gången för skuldfordran 200 dlr med 8 lass hö årligen i ränta.

1678.

Rätten kunde inte gå med på befallningsman vid Lennartsnäs Håkan Månssons begäran och meddela uppbud på Jacob Mårtenssons och Olof Erikssons hemman i Berga. Detta i anledning av skulden på utlagorna, helst efter Olof Eriksson nu jävar och tvistar.

1678.

Beviljades Erik Persson i Tibble fasta på sitt lagfarne hypotek i Jacob och Gösta Mårtenssons skattehemman i Berga mot 200 dlrs kapital. Det sista årets ränta blir eftergivet, då de skyldiga inte kan betala. De är stämnda till tinget men kommer inte.

1678

Anders Eriksson i Berga uppbjuder sin systers, hustru Anna Eriksdotter, jord i Berga. Hon är maka till sillpackaren i Stockholm, Carl Joensson. Köpebrevet av den 20 maj 1678 lyder på 80 dlr.

1678

Rättaren Johan Bengtsson i Tuna är stämnd av Olof Andersson i Berga för skällsord och avtäckt. Kom inte till Rätten bötar 3 mark.

1679

Anders Erikson i Berga uppbjuder sin Systems, hustru Anna Eriksdotters jord i Berga Norregården tredje gången.

1679.

Uppbjöd Anders Eriksson i Berga i Norregården 1/2 öresland efter köpebrev av den 20 sept 1662 och inlöst av hans syskonbarn Annika Claesdotter på sin och brodern, Claes Claessons Wittes vägnar för 25 dlr och 3 dlr i vängåva. Uppbjuder även sin syster, hustru Margareta Eriksdotters i Berga anpart, 21 penningar, efter köpebrev av den 9 jan 1669 för 60 dlr och en äreskänk av 2 tunnor spannmål. Anders uppbjuder också sin egen del 1 öresland och 23 penningar att få fasta första gången.

Forts. på berga1.doc

Sammanfattning av Gudrun Sandén 1996

1680.

Olof Anderson i Berga är skyldig konstrike boktryckaren Niclas Wankiff 120 daler, han skall betala dem så snart han får någon användning av årsväxten.

1682.

Oluf Ersson i Berga klagar till sin svägerska hustru Karin Ersdotter i Berga angående ohägn och skada som han lidit på en vret på grund av dess dåliga gärdsgårdar. Han vill ha ersättning av henne. Länsman Erik Johansson i Öråker berättar att alla tre grannarnas gärdsgårdar är helt förlorade och att han mätt skadan till högst två skylar säd. Beslöts att eftersom alla tre grannarna i byn brista, skall de betala var sin del av den två skylarna säd till Oluf Ersson.

1683.

Olof Andersson i Berga klagar att torparen under Brogård, Mats Mårtensson i Kocktorpet, lovat att göra ett par skor, vilket han inte klarat av. Dessutom är han skyldig för 2 volmar hö. Han vill nu ha skorna igen och betalning för höet. Torparen menar att han bara fått ovanlädret till skorna, vilket han visade. Han menade också att Olof var skyldig honom 30 öre. Olof svarade att han 1678 låtit torparen arbeta för 9 par skor varför han givit 10 kärvar halm i arbetslön. Han ansåg det vara snarare överbetalt än underbetalt. Rätten fann skäligt att Mats Mårtensson släpper till sulor och gör skorna åt Olof färdiga, varvid bägge får vara kompenserade.

1685

Olof Andersson i Berga besvärar sig över Hans Staffansson i Berga, för att han skällt honom för att ha stulit en tunna strömming och utropat hans hustru för skvallerska och hotat att ge honom stryk. Staffansson nekar till skällsorden. Olof hade bara sitt syskonbarn Oluf Ersson till vittne, vilket inte var nog. Hans Staffansson klagade vice versa över någon jord och ohägn, som ännu inte var synt.

Rätten lämnade skällsorden tills bättre bevis fanns, men ägotvisten skall genom Rättens medel synas. Vite på 40 mark sattes mellan dem och deras folk.

1686

Paul Jönsson, befallningsman på Lennartsnäs och fullmäktig för Axel Sparres kammartjänare Johan Andersson. Han tilltalar Olof Andersson för att ha suttit 10 år på ett hemman i Berga och nu borde brodern Johan få disponera hemmanet. Olof har ruinerat hemmanet och dragit på en stor rest och ingen fördel haft. Han ville inte avträda utan mot fördels avgift besitta. Paul Jönsson berättade att när föräldrarna dött, syskonen skulle lösa panter för skulder. Olof skulle lösa ett silverbälte om 24 1/2 lod, vilket han inte gjort. Han begär att Olof skall betala 10 lod silver och räntan på 12 år. Olof Andersson, som är otidig och drucken menar att han under krigstiderna varit pressad och inte förgjort någon jord, men kan vara skyldig något. Rätten fann att Olof visserligen var skyldig något för rest och husröta han ådragit Berga, så att man lätt kunnat sätta honom från hemmanet. Dock kommer inte Johan att bruka det själv, utan låta det gå till någon oskyld. Därför få Olof på prov behålla besittningsrätten i 2 år till om han inte drar på hemmanet större rest. Han befriades för fördelsavgift på grund av krigstiderna, medan han två gånger blivit utskriven till soldat. Han skall dock betala sin del av silverbältet.

1686.

Den tvist, som Olof Ersson i Berga för mot Olof Persson i Frölunda om 1 öresland, som Olof brukar i Berga hemman tar inte Rätten upp förrän Olof Ersson skaffar Kongl Hovrätten tillstånd och Olof Persson uppvisar fastebrevet.

1686.

Olof Ersson, tolvmän i Berga anklagar sin granne Olof Andersson i Berga, att han överfallit honom i hans stuga, dragit honom i håret och kallat honom hundsvått och S V skitare samt slagit sönder fönstret. Orsaken var att Andersson ville byta en sillfjädning på aftonen, medan Ersson påstått det kunde vänta till morgonen. Anderssons hustru nekade till slagsmålet och skällorden utom S V skitare och att fönstret blivit sönderslaget. Eftersom inga vittnen finns, uppskötts målet till nästa ting och 40 mark sattes som vite.

1686.

Paul Jönsson, befallningsman på Lennartsnäs besvärade sig över att Olof Andersson i Berga hade skällt honom för tjuv och skälm. Detta skulle tegelslagaren på Ekhammar Olof Andersson och mjölnarens hustru Ingrid i Tuna hört. Olof var inte närvarande varför ärendet blev uppskjutet till nästa ting.

1688.

Hans Staffansson i Berga kände till Olof Ersson i Berga om ohägn och förlorad säd, vilket Olof Ersson helt nekade till. Erik Nilsson i Asker och Per Andersson i Tuna vittnade om samma ohägn som berodde på Olofs dåliga gärdsgårdar. De bedömde skadan till 3 tunnor korn. Rätten beslöt att Olof skulle betala Hans tre tunnor korn och sedan 3 mark för sin försumlighet.

1689.

Landshövding Jacob Gyllenborg har genom en skrivelse av den 22 april tillkännagivit att Johan Berg mot pantsättande av Berga hemman fått ett lån i Riksbanken. Gyllenborg vill nu att panten intecknas till banken som säkerhet. Nämnden gjorde den påminnelsen att jorden, 6 öresland, delas mellan en bror och en syster utom Berg, så uppbjods för banken på Bergs del till fasta första gången. Häremot protesterade grevinnan Christina Stenbocks befallningsman Paul Jönsson. Grevinnan hade med uppbud 28 jan, 3 juni och 14 okt 1684 reserverat sin rätt för utlagors rest.

1689.

Grevinnan Christina Stenbock uppbjuder 19 1/7 penningland, hus och jord i Norrgården i Berga för 97 daler av fågelfångaren Daniel Danielsson Stake den 1 aug 1678 och till fasta första gången.

Gustaf och Jacob Mårtensöners andelar i Berga hemman, som de pantsatt till Erik Persson i Tibble, Per Michelssons son, för 230 daler är den 28 juni 1678 Erik Persson beviljad fasta. Efter hans död var hans fasta transponerat på grevinnan Christina Stenbock sål man den 27 juli 1678. På hennes begäran uppbjods de till fasta första gången.

1689.

Befallningsman Paul Jönsson på Lennartsnäs söker tilltala åborna i Berga för utlagor de är skyldiga sina nådiga herrskap och Sterbhus, men som dom fallit 15 okt 1687. Kunde Rätten inte göra annat än till verkställighet denna dom lämna. Befallningsman sade att han åtskilliga gånger bjudet dem att betala, men de infinner sig inte, vilket domare Bengt Johansson i Tibble attesterar.

1689.

Så stor del av Berga hemman, som tillkommer Johan Berg, uppbjudes för lån i Rikets Ständers Bank efter landshövding Gyllenborgs skrivelse av den 22 april 1689, till fast andra gången.

Grevinnan Christina Stenbock uppbjuder 19 1/7 penningland, hus och jord i Berga Norregård som hon köpt av fågelfångare Daniel Danielsson Stake för 79 daler till fasta andra gången.

Gustaf och Jacob Mårtensöners andelar i Berga hemman som de pantsatt till Erik Persson i Tibble, Per Michelssons son för 230 daler är 1678 transporterade på grevinnan Stenbocks avlidne man och blir alltså på hennes begäran uppbjudit till fasta andra gången.

1689.

Jean Berg klagade på sina grannar Hans Staffansson, Olof Andersson och Olof Ersson i Berga, Johan Johansson och Per Johansson i Tuna, att de med sina elake gärdsgårdar låtit uppäta en slätterhage för honom. Han brukar få 8-9 lass hö men i år fått nästan ingenting. Berg klagade också att Hans Staffansson

kallat honom hundsvått, skälm och belghund och hotat att bära hand på honom. Paul Jönsson hade synat gårdsgårdarna och ogillat dem alla. Mot denna syn protesterade Hans Staffansson på samtliga grannars vägnar. Rätten beslöt att ny syn med Rättens medel skulle göras av domaren i Tibble och Jöns Olsson i Näs by.

1689.

Hans Staffansson klagade att Jean Berg och hans bror Oluf Andersson genom dåligt hägn låtit uppäta någon råg för honom. Denna skada var inte synad, men skall till våren besiktigas.

1689.

Jean Berg anklagade Oluf Ersson i Berga för att han förlorat en häst vid en källa på grund av dåligt stängsel. Han begär att Ersson betalar hästen. Olof berättade, att detta skett när det var isgata, att hästen varit ofärdig och släppt på skogen. Berg kunde inte neka.

Beslöt att eftersom Berg inte nekar att han släppt hästen på skogen och den satt sig fast vid källa, men inte fallit i och det inte var laglig tid att hålla stänga skall Bergs anklagelse lämnas utan värde.

1690.

Den del som tillhör Johan Berg i Berga hemman uppjudes efter Landshövding Gyllenborgs brev mot undfånget lån i Riksens Ständers Bank till fasta tredje gången.

1690.

Gustav och Jacob Mårtensöners andelar i Berga hemman, som de pantsatt till Erik Persson och vilka andelar han efter faderns död transporterat på Christina Stenbocks herre 1678 är nu uppjudit på hennes vägnar tredje gången.

1690.

Grevinnan Stenbock låter för tredje gången uppjudas till fasta jord och hus i Berga, som hon köpt av fågelfångare Daniel Danielsson Stake.

1690.

Hans Staffansson i Berga anklagade trädgårdsmästaren på Lennartsnäs Anders Mattson och befallningsman Paul Jönsson i Berga för att de den 19 dec slagit honom så att han fått blånader och skällt hans hustru och styvbarn för tjuvungar. De bör för såren i huvudet, sidan och armen avstraffas, plikta för att det skett i Pauls egen stuga dit han varit bjuden, tillräcklig kompensation för sveda och värk samt kostnader för kuren, ersättning för förlorad arbetsförtjänst i 7 veckor. Till denna anklagelse fanns inget bevis, annat än att Olof Ersson i Berga sett honom var blodig i huvudet, men inga blånader på rygg och arm. Olof Persson sade sig sett ett stort sår och två rispor i huvudet. Paul påstod att Hans strax efter jul varit och druckit med sin bror Jacob i Finsta och inte alls legat till sängs. Han nekade att han skällt på hustrun, sade att han handlat i nödvärn, då han drevs över hela gården. Anders och Paul menar att Hans kommit i vredesmod och kallat trädgårdsmästaren för rövare, därför att han tagit en påse äpplen, Hans styvsöner tagit i Lennartsnäs trädgården. Det var 32 äpplen och trädgårdsmästaren anklagades för att ha gett dem några slängar, och använt en grov svordom. Vittnen var hustru Malin och rättaren Johan Anderson. Staffansson erkände inte Andersson som vittne, då han är Jönssons underhavare och brödätare. Inte heller Malin dög som vittne, då hon är en lös och skvalleraktig kvinna. Efter konfrontation i Rätten förliktes parterna och Paul Jönsson och hans svärfader trädgårdsmästaren Anders Matsson sade sig vilja ge en vängåva av två tunnor spannmål.

1690-01-07

Carl Hambraeus, fullmäktig för Johan Berg klagar att hans broder Olof Andersson suttit 1/4 hemman i Berga i 14 år. Under den tiden har han ådragit hemmanet skulder och husröta, vilken är synt. Krook svarar, att Olof Andersson bott på hemmanet i 14 år, men är för krigsåren befriad för fördelsavgift. Hambraeus menar att han inte byggt och skött husen. Krook svarar, att han för att han varit soldat inte kunnat göra

mera. Hambreus säger, att Olof pantsatt jordebrevet för 68 daler till sal Gers änka. Johan har löst in det och vill ha sin betalning. Påtalas ett silverbälte, som Olof skulle inlösa av banken för 16 år sedan, vilket han aldrig gjort. De pengarna skulle han betala Johan och systemen för skulder. Krook påstår att Olof Tommesson i Öråker vittnar till Johans fördel, då han är avundsjuk att han inte fick hemmanet. Klagas över ohägn i en hage och ett källand. Krook säger att skadan inte är synt och det inte är säkert, att Olof skulle hålla gårdsgård. Påstods att Olof vid en syn kastat ett fat med vatten i ögonen på synemannen, men inget vittne finns. Visades en räkning, där Olof kostat på hemmanet 528 daler. Följer redogörelser för alla hans utlägg.

Enligt den 25 febr 1686 finns en dom att Olof under två år på prov får besitta fjärdedelshemmanet i Berga och under den tiden inte åsamka hemmanet skulder och reparera och förbättra. Detta har han inte klarat, så nu döms han från hemmanet, till broderns fördel. Olof skall dock få njuta sitt bruk och säde och stanna till han hittar ett nytt boställe. Han skall också betala 68 daler, som han pantsatt jordebrevet för. Silverbältet slipper han tills vidare betala. Skadan av ohägn hade uppstått genom Johans egen gårdsgård. Johan skall ge hälften av grödan till Olof, då han ju brukat åt honom. Rätten vill för övrigt ha bättre vittnesbörd angående en del av anklagelserna.

Olof Andersson överklagade domen till Lagmansrätten och kräver ersättning för utlägg och tidsspillan. Även Johan Berg överklagade.

1690.

Johan Berg anklagade Hans Staffanson att han förra torsdagen slagit hans hustru. Hon har mycket ont och eftersom hon är havande vill han reservera sig, om någon olycka i framtiden händer med hustrun, ställa Staffansson till svars.

1696-05-18

Jöns Olofsson i Kista mot Hans Staffansson i Berga. Då stämningen kommit för sent, uppsköts målet.

Nedanstående handlingar är handskrivna och översatta efter kopior.

1780-04-12

Remitteras den av landshövdingen begärde lantmätareförrättningen instundande sommar till lantmätare Carl Hindr. Bäck att lagligen företaga och fullborda.

Undertecknat den 12 april 1780. T G Rudbäck.

1780

Anhållan från Wachschlager att få sin frälseegendom i Berga geometrice avmätt. Anhållan är ställd till landshövdingen.

1782-01-25

vid Bro Härad's vinterting.

1780 den 13 juli inställde sig undertecknad lantmätare på order av Kongl Maj:ts Befallningshavare i Uppsala att syna alla hemman i Berga. Då infann sig ägaren, överceremonimästaren Gustaf Wachschlager, för tillgränsande halva Tuna by generallöjtnanten Pontus De la Gardies vägnar Sven Almqvist. Den andra delen av byn tillhör Wachschlager. Rågången som fastställdes vid storskiftet 1764 skulle utan ändringar gälla. Även mot Frölunda, som ägs av Wachschlager gäller råskillnaden. Då ingen delning är menad grannarna emellan gjordes endast avräkning och uträkning, vilket visas av följande kartbeskrivning. Berga by ägs av Wachschlager och är ett mantal frälse och 10 öresland, som brukas av Olof Erson och bondeänkan Maria Ersdotter. Dessutom finns en utjord om 5 1/6 öresland, vilken ligger teg om teg med de andra grannarna och hör till Wachschlager, men brukas av Johan Andersson. Följer redogörelse för åker, äng. Fiske i Brofjärden till husbehov. Detta är rätteligen beskrivit betygar Carl Hend. Bäck genom Hendric Pontén.

1844-01-07

Angående Berga bys brand den 7 jan 1844.

(handskrivet av Sven Beckman).

Branden utbröt från utjordens mangårdsbyggnads västra skorsten omkr. kl 8 på kvällen. Statkarlen Jan Carlssons hushållerska, änkan Christin, hade av fruktan för det myckna eldandet under samma afton bränt mest "pärtor" (stickor), då hon behövde lyse för att se att karda. Ute rådde stark storm.

Då skorstenen saknade järnspjäll, hade hon trätt upp en brädlapp fästad på ett träskafth och omlindat med trasor. Hon ville bevara så mycket av värmen som möjligt. När hon bar ut katten för kvällen, hade hon kontrollerat att ingen fara var för handen och gått till sängs. Efter en 1/4 timme varseblev hon skenet och dånet av elden. Snart kastade sig elden över till den halmtäckta uthuslängan och vidare till Malmbergs gård. Denna händelse utgjorde, så vitt jag kan finna, slutet på Berga bys tillvaro och början på Frölundas. Sven Beckman.

På samma blad av Sven Beckman

1721-06-05

Kyrkbyn nr 2 blev kaplansboställe i stället för 1/2 mantal Frölunda nr 2 som kaplanen förut innehafte.

Information – Hjälp att navigera i programmet

Bokmärken med **Grön** / **Röd** färg leder endast till denna information
- de skall ses som rubriker | navigeringshjälp | upplysningar
Backa 2 ggr med **grön pil** längst ned på sidan

Eftersom vi presenterar ett omfattande textmaterial visar vi det i s.k. PDF-format
Formatet tillåter användning av register med s.k. Bokmärken för navigering i
filen som innehåller många hundra A4-sidor.

Bläddring framåt/bakåt i PDF-programmet

Triangelformade pilar längst ned på sidan

Bläddring bland visade sidor i PDF-programmet

Pilar framåt/bakåt på **grön / rund** botten, längst ned på sidan

Bläddring framåt/bakåt i vanliga internetprogram (ofta med färgad bakgrund)

Pilar framåt/bakåt på **grön / rund** botten längst upp till vänster på sidan

Blå färg är länkar som leder till andra program skapade i PDF eller HTML

Röd färg är viss förtydligande information

Sökfunktionen – klicka på kikarikonen

PDF-formatet har en inbyggd sökfunktion som söker i hela filen.

- därför är filen stor, vilket är till nackdel för den som använder äldre typ av telefonmodem

- i de senast inlagda texterna ligger innehållsförteckningarna i särskild fil för att undvika dubblerad visning

OBS att finns flera sökalternativ